

●
●
●

STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM VREMENIMA Hrvatska perspektiva

Urednici
*Andrej Raspor
Sendi Deželić*

Veleučilište Baltazar Zaprešić

**STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM
VREMENIMA**
Hrvatska perspektiva

STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM VREMENIMA – HRVATSKA PERSPEKTIVA

Autori:

Andrej RASPOR; Sendi DEŽELIĆ; Bruno RAGUŽ; Barbara FRANIĆ; Ivana LACKOVIĆ; Domagoj ROŽAC; Ingrid UHERNIK FRANKO; Sašo MURTIČ; Kristijan ČOVIĆ; Predrag LJUBOTINA

Nakladnik

Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zapešić

Za nakladnika

Ivan Ružić

Uredništvo

Ivan Ružić, glavni i odgovorni urednik
Alisa Bilal Zorić
Kristijan Čović
Bruno Raguž
Gordana Šiber, izvršna urednica

Urednici

Andrej Raspor
Sendi Deželić

Recenzenti

dr. sc. Anita Kovačević Prelas
dr. sc. Matej Galić
dr. sc. Ninoslav Gregurić-Bajza

Lektura

Ad Litteram – obrt za
prevoditeljske djelatnosti i usluge

Grafička priprema

Asimetria – obrt za dizajnerske djelatnosti

Datum objave na mreži

19. 9. 2025.

Podatak o izdanju

1. internetsko izdanje

Dostupno na

<https://www.bak.hr/hr/referada/knjiznica/e-knjiznica>

Ova je znanstvena monografija nastala kao dio projekta Veleučilišta Baltazar Zapešić
E-learning platform: a creative educational environment or a battlefield?

ISBN 978-953-8037-28-3

©Veleučilište Baltazar Zapešić

<https://www.bak.hr/studiranje-u-nepredvidivim-vremenima-hrvatska-perspektiva/>

ZAHVALA

Posebnu zahvalnost na podršci, povjerenju i mogućnosti da ova knjiga ugleda svjetlo dana dugujemo nakladniku – Veleučilištu Baltazar Zapešić. Koristimo ovu priliku zahvaliti i našim recenzentima, koji su svojim kreativnim komentarima, konstruktivnim prijedlozima, dobrim idejama te iskrenim i nesebičnim zalaganjem i sugestijama doprinijeli kvaliteti ove knjige.

STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM VREMENIMA
Hrvatska perspektiva

Urednici
Andrej Raspor
Sendi Deželić

Veleučilište Baltazar Zaprešić
Zaprešić, 2025.

BILJEŠKE O AUTORIMA

Nakon srednjoškolskog obrazovanja za strojariskog tehničara nastavlja obrazovanje na sveučilišnom studiju organizacije rada na Fakultetu organizacijskih znanosti u Kranju u okviru Sveučilišta u Mariboru, nastavio je poslijediplomski studij na Fakultetu društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani gdje je 2010. godine doktorirao na temu „Utjecaj raspodjele napojnica na motivaciju zaposlenika: usporedba gostoprimstva i sretne igre na sreću“. U svom radu spaja poslovni i akademski rad. Podučava i savjetuje u području menadžmenta i organizacije, turizma, upravljanja vremenom i troškovima, kvalitete usluga i razvoja osoblja. Ima više od četrdeset godina radnog iskustva, uključujući više od dvadeset godina na različitim rukovodećim pozicijama, i to kao voditelj općih poslova, direktor razvoja ljudskih potencijala, direktor strateških projekata, voditelj Komisije za kontrolu troškova i direktor u vlastitom društvu. U poduzeću Hit d. d. vodio je Službu za razvoj ljudskih potencijala. Bio je direktor strateških projekata gdje je vodio obnovu poslovnih procesa za razvoj kadrova i marketing te organizirao poslovanje kineskih gostiju iz Italije. Poduzetnik je, osnivač nekoliko start-upova i poslovni savjetnik. Smatra da akademski rad treba stalno provjeravati na terenu. Ključna područja njegova istraživanja su turizam, radni odnosi i procesi u uslužnoj djelatnosti s naglaskom na optimizaciju radnih procesa sa stajališta troškova te organizacije radnog vremena. Kao tajnik Sindikata kasino radnika Slovenije, član Društva za vrednovanje rada, Zbora nadzornika Slovenije, Komisije za radno i socijalno pravo te sudac porotnik na radnom sudu stjecao je iskustvo u svim segmentima radnog prava. Sve te aspekte nastoji obuhvatiti svojim predavanjima, mentorskim i konzultantskim radom. Sudjelovao je na mnogim međunarodnim konferencijama te je rezultate istraživanja objavljivao u recenziranim znanstvenim časopisima. Autor je više od pedeset znanstvenih i stručnih monografija i korisničkih priručnika.

Dr. sc. Sendi Deželić predaje kolegije u sklopu preddiplomskog i diplomskog studija iz područja menadžmenta na Veleučilištu Baltazar Zapešić kao što su Osnove menadžmenta, Menadžment ljudskih potencijala, Metodika timskog rada, Menadžment malog poduzeća, Kreativno poduzetništvo, Vodstvo u poslovanju, Organizacijsko ponašanje i ostalo. Nadalje, održava nastavu za Erasmus studente iz kolegija: Creative entrepreneurship i Human Resource Management. Osim nastavne djelatnosti obnašala je razne funkcije, uključujući zamjenice prodekana za nastavu i studente u akademskog godini 2018./19. te pročelnice Katedre za menadžment od 2020. do 2023. godine. Usavršavala se na brojnim edukacijama cjeloživotnog obrazovanja kao što je Poslovno komuniciranje na ljetnoj školi Boller School of Business, John Carroll University, Cleveland, SAD (2006.), Pedagoško-psihološka izobrazba na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu (2012.), Aktivno učenje i kritičko mišljenje u visokoškolskoj nastavi u sklopu Foruma za slobodu i odgoj u Zagrebu (2016.) i dr. Također, pohađa brojne druge seminare, panele, konferencije i edukacije iz područja svog primarnog interesa, a to su: menadžment, vodstvo, upravljanje ljudskim potencijalima, organizacijsko ponašanje, upravljanje kvalitetom te edukacije vezane za metode poučavanja te aktivnog učenja kod studenata.

Bruno Raguž diplomirao je povijest i povijest umjetnosti 2020. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, a trenutno je na doktorskom studiju Moderna i suvremena hrvatska povijest u europskom i svjetskom kontekstu na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na istom fakultetu obranio je temu i trenutno je u procesu pisanja doktorske disertacije koja se bavi suvremenom ekohistorijom. Objavio je nekoliko znanstvenih radova iz područja svog znanstvenog interesa te redovno sudjeluje na znanstvenim i stručnim konferencijama među kojima se ističe sudjelovanje na Konferenciji European Society for Environmental History koja se održala u kolovozu 2023. u Bernu. Sudjelovao je u projektu „Mapiranje industrijske baštine Primorsko-goranske županije“ te na projektu „Riječke studentske godine 1968. – 1971.“ od 2019. do 2021. godine, a od ove godine suradnik je na projektu „Uz cestu i uz prugu – Stanovništvo i okoliš Skrada u 19. stoljeću“ Sveučilišta u Rijeci. Trenutno je zaposlen u suradničkom zvanju predavača na Veleučilištu s pravom javnosti Baltazar Zaprešić gdje sudjeluje u izvođenju nastave na prijediplomskim studijskim programima. Tajnik je Časopisa za povijest Zapadne Hrvatske te je član Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti i European Society for Environmental History (Europsko društvo za povijest okoliša).

Dr. sc. socio. Ivana Lacković, prof. struč. stud., doktorirala je u području društvenih znanosti, polje ekonomija. Članica je CROMAR-a – Hrvatske udruge za marketing. Od svibnja 2024. članica je Odbora za međunarodnu suradnju Zbora veleučilišta Republike Hrvatske. Predsjednica je Organizacijskog odbora 4. i 5. međunarodne znanstveno-stručne konferencije ReECON (2024. i 2025.). Na Veleučilištu Baltazar Zapešić u Zapešiću predaje kolegije na prijediplomskoj i diplomskoj razini u području marketinga i komunikologije. Objavljuje stručne i znanstvene radove u području marketinga, zadovoljstva klijenata, marketinga u visokoškolskom obrazovanju, poslovne komunikacije, komunikacije u visokoškolskom obrazovanju. Na matičnoj instituciji obavljala je funkcije pročelnice Katedre za marketing i turizam (2016.), zamjenice pročelnika Katedre za Ekonomiju, menadžment i marketing (2019. – 2020.), voditeljice usmjerenja Poslovna ekonomija i financije na Preddiplomskom studiju Poslovanje i upravljanje (2020.), pročelnice Katedre za marketing i komunikacije (2020. – 2021.), predstojnice Veleučilišnog Odjela specijalističkih diplomskih stručnih studija (2021. – 2023.), voditeljice Stručnog diplomskog studija Projektni menadžment u Zapešiću (2023.– 2024.), pomoćnice dekana prodekanice za Stručne prijediplomske studije i Međunarodnu suradnju (ožujak - rujan 2024.), prodekanice za Stručne prijediplomske studije i Međunarodnu suradnju (listopad - prosinac 2024.), zatim preuzima dužnost prodekanice za nastavu i studente za Stručne prijediplomske studije i razvoj (prosinac 2024. - danas).

Barbara Franić završila je Stručni prijediplomski studij Menadžment u kulturi, Stručni diplomski studij Projektni menadžment te Sveučilišni poslijediplomski studij Marketing posebnih područja. U Pučkom otvorenom učilištu Zaprešić zaposlena je kao stručna suradnica za kulturu, a na Veleučilištu Baltazar Zaprešić kao vanjska suradnica predaje kolegije iz područja menadžmenta u kulturi. Organizirala je predavanja i radionice eminentnih imena kulturne scene za studente menadžmenta u kulturi te je pripremala i sudjelovala na više od 30 različitih domaćih i međunarodnih konferencija, seminara, radionica i panela. Objavljuje stručne i znanstvene radove o menadžmentu u kulturi, upravljanju baštinom i kulturnom turizmu. Aktivno je sudjelovala i/ili provodila i osmišljavala projekte vezane za zavičajnu nematerijalnu baštinu grada Zaprešića. Također je i suautorica Strategije kulturnog razvoja Zagrebačke županije #kultura697. Tijekom 2022. i 2023. godine radila je u Savezu udruga – Hrvatskom saboru kulture kao stručna suradnica za plesnu kulturu gdje je obavljala poslove koji obuhvaćaju niz organizacijskih i stručnih zadataka za područje folklor i suvremenog plesa na području cijele Republike Hrvatske. Slobodno vrijeme ispunjava područjem interesa, odnosno organizacijama civilnog društva u kulturi te je aktivna članica i predsjednica jednog kulturno-umjetničkog društva ispred kojeg organizira brojne projekte, aktivnosti i manifestacije u kulturi.

univ. mag. iur., pred.

**DOMAGOJ
ROŽAC**

Osijek, Hrvatska

e-mail: domagoj.rozac@gmail.com

Rođen u Osijeku, 25. 5. 1987. godine, osnovno, srednjoškolsko i fakultetsko obrazovanje završio u rodnom gradu. Obranom diplomskog rada 2011. na Sveučilišnom integriranom preddiplomskom i diplomskom studiju Pravo, Pravnog fakulteta Osijek, Sveučilišta u Osijeku, stekao akademski naziv sveučilišnog magistra prava. Danas je polaznik Poslijediplomskog sveučilišnog doktorskog studija Pravo, Pravnog fakulteta Osijek, Sveučilišta u Osijeku. Tijekom studiranja na oba studija sudjelovao je u više od 30 međunarodnih seminara, tečajeva, predavanja, radionica u sklopu projekata (EUNICOP, SUNCOP, IDEM, Jean Monnet modul, Jean Monnet katedra). Praktične vještine stekao je radom u trgovačkim društvima u proizvodnom sektoru, u više odvjetničkih ureda i odvjetničkom društvu, Uredu ravnatelja Hrvatskog centra za poljoprivredu, hranu i selo, sudjelovanjem u Projektu POAM, radom u sedam povezanih pravnih osoba u proizvodnom i prehrambenom sektoru, na radnom mjestu pravnik te obavljanjem službe u Osječko-baranjskoj županiji (2022.) raspoređenog na službeničko mjesto višeg savjetnika za pravna pitanja, koju službu obavlja i danas, uz koji posao izvodi nastavu na više visokoškolskih ustanova u Republici Hrvatskoj u svojstvu naslovnog predavača. Znanstveno-stručne vještine stekao je aktivnim sudjelovanjem na 14 međunarodnih znanstvenih konferencija i objavom 17 znanstvenih i stručnih radova i 2 monografije. Znanstveno i stručno istraživanje Domagoja Rožca provodi se iz područja Instituta „Proboj pravne osobnosti/ Proboj pravnog vela“ kao građansko pravnog instituta vezanog uz institut „Poreznog jamstva“ kao financijsko pravnog instituta.

Izv. prof. dr. sc. Sašo Murtič, univ. dipl. prav., po osnovnom je obrazovanju pravnik, radio je na raznim rukovodećim pozicijama u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Slovenije i visokom obrazovanju, bio je ravnatelj općinske uprave općine Novo Mesto, a sada je umirovljeni sekretar Ministarstva infrastrukture, habilitiran za Pravo i logistiku. Predaje na Fakultetu za industrijsko inženjerstvo i Fakultetu informacijskih studija u Novom Mestu, Arema Visokoj školi za logistiku i menadžment Rogaška Slatina, Fakultetu za primijenjene društvene studije u Novoj Gorici i Ljubljani i Veleučilištu Baltazar Zaporešić. Svoje istraživačke aktivnosti usmjerio je na proučavanje organizacije, logistike, infrastrukture, pravnih znanosti i mobilnosti, a posebno ga zanimaju inteligentni sustavi, uvođenje robota u proizvodnju, koegzistencija prirodne i umjetne inteligencije te korporativna i kibernetička pravna sigurnost i korištenje suvremenih sustava i uređaja. Bio je mentor brojnim studen-tima na Fakultetu logistike u Celju, Fakultetu industrijskog inženjerstva u Novom Mestu, Sveučilištu za logistiku i menadžment te na Veleučilištu Baltazar Zaporešić. U okviru Ministarstva za infrastrukturu vodio je velike gospodarske projekte poput obnove i razvoja Zračne luke Edvarda Rusjana u Mariboru, Urbanistički plan razvoja za Zračnu luku Jožeta Pučnika u Ljubljani, Zračnu luku Edvarda Rusjana u Mari-boru i Zračnu luku Portorož.

Kristijan Čović diplomirao je na Sveučilištu u Rijeci, Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu gdje stječe zvanje diplomiranog ekonomista. Na istome Sveučilištu 2010. godine završava poslijediplomski znanstveni magistarski studij iz polja ekonomije. Radno iskustvo stječe od 2000. godine nadalje; prvo kao poduzetnik vodi vlastito poduzeće za trgovinu i usluge u kojemu je zaposlen do 2006. godine, kada se zapošljava u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova gdje nakon dvije godine staža stječe zvanje mlađeg diplomata – attachéa. Kao član Tajništva pregovaračke skupine radi na poslovima pristupnih pregovora između Republike Hrvatske i Europske unije s fokusom na statističko praćenje ispunjavanja ekonomskih kriterija Republike Hrvatske. Istovremeno je član radne skupine za izradu Pretpristupnog ekonomskog programa Republike Hrvatske. Na Veleučilištu s pravom javnosti Baltazar Zaprešić zaposlen je od 2011. godine gdje od početka aktivno sudjeluje u nastavnom procesu, trenutno u zvanju profesora stručnog studija. Obnašao je funkciju voditelja studijskog usmjerenja Poslovna ekonomija i financije, dok trenutno obnaša funkciju prodekana za nastavu i studente. Nositelj je kolegija Poslovna statistika, Kvantitativne metode u financijama i Ekonomika poduzeća. Autor je ili suautor više znanstvenih i stručnih članaka iz polja ekonomije uz uži interes iz područja kvantitativne ekonomije i ekonomike poduzetništva.

Izv.prof.dr.sc. Predrag Ljubotina sveučilišni je nastavnik temelja ekonomije i kvantitativnih istraživačkih metoda u znanosti. Doktorirao je na Sveučilištu Primorske u Kopru iz područja menadžmenta. Tijekom svoje 35-godišnje poduzetničke karijere stjecao je iskustvo u multikulturalnom međunarodnom okruženju gdje je uspješno vodio razvojne i prodajne timove te završio nekoliko projekata internacionalizacije poslovanja. Primarno područje istraživanja mu je područje ekonomske psihologije s naglaskom na međuljudske odnose u poslovnim okruženjima. Poseban fokus posvećuje raznim specifičnostima vezanima za obiteljska poduzeća i proces sukcesije. U posljednje vrijeme aktivno sudjeluje u nekoliko međunarodnih istraživačkih projekata, od kojih je jedan veliko međunarodno istraživanje karijernih namjera studenata. Posvećen je proučavanju suvremenih metoda kvantitativnih istraživanja u znanosti s naglaskom na području prikupljanja i analize podataka u svrhu psiholoških i socioloških istraživanja. U mnogim istraživačkim timovima pokriva područje metodologije.

mag., v. pred.

**INGRID
FRANKO
UHERNIK**

Slovenija

e-mail: ingrid.uhernik@gmail.com

Ingrid Franko Uhernik magistra je interkulturalnog menadžmenta i viša predavačica za područje održivog razvoja u logistici. Završava doktorski studij na Fakultetu za organizacijske studije u Novom Mestu. U zvanju višeg predavača na Fakultetu industrijskog inženjerstva nositeljica je kolegija Logistika te kolegija Održivi promet i zaštita okoliša na Arema Visokoj školi za logistiku i menadžment Rogaška Slatina. Vodi seminarske vježbe iz kolegija Teorija organizacije na Fakultetu informacijskih studija u Novom Mestu.

Svoja istraživanja usmjerila je na proučavanje prometne logistike, organizacije i upravljanja u prometnim organizacijama. Također je sudjelovala u istraživanjima u području turističkih aktivnosti, intelektualnog vlasništva, logistike, infrastrukture i održivog razvoja mobilnosti. Posebno je zanimaju intelektualni sustavi suživota prirodne i umjetne inteligencije te korištenje naprednih tehnologija u proizvodnji.

SADRŽAJ

PREDGOVOR (Andrej Raspor).....	21
1. ZAŠTO KNJIGA STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM VREMENIMA: HRVATSKA PERSPEKTIVA	22
2. OPIS POGLAVLJA	23
3. DODATNE NAPOMENE	25
KRAKAK PREGLED POVIJESTI OBRAZOVNOG SUSTAVA U HRVATSKOJ (Sendi Deželić i Bruno Raguž).....	27
1. UVODNO RAZMATRANJE	28
2. PREGLED POVIJESTI OBRAZOVNOG SUSTAVA	28
2.1 OBRAZOVANJE OD SREDNJEG DO NOVOG VIJEKA	29
2.2 RAZVOJ MODERNOG OBRAZOVNOG SUSTAVA U 19. STOLJEĆU	31
2.3 OBRAZOVNI SUSTAV TIJEKOM PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA	34
2.4 DRUGI SVJETSKI RAT I BORBA ZA OBRAZOVANJE	36
2.5. OBRAZOVNI SUSTAV OD 1945. DO 1990.	37
2.6 SUVREMENI HRVATSKI OBRAZOVNI SUSTAV	38
3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	41
IZVORI I LITERATURA	42
IZVOĐENJE NASTAVNOG PROCESA U HRVATSKOM VISOKOM OBRAZOVANJU U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19 (Barbara Franić i Ivana Lacković)	45
1. UVODNO RAZMATRANJE	46
1.1 OPĆE DRŽAVNE MJERE PREVENCIJE ŠIRENJA ZARAZE	47
1.1.1 Prvi val epidemije	48
1.1.2 Drugi val epidemije	49
1.1.3 Treći val epidemije	49
1.1.4 Četvrti val epidemije	50
1.1.5 Peti val epidemije	50
1.2 DRŽAVNE MJERE PREVENCIJE ŠIRENJA ZARAZE U VISOKOM OBRAZOVANJU	52
2. RAD DIONIKA U VISOKOM OBRAZOVANJU U ONLINE OKRUŽENJU	54
2.1 STUDENTSKE SLUŽBE	56
2.2 STUDENTI	56
2.3 VISOKOŠKOLSKI NASTAVNICI	57
3. OBLICI RADA NA VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19	59

3.1 RAD NA DALJINU I ULOGA KOMUNIKACIJE	61
3.2 E-UČENJE	63
3.2.1 Alati za provedbu online nastave u visokoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj	65
3.3 KODEKS NASTAVE U VIRTUALNOM OKRUŽENJU	69
3.4 KAKO ZADRŽATI ANGAŽIRANOST STUDENATA U ONLINE OKRUŽENJU?.....	71
4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	78
IZVORI I LITERATURA	78
UTJECAJ EPIDEMIJE I DRUGIH POJAVNIH OBLIKA UGROZE ZA LJUDSKO ZDRAVLJE NA PRAVNU REGULACIJU VEZANU UZ OGRANIČENJE/USKRATU PRAVA ZAJAMČENIH USTAVOM REPUBLIKE HRVATSKE (Domagoj Rožac, Ingrid Uhernik Franko i Sašo Murtić)	79
1. UVODNO RAZMATRANJE.....	80
2. PRAVO NA PRAVOVREMEN PRISTUP INFORMACIJAMA VEZANO UZ ČLANAK 38. USTAVA REPUBLIKE HRVATSKE	83
3. PRAVO NA PRISTUP SUDSKIM I DRŽAVNOODVJETNIČKIM TIJELIMA	86
4. PRAVO NA RAD	90
5. PRAVO NA STANOVANJE	93
6. OBITELJSKO NASILJE TIJEKOM EPIDEMIJE I POVEĆAN BROJ PRIJAVA	94
7. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA KAO USTAVOM ZAJAMČENO PRAVO	96
8. USTAVNOSUDSKA PRAKSA U ODNOSU NA POVREDU USTAVNIH I LJUDSKIH PRAVA U IZVANREDNIM OKOLNOSTIMA	99
9. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE.....	105
ISTRAŽIVANJE: COVID-19 I STUDIRANJE U HRVATSKOJ (Kristijan Čović i Predrag Ljubotina).....	113
1. UVODNO RAZMATRANJE	114
2. METODOLOGIJA	114
2.1 PROCES ISTRAŽIVANJA	115
2.2 DESKRIPTIVNA STATISTIKA	115
3. ZAPOSLENI U STRUČNIM SLUŽBAMA	116
3.1 DEMOGRAFIJA	116
3.1.1 Radno iskustvo	116
3.1.2 Studijski program	117
3.1.3 Starost	118
3.2 ISKUSTVO S PRISTUPOM RADA NA DALJINU PRIJE PANDEMIJE COVID-19	118
3.2.1 Generalno iskustvo	118
3.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima	119
3.3 TIJEK RADA TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19	120
3.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala	120

3.3.2 Učinkovitost dvosmjernih kanala za e-učenje	120
3.4 ONLINE OKRUŽENJE ZA UČENJE	125
3.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom	125
3.4.2 Učinkovitost e-učenja	126
3.4.3 Multimedijske upute	127
3.5 KORISNOST STEČENIH ZNANJA U ONLINE OKRUŽENJU ZA UČENJE	128
3.5.1 Korištenje vještina stečenih e-učenjem	128
3.6 RAD SA STUDENTIMA	129
3.6.1 Podrška studentima	129
3.7 INCIDENCIJA STRESA ZBOG RADA NA DALJINU	130
3.7.1 Studiranje i stres	130
3.7.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19	131
3.8 BUDUĆNOST STUDIJA	132
4. STUDENTI	133
4.1 DEMOGRAFIJA	133
4.1.1 Znanstveno područje stjecanje obrazovanja	134
4.1.2 Razina studija	135
4.1.3 Akademska godina 2020. – 2021.	135
4.1.4 Radni status	136
4.1.5 Starost	136
4.2 ISKUSTVO S E-PREDAVANJIMA	137
4.2.1 Generalno iskustvo	137
4.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima	138
4.3 TIJEK RADA TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19	139
4.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala	139
4.3.2 Učinkovitost dvosmjernih kanala za e-učenje	140
4.4 ONLINE OKRUŽENJE ZA UČENJE (E-UČIONICA I ALATI ZA GRUPNI RAD UČENIKA I PREDAVAČA)	141
4.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom	141
4.4.2 Prednosti e-učionice	142
4.4.3 Svrha e-učenja	143
4.4.4 Kvaliteta e-učenja	144
4.4.5 Interaktivne aktivnosti učenja	145
4.4.6 Učinkovitost e-učenja	146
4.4.7 Multimedijske upute	147
4.5 KORISNOST STEČENIH ZNANJA U ONLINE OKRUŽENJU ZA UČENJE (E-UČIONICA I ALATI ZA GRUPNI RAD STUDENATA I PREDAVAČA)	148
4.5.1 Kompetencije prije pandemije COVID-19	148
4.5.2 Kompetencije poslije pandemije COVID-19	149
4.5.3 Korištenje vještina stečenih e-učenjem	150

4.6 INCIDENCIJA STRESA USLIJED UČENJA NA DALJINU	151
4.6.1 Predavanja i stres	151
4.6.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19	152
4.7 BONTON U ONLINE OKRUŽENJU	153
4.8 BUDUĆNOST STUDIJA	154
5. NASTAVNO OSOBLJE	155
5.1 DEMOGRAFIJA	155
5.1.1 Godina iskustva u pedagoškom radu	156
5.1.2 Akademsko zvanje	156
5.1.3 Znanstveno područje	157
5.1.4 Starost	158
5.2 ISKUSTVO S E-PREDAVANJIMA	158
5.2.1 Korištenje dvosmjernih kanala	158
5.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima	159
5.3 TIJEK RADA TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19	160
5.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala	160
5.3.2 Samopouzdanost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje	161
5.4 ONLINE OKRUŽENJE ZA UČENJE (E-UČIONICA I ALATI ZA GRUPNI RAD UČENIKA I PREDAVAČA)	162
5.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom	162
5.4.2 Prednosti e-učionice	163
5.4.3 Svrha e-učenja	164
5.4.4 Kvaliteta e-učenja	165
5.4.5 Interaktivne aktivnosti učenja	166
5.4.6 Učinkovitost e-učenja	167
5.4.7 Multimedijske upute (sažeci poglavlja, konzultacije)	168
5.5 KORISNOST STEČENIH ZNANJA U ONLINE OKRUŽENJU ZA UČENJE (E-UČIONICA I ALATI ZA GRUPNI RAD STUDENATA I PREDAVAČA)	169
5.5.1 Kompetencije prije i poslije pandemije COVID-19	169
5.5.2 Korištenje vještina stečenih e-učenjem	171
5.6 INCIDENCIJA STRESA USLIJED UČENJA NA DALJINU	172
5.6.1 Predavanja i stres	172
5.6.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19	173
5.7 BONTON U ONLINE OKRUŽENJU	174
5.8 BUDUĆNOST STUDIJA	175
6. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	176
IZVORI I LITERATURA	177

REFLEKSIJE I SMJERNICE: AKADEMSKE INSTITUCIJE HRVATSKE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19 (Andrej Raspor)	179
1. ŠTO SMO NAUČILI ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-19?	180
2. BUDUĆNOST ONLINE STUDIJA	182
3. PREPORUKE	183
IZVORI I LITERATURA	185

KAZALO SLIKA

Slika 1: Shema obrazovnog sustava	39
Slika 2: Glavni dionici u visokoškolskom obrazovanju	55
Slika 3: Temeljne razlike interpersonalne i hiperpesonalne komunikacije.	62
Slika 4: ISVU u brojevima	66
Slika 5: Elementi internetskog bontona.	70

KAZALO TABLICA

Tablica 1: Iskustvo s pristupom rada na daljinu prije pandemije COVID-19 (N=39)	119
Tablica 2: Stres u vrijeme pandemije COVID-19 (N=23)	131
Tablica 3: Očekivanja za budućnost (N=23)	132
Tablica 4: Iskustvo s e-studiranjem prije pandemije COVID-19 (N=708)	137
Tablica 5: Zadovoljstvo e-učionicom (N=582)	99
Tablica 6: Kompetencije i vještine prije pandemije COVID-19 (N=486)	148
Tablica 7: Kompetencije i vještine nakon pandemije COVID-19 (N=485)	149
Tablica 8: Stres u vrijeme pandemije COVID-19 (N=466)	152
Tablica 9: Predodžba studenata o načinu rada u online okruženju (N=456)	153
Tablica 10: Očekivanja za studiranje u budućnosti (N=454)	154
Tablica 11: Iskustvo u radu prije pandemije COVID-19 (N=118)	158
Tablica 12: Kompetencije i vještine prije pandemije COVID-19 (N=106)	169
Tablica 13: Kompetencije i vještine nakon pandemije COVID-19 (N=105)	170
Tablica 14: Stres u vrijeme pandemije COVID-19 (N=101)	173
Tablica 15: Predodžba predavača o načinu rada u online okruženju (N=101)	174
Tablica 16: Očekivanja za studiranje u budućnosti (N=99)	175

KAZALO GRAFIKONA

Grafikon 1: Starost	118
Grafikon 2: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje prije pandemije COVID-19	120
Grafikon 3: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje tijekom pandemije COVID-19	121
Grafikon 4: Učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje	122
Grafikon 5: Način obavljanja posla tijekom pandemije COVID-19	123
Grafikon 6: Radni uvjeti i informiranost	124
Grafikon 7: Zadovoljstvo e-učionicom	125
Grafikon 8: Učinkovitost e-učenja	126
Grafikon 9: Multimedijske upute	127
Grafikon 10: Korištenje vještina stečenih e-učenjem i e-komunikacijom	128
Grafikon 11: Podrška studentima	129
Grafikon 12: Stres uslijed rada na daljinu	130
Grafikon 13: Znanstveno područje stjecanje obrazovanja	134
Grafikon 14: Razina studija	135
Grafikon 15: Upis u akademskoj godini 2020./2021.	135
Grafikon 16: Radni status	136
Grafikon 17: Starost	136
Grafikon 18: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje prije pandemije COVID-19	138
Grafikon 19: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje tijekom pandemije COVID-19	139
Grafikon 20: Samopouzdanost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje	140
Grafikon 21: Prednosti e-učionice	142
Grafikon 22: Svrha e-učenja	143
Grafikon 23: Kvaliteta e-učenja	144
Grafikon 24: Interaktivne aktivnosti učenja	145
Grafikon 25: Učinkovitost e-učenja	146
Grafikon 26: Sklonost vrstama multimedijskih uputa	147
Grafikon 27: Korištenje vještina stečenih e-učenjem i e-komunikacijom	150
Grafikon 28: Stres uslijed učenja na daljinu (N=467)	151
Grafikon 29: Godina iskustva u pedagoškom radu (N=100)	156
Grafikon 30: Akademsko zvanje (N=100)	156
Grafikon 31: Znanstveno područje (N=100)	157

Grafikon 32: Starost (N=100)	158
Grafikon 33: Zadovoljstvo e-učionicom (N=116)	162

KAZALO PRILOGA

Prilog 1: Baza visokoškolskih institucija u Hrvatskoj	186
Prilog 2: Upitnik za stručne službe	191
Prilog 3: Upitnik za studente	198
Prilog 4: Upitnik za nastavnike	207
Prilog 5: Dopis (dekanat)	216
Prilog 6: Dopis (stručne službe)	217
Prilog 7: Dopis (studenti)	218
Prilog 8: Dopis (nastavnici)	219

PREDGOVOR

Andrej Raspor

ZAŠTO KNJIGA "STUDIRANJE U NEPREDVIDIVIM VREMENIMA Hrvatska perspektiva"

U turbulentnom vremenu u kojem živimo suočeni smo s nizom globalnih izazova koji zahtijevaju inovativne i interdisciplinarne pristupe. Od klimatskih promjena i geopolitičkih nestabilnosti do digitalne transformacije i pandemije izazvane pandemijom COVID-19, svijet se suočava s nepredvidivim i kompleksnim problemima. U tom kontekstu, uloga znanosti i istraživanja postaje sve značajnija. Hrvatska, kao mala zemlja u srcu Europe, suočena je s mnoštvom spomenutih izazova. Osim toga, suočava se i s vlastitim specifičnim problemima kao što su demografska kriza, regionalne nejednakosti i, na određeni način, nedovršena tranzicija prema tržišnoj ekonomiji. U tom kontekstu, ova knjiga nudi dragocjen uvid u hrvatsku perspektivu poučavanja i studiranja u nepredvidivim vremenima.

Hrvatska je, poput cijelog svijeta, prošla kroz različite faze suočavanja s posljedicama globalne krize izazvane širenjem bolesti COVID-19. U ranom stadiju, u proljeće 2020. godine, uvedene su mjere izolacije, zatvorene su brojne javne institucije te je kretanje stanovništva bilo strogo regulirano i ograničeno. Masovno su se provodila testiranja, pratili su se kontakti i informirala se javnost o mjerama prevencije. Nakon te početne faze, uz neprestano praćenje stanja i učinaka uvedenih ograničenja, mjere su postepeno ublažavane. Škole i fakulteti ponovno su otvoreni (uz određena ograničenja) te je uvedena i digitalna COVID potvrda. Cijepljenje stanovništva počelo je u prosincu 2020. godine i promovirano je kao najučinkovitija zaštita.

Pandemija COVID-19 na svojevrsni je način „ispremetala“ i visokoškolsko obrazovanje. U početnom stadiju nastava se vrlo brzo premjestila u virtualni oblik, odnosno na online platforme kao što su Zoom i Google Meet, što je zahtijevalo brze prilagodbe od strane nastavnika i učenje novih vještina za studente. Online učenje nije bilo bez poteškoća – nedostajala je praktična nastava, ponekad je internetska veza bila slaba, a koncentracija otežana. Ponekad sudionici nisu bili dovoljno osposobljeni i educirani za izvođenje i praćenje nastave. Kako se situacija stabilizirala, fakulteti su postepeno uvodili kombinirane/hibridne modele nastave, s dijelom predavanja online i dijelom u učionicama, uz mjere zaštite poput nošenja zaštitnih maski i nužne fizičke distance. Studenti su se polako prilagodili online formatu i razvijali neke nove vještine učenja.

Trenutno, u ožujku 2024., broj zaraženih značajno je manji, većina mjera je ukinuta, no cijepljenje se i dalje preporučuje. Većina nastave odvija se u klasičnom, odnos-

no neposrednom obliku. Promjene nastale tijekom pandemije COVID-19 uglavnom su ukinute i nastava se odvija kao i u vrijeme prije pandemije. Poneki fakulteti ili studijski programi imaju kombinirani/hibridni model nastave. To bi značilo da se određena predavanja ili vježbe održavaju online, dok su drugi nastavni sadržaji i dalje *in person*.

U knjizi su predstavljeni radovi različitih autora koji se bave širokim spektrom tema u kontekstu spomenute problematike. Autori nude kritičku analizu postojećeg stanja i predlažu inovativna rješenja za budućnost kako bi se na temelju ovakvih izazova i prevladanih kriza obrazovni visokoškolski sustav mogao kvalitetnije pripremiti za moguće slične nadolazeće krizne situacije. Ova knjiga namijenjena je široj publici, od znanstvenika i studenata do dionika civilnog društva i donositelja odluka. Njena je svrha potaknuti dijalog o ulozi znanosti i istraživanja u rješavanju problema s kojima se suočavamo u 21. stoljeću.

U ovim nepredvidivim vremenima neophodno je oslanjati se na snagu znanja i sveobuhvatne suradnje. Knjiga doprinosi tim ciljevima pružajući platformu za razmjenu ideja i iskustava iz hrvatske perspektive.

1. OPIS POGLAVLJA

Knjiga se sastoji od četiriju poglavlja koja služe kao uvod i refleksija o događajima u Hrvatskoj tijekom pandemije COVID-19. Svako poglavlje koncipirano je kao zaokružena cjelina, što znači da se može čitati samostalno. No, čitanjem svih poglavlja u cjelini stječe se potpunija slika o situaciji u tom razdoblju.

Prvo poglavlje nosi naslov „Kratak pregled povijesti obrazovnog sustava u Hrvatskoj“. Ovo poglavlje nudi sažet pregled razvoja obrazovanja u Hrvatskoj od srednjeg vijeka do danas. Usredotočeno je na ključne promjene i reforme u obrazovnom sustavu, kao i na ulogu obrazovanja u hrvatskom društvu.

Slijedi poglavlje „Izvođenje nastave u hrvatskom visokom obrazovanju u vrijeme pandemije COVID-19“. Ovo poglavlje analizira utjecaj pandemije COVID-19 na visoko obrazovanje u Hrvatskoj. Posebna pažnja posvećena je prilagodbi nastave online okruženju te izazovima i dobrim iskustvima online nastave. Poglavlje također istražuje utjecaj pandemije na studente, nastavnike i ostale dionike u obrazovnom procesu.

Nakon toga slijedi poglavlje naslova „Utjecaj epidemije i drugih pojava oblika ugroze za ljudsko zdravlje na pravnu regulaciju vezanu uz ograničenje/uskratu

prava zajamčenih ustavom Republike Hrvatske“. Ovo poglavlje bavi se analizom pravnih okvira u kontekstu pandemije COVID-19. Posebna pažnja posvećena je ograničenju/uskraćivanju ustavnih prava u izvanrednim situacijama. Poglavlje uspoređuje hrvatsku pravnu praksu s praksama u drugim zemljama i istražuje ulogu Ustavnog suda u zaštiti ustavnih prava.

Ključni istraživački dio knjige je poglavlje „Istraživanje: COVID-19 i studiranje u Hrvatskoj“. Ovo poglavlje prezentira rezultate istraživanja o iskustvima studenata, nastavnog osoblja i zaposlenika u akademskim institucijama tijekom pandemije COVID-19. Istraživanje se bavi utjecajem pandemije na način studiranja i rada u akademskoj zajednici, kao i percepcijom online nastave i učenja. Na temelju rezultata istraživanja, poglavlje nudi preporuke za budućnost obrazovanja u kontekstu novih izazova.

Na kraju je rezime knjige „Refleksije i smjernice: Akademске institucije Hrvatske tijekom pandemije COVID-19“. Ovo poglavlje donosi kritičku analizu reakcije akademskih institucija u Hrvatskoj na pandemiju COVID-19. Poglavlje se bavi utjecajem pandemije na kvalitetu obrazovanja i znanstvenoistraživački rad te nudi preporuke za jačanje otpornosti akademske zajednice u suočavanju s budućim krizama.

Ovaj opis poglavlja ne obuhvaća sve teme i aspekte obrađene u knjizi. Za potpuniji uvid u sadržaj knjige, preporučuje se čitanje cjelokupnog teksta.

2. DODATNE NAPOMENE

Istraživati izvođenje studija tijekom pandemije COVID-19 nije samo pogled u prošlost, već nadasve i u budućnost obrazovanja. Rezultati istraživanja pomoći će nam razumjeti kako je pandemija utjecala na studente, od njihovog mentalnog zdravlja i akademskog uspjeha do općeg iskustva studiranja. To znanje bit će neprocjenjivo za razvoj boljih strategija podrške budućim generacijama studenata suočenim s kriznim situacijama. Iz perspektive razvoja, istraživanja će osvijetliti učinkovitost online nastave, identificirajući njene prednosti i slabosti. Takve informacije mogu se iskoristiti za poboljšanje online komponenti studiranja, čineći ih dostupnijima i učinkovitijima za sve studente. Na taj način, buduće generacije imat će koristi od fleksibilnosti koju online obrazovanje pruža.

S druge strane, istraživanje će nam pomoći da se bolje pripremimo za buduće pandemije i slične krize. Razumijevanjem utjecaja na obrazovanje i razvojem odgovarajućih strategija, možemo osigurati kontinuitet i kvalitetu studiranja čak i u nepredvidivim okolnostima. U širem kontekstu, istraživanje će nam pružiti dragocjene informacije o načinu na koji se obrazovanje može prilagoditi i transformirati tijekom izvanrednih situacija. Ove spoznaje doprinijet će jačanju obrazovnog sustava i njegove sposobnosti da se nosi s promjenama i izazovima. Konačno, rezultati istraživanja mogu doprinijeti u donošenju odgovarajućih politika u obrazovanju, usmjeravajući nas prema informiranim odlukama o budućnosti studiranja u kriznim situacijama. Uzimajući u obzir sve navedeno, istraživanje izvođenja studija tijekom pandemije COVID-19 daleko je više od pogleda u prošlost – ono je fokusirano na budućnost otpornog i prilagodljivog obrazovnog sustava.

KRATAK PREGLED POVIJESTI OBRAZOVNOG SUSTAVA U HRVATSKOJ

Sendi Deželić i Bruno Raguž

1. UVODNO RAZMATRANJE

Učenje i podučavanje neke su od najstarijih aktivnosti u svakoj zajednici jer njima se uvijek osiguravao prijenos znanja i vještina na mlađe naraštaje. Može se stoga reći kako su oni prisutni u kulturama još od njihovih samih početaka, prije svega kroz procese enkulturacija, gdje su same zajednice svoje članove upućivale na običaje, vjerovanja i druge elemente njihovog društva bez određenog sustava ili institucije. U periodu antičke ili ranosrednjovjekovne povijesti ne može se govoriti o sustavu obrazovanja kao takvom jer njegovu su ulogu vrlo često preuzimali stariji i iskusniji članovi zajednice, a osnova takvih poduka često je bila usmena predaj kojom su se na mlađe generacije prenosila različita iskustva (Franković, 1958). U literaturi se ovo razdoblje naziva pred-institucionalno razdoblje školstva (Munjiza, 2009). Stoga, o ovome razdoblju u povijesti školstva koje danas postoji kao zasebna znanstvena disciplina ne postoji niti puno publikacija niti istraživanja, već ona zadnja koja se mogu pronaći za hrvatski prostor datiraju iz prve polovice ili sredine prošloga stoljeća.

2. PREGLED POVIJESTI OBRAZOVNOG SUSTAVA

No, potreba za stjecanjem znanja uvijek je postojala i tako se već na Crkvenom saboru u Cetingradu 681. godine tražilo od župnika da otvaraju „župne škole za narod“ (Franković, 1958). Upravo će Crkva u tome periodu biti izvor pismenosti, jer svećenici su vrlo često bili jedini obrazovani i pismeni stanovnici nekog mjesta, stoga su često obavljali i funkciju pučkoškolskih obuka. Osim toga, u tom periodu djeluju i samostanske škole u kojima se učilo čitanje i pisanje (Cuvaj, 1910), a takve škole obično su imale dva odjeljenja, jedno interno za obrazovanje redovnika te eksterno za obrazovanje svećenika i plemića (Franković, 1958). U samostanskim školama često su bolji učenici mogli steći i šire obrazovanje, čime ih se pripremalo za škole višega stupnja koje je provođeno u katedralnim školama (Raguž, M., 1994). Može se zbog toga reći da se počeci institucionalnog obrazovanja vežu uz djelovanje Crkve tijekom 9. i 10. st., a prema nekim autorima ono se sa svjetovne strane može vezati uz kneza Trpimira, a takve težnje nastaviti će i kralj Tomislav te Crkveni sabor u Splitu na kojemu će se roditelji pozvati da „svoju djecu i sluge šalju na nauke latinskog jezika ...“ (Munjiza, 2009). U tom periodu razvijaju se i prve svjetovne, gradske škole poput one u Zadru ili u Dubrovniku, dok će se u kontinentalnoj Hrvatskoj otvoriti nešto kasnije. U tim školama se uz izučavanje humanistike učenike često podučavalo i praktičnim vještinama (Munjiza, 2009). Unatoč tome, gospodarski, ali i upravni razvoj srednjovjekovne Hrvatske, zahtije-

vati će daljnji razvoj obrazovnog sustava, tako će od 14. st. osim škola vezanih uz Crkvu djelovati sve više i javnih gradskih škola (Ivović i Kunčić, 2019). Od sredine 15. stoljeća u srednjovjekovnim komunama uvijek se našao barem jedan učitelj. U tome periodu pohađanje škola još uvijek nije obveza, ali je zanimljivo da su gradske vlasti plemićima i građanima savjetovala da pohađaju gradske škole. Na tragu toga, Dubrovačka Republika donijela je 1455. godine odluku kojom nijedan plemić ne može obnašati funkciju ukoliko ne zna čitati i pisati. Školski program kojega su tako „motivirani“ plemići i građani mogli pohađati nije poznat, a vjerojatno nije niti bio propisan, već je uvelike ovisio o znanju pojedinog učitelja, izvjesno je ipak da se poduka svodila na čitanje i pisanje, latinsku gramatiku, osnovne vrline ponašanja, a od dolaska talijanskih humanista na mjesta učitelja podučavala se i retorika, povijest i pjesništvo, što je činilo temelj novog obrazovnog principa studia humanitatis (Ivović i Kunčić, 2019). Nakon tako završenog obrazovanja, školovanje je bilo moguće nastaviti u Padovi, gdje je, što prema naredbi mletačkih vlasti, što samostalno, gravitirao veliki broj hrvatskih studenata. U Hrvatskoj se visokoškolska nastava počela izvoditi 1396. godine kada je u Zadru dominikanska samostanska škola promovirana u rang generalnog učilišta koje se sastojalo od filozofskog i teološkog fakulteta (Ivović i Kunčić, 2019). Na kraju valja istaknuti kako je pismenost hrvatskog srednjovjekovlja od 9. do kraja 15. st., koja se naziva predstandardnojezičnim razdobljem, obilježena trojezičnošću te tropismenošću, što hrvatski srednji vijek te njegov jezik izdvaja od drugih europskih naroda (Frančić i Petrović, 2013).

2.1 Obrazovanje od srednjeg do novog vijeka

Prvi pokušaji sustavnog organiziranja školstva javljaju se kod isusovaca tijekom 16. st. koji je u Ratio Studiorum krajem stoljeća isusovačke škole podijeliti u niže i više. Niže su bile slične gimnazijama, a prva takva otvorena je u Zagrebu 1607. godine, dok su više škole nosile naziv akademije te se u njima izučavala filozofija i latinski. Godine 1669. u Zagrebu je otvorena isusovačka akademija (Munjiza, 2009). Danas se ta akademija smatra začetkom Zagrebačkog sveučilišta. Za obrazovanje je svakako bitan i razvoj, odnosno standardizacija, jezika. Tako je 1604. godine objavljena prva hrvatska gramatika Bartola Kašića (Frančić i Petrović, 2013), a što je pratilo i objavljivanje brojnih rječnika, kako dvojezičnih tako i višejezičnih (Frančić i Petrović, 2013).

Tijekom 17. i 18. st. u cijeloj Hrvatskoj otvarane su javne i privatne škole u kojima se od tada mogu školovati djeca bez obzira na stalež. Unatoč tome, nastavu i dalje izvode različiti profili učitelja, od svećenika i redovnika pa sve do pismenijih

osoba u mjestu ukoliko nitko drugi nije mogao izvoditi nastavu. Također, nastava se i dalje izvodila bez nastavnih uputa i plana. Takvo stanje se napokon promijenilo donošenjem Općeg školskog reda 1774. godine kojim se izvršila i podjela pučkih škola i to na trivijalne, gradske, glavne i normalne (Raguž, M, 1994). Svaka od tih škola imala je propisanu nastavu, tako su trivijalne škole najelementarnije te obuhvaćaju osnovno gradivo iz vjeronauka, biblijske povijesti, nauka o poštenju i gospodarstvu. Takve škole trebala su se nalaziti u središtima župa, a u njima treba raditi samo 1 učitelj i katehet. U glavnim školama djeluje 3-4 učitelja i katehet te se pored ranije spomenutih predmeta izvode i početci latinskog, zemljopisa i povijesti te naputci za pismene sastavke, „risanje“, mjerstvo te početci kućnog i poljskog gospodarstva. Normalne škole su pak najveće te su u njima radila četiri učitelja i kateheta te se u njima osim osnovnog obrazovanja stjecalo i obrazovanje za učiteljski pomladak koji bi dalje nastavljali obrazovanje (Munjiza, 2009). Opći školski red predviđa i obrazovanje djevojaka, no za njih se preporučuje otvaranje posebnih škola te im se uvodi i poseban školski predmet – ženski ručni rad i upute u racionalno kućanstvo. Ovim Školskim redom predviđena je i mogućnost kućnog obrazovanja. No, Školski red nije bio dobro prihvaćen u području pod Ugarskom upravom, stoga je Marija Terezija 1777. prihvatila stvaranje nove nastavne osnove koja se osim na Ugarsku odnosila i na Hrvatsku i Slavoniju poznate kao Ratio educationis, a prema kojoj je uvedena podjela škola na normalne i narodne. Normalne su nastavile raditi na ranije opisani način, dok su narodne bile podijeljene na gradske s tri učitelja, trgovišne s dva i seoske s jednim učiteljem. Godine 1805. prihvaćena je dorađena nastavna osnova koja je predviđala isti obrazovni sustav, no bila je nešto preciznija u određivanju razlika između školovanja dječaka i djevojčica (Munjiza, 2009). Također je definirana potrebna pedagoška izobrazba učitelja, oni koji su radili u trivijalnim školama morali su je polaziti tri mjeseca, a oni u ostalim školama šest mjeseci (Munjiza, 2009). Unatoč tome, u tom periodu škole su još vrlo siromašne, učitelji vrlo često nisu imali plaću, već su živjeli od darova stanovnika pojedinog mjesta ili su ih uzdržavale bogatije obitelji (Raguž, M., 1994), a sve promjene i uvođenje škola, iako je značajno omasovilo obrazovanje, nije niti približno približilo obrazovanje svoj djeci (Munjiza, 2009). Osim infrastrukturnih problema koje je obrazovanje u tom vremenu svakako imalo, bili su prisutni i oni društveni. Naime, plemstvo se uvelike odupiralo obrazovanju naroda bojeći se gubitka svojih privilegija, a i sami građani i seljaci često su obrazovanje smatrali nepotrebnim. Zbog svega toga, na hrvatskom prostoru je na početku 19. st. djelovalo tek 55 pučkih škola s 84 učitelja (Raguž, M., 1994). Sve to ne treba čuditi, ukoliko se zna da je hrvatsko društvo na pragu modernog doba još uvijek izrazito agrarno, gdje više od 3/4 stanovništva čine seljaci (Vrbanus, 2016).

2.2 Razvoj modernog obrazovnog sustava u 19. stoljeću

Ulazak u moderno, novo doba 19. st. hrvatsko školstvo dočekalo je sa zakonima tzv. prosvjećenog apsolutizma, nakon sloma takvoga režima došlo je doba narodnog (ilirskog) preporoda, a čiji je jedan od osnovnih ciljeva bilo uvođenje narodnog jezika u sve segmente društva, pa tako i u školstvo (Szabo, 2009). U tom periodu razvijen je tzv. općehrvatski standardni jezik koji je za svoju osnovu uzeo novoštokavštinu, a grafijskom reformom Ljudevita Gaja uspostavljen je i jedinstveni općehrvatski grafijski sustav (Frančić i Petrović, 2013). Unatoč naporima na razvoju jedinstvenog jezika, hrvatske zemlje i dalje nisu bile ujedinjenje, pa se i školstvo u njima razvijalo različito (Perić, 2005). U Banskoj Hrvatskoj ono se razvijalo na temeljima ranije spomenutih odredbi Marije Terezije s kraja 18. st., a u njoj su djelovale narodne škole kao osnovne te latinske škole kao gimnazije. Broj osnovnih škola, iako sporo, stalno će se povećavati, a posebice će se to vidjeti od vremena ilirskog pokreta. Nakon formiranja dvojne monarhije, odnosno sklapanja Hrvatsko-Ugarske nagodbe, donesti će se i prvi hrvatski školski zakon naziva Zakon o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji koji će u primjenu ući 14. listopada 1874. godine. Novi zakon donio je i novu podjelu škola, tako se sada one dijele na opće pučke škole koje imaju četiri razreda i dvije ope- tovnice u kojima su učenici utvrđivali stečeno znanje te razvijali stručna znanja. S druge strane postoje građanske škole u kojima nastava traje tri godine uz prisustvo stručnih predmeta. Važno je naglasiti da je nastava bila besplatna, ali i obvezna za sve učenike (Perić, 2005). Novim zakonom ban Mažuranić proveo je i sekulariza- ciju škola te su sve škole barem dijelom trebale biti uzdržavane državnim novcem. Također, zakonom je bilo propisano i da svako mjesto u kojem postoji barem 40 po- tencijalnih učenika mora imati školu, a ukoliko ne postoje materijalni uvjeti za to, tada nekoliko obližnjih mjesta treba podići jednu zajedničku pučku školu (Župan, 2016). Na kraju, zakon je propisao i da učiteljice i učitelji postaju javni činovnici koji moraju imati završenu učiteljsku školu (Župan, 2016). Razvoj obrazovanja davao je i mjerljive rezultate tako se u periodu između 1874. i 1888. godine broj pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji povećao za čak 75 % (Szabo, 2009). Iste godine donesen je i novi zakon o pučkim školama koje će se dodatno podijeliti na niže i više, pri čemu će više zamijeniti ranije građanske škole. Zanimljivo je da se u tom periodu razvi- jaju i škole za učenike koje su imali određeni stupanj invaliditeta, tako u Zagrebu djeluje škola za slijepe i škola za gluhonijeme učenike (Perić, 2005). Sredinom 19. st. nalazimo i začetke strukovnog obrazovanja, naime, 1854. godine donesena je naredba o osnivanju šegrtskih škola u gradovima (Raguž, M., 1994). Daljnji snažni razvoj obrazovanja dogodit će se za vrijeme dok je Izidor Kršnjavi bio predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu u čijem će se periodu izgraditi najveći broj moder-

nih školskih zgrada, a među kojima se ističe zgrada Školskog foruma u Zagrebu te nova gimnazija na Sušaku u Rijeci (Župan, 2016). Srednjoškolsko obrazovanje na početku 19. st. oslanjalo se upravno na gimnazije koje će od 1806. godine imati šest razreda (Župan, 2016), dok će se tijekom druge polovice 19. st. urediti i obrazovanje u tzv. malim realkama koje su bile poput nižih gimnazija te velikim realkama, a utemeljiti će se i značajan broj stručnih škola (Szabo, 2009). Gimnazije su se tada smatrate školama koje trebaju pružiti opće, široko i kvalitetno znanje koje će učenike pripremiti za studij, dok su realne i građanske škole imale zadatak dati učenicima praktična znanja (Švoger, 2012). U tu podjelu treba uvrstiti i građanske škole, a koje će se nakon Školskog zakona iz 1888. zvati višim pučkim školama, a njihova uloga bila je širenje znanja iz niže pučke škole s naglaskom na primjenjiva znanja iz područja obrta, trgovine ili industrije (Miljković i Batinić, 2011). Za razvoj hrvatskog jezika i kulture ipak posebno su bile bitne gimnazije koje su nastavu izvodile na narodnom jeziku, što će im biti onemogućeno od 1854. kada se njemački uvodi kao dominirajući nastavni jezik, dok se hrvatski kao materinji upotrebljavao za učenje hrvatskog jezika i vjeronauka (Szabo, 2009). Govoreći o jeziku na kojem se trebala izvoditi nastava, ovdje valja još spomenuti kako je već 1827. u hrvatskim gimnazijama postojao i mađarski kao obvezni jezik (Župan, 2016). Kao i broj škola, povećao se i broj učenika koji će od 1850. do 1880. u gimnazijama Kraljevine Hrvatske i Slavonije porasti za 160 % (Szabo, 2009). Na kraju valja reći kako se u Hrvatskoj i Slavoniji, kao i u Austriji, 1848. i 1849. godine intenzivno radilo i raspravljalo o cjelovitoj reformi gimnazija koja će biti onemogućena revolucionarnim događanjima i političkim promjenama, a što će se negativno odraziti i na htijenja za reformom sveučilišta (Švoger, 2012).

Visoko obrazovanje u Banskoj Hrvatskoj provodilo se na Kraljevskoj akademiji znanosti s tri studija: filozofskim, pravnim i teološkim. Nastava na akademiji izvodila se temeljem odredbi iz 1777., a prije svega su ju tvorili predavanja, vježbe i javne disputancije, odnosno seminari studenta, a rad studenata ocjenjivan je opisnom ocjenom ili se klasificirao u četvrtom razreda prema uspješnosti (Sirotković, 2009). S vremenom će se iz nje izdvojiti teološki fakultet, a s reorganizacijom gimnazijskog obrazovanja filozofski studij postati će sedma i osma godina gimnazijskog obrazovanja, što će Akademiju ostaviti samo na studiju prava te će ona od tada imati naziv Pravoslavna akademija. Pa ipak, Akademija nije imala rang sveučilišta, iako ga je nominalno dobila još 1669. godine poveljom cara Leopolda I., zbog čega će Hrvatski sabor uložiti velike napore te napokon 1874. godine dobiti sveučilište s tri fakulteta – bogoslovni, filozofskim i pravnim (Perić, 2005). Tada se tražilo i da s nastavnom započne studij medicine, koji je i bio formalno osnovan 1874., no nastava nije krenula (Perić, 2005), a objašnjenja za to razlikuju se ovisno od autora, neki u tome vide nedostatak materijalnih sredstava za izvođenje toga tipa

nastave, dok drugi u tome vide želju Beča i Pešte da ograniči razvoj toga tipa obrazovanja u Hrvatskoj (Raguž, B., 2022). Nedostatak studija medicine bio je problem za razvoj ne samo medicinske, već i ljekarničke te stomatološke struke, što će se često nadomješćivati različitim tečajevima (Raguž, B., 2022). Medicinski fakultet napokon će biti otvoren u akademskoj godini 1917./1918. (Perić, 2005). Školovanje u visokom obrazovanju nije bilo besplatno, tako se isprva na Sveučilištu plaćala tzv. naukovina, a od 1894. godine plaćala se školarina po svakom semestru. Kako bi se pružila kakva-takva socijalna pomoć studentima, 1898. otvorena je Hrvatska men-sa academica koja je uz pomoć privatnih donatora omogućuje obroke za siromašne studente (Sirotković, 2009).

Situacija u drugim dijelovima Hrvatske nije bila nimalo bolja nego, dapače obrazovni sustav se razvijao još sporije. Tako je u Vojnoj Krajini školski sustav bio vezan uz sjedišta vojnih formacija, a u njemu je bilo najvažnije da učenici što bolje nauče njemački koji se tada koristio kao službeni jezik krajiške administracije (Perić, 2005). U Dalmaciji će se školstvo značajnije razviti tek od perioda francuske uprave, dakle od 1806. do 1813. godine. U tom periodu u Dalmaciji djeluju osnovne škole, gimnazije, stručno-obrtničke škole te licej u Zadru (Perić, 2005). Francuske vlasti osnovale su i licej u Dubrovniku, no njihovim odlaskom ponovno će se uspostaviti gimnazija (Župan, 2016). Ponovnim dolaskom austrijske vlasti nastavljaju se naponi na razvoju školstva, a njegov razvoj dodatno će se ubrzati nakon uspostave Dalmatinskog sabora i prelaska osnovnog školstva pod nadležnost općinskih i pokrajinskih vlasti. Osim na razvoju školske infrastrukture puno se napora ulagalo i u uvođenje hrvatskog jezika i kulture u dalmatinske škole u kojima je do tada dominirao talijanski jezik (Perić, 2005). Slična borba vodila se i u Istri, gdje su Hrvati bili izloženi jakoj talijanizaciji, o tome svjedoči i podatak kako je 1869. godine u Istri od 138 osnovnih škola 53 talijanskih, 59 hrvatskih i slovenskih, te 26 dvojezičnih hrvatskih i talijanskih. Broj škola će i u Istri biti u stalnom porastu, s naglaskom na otvaranje hrvatskih škola, zbog čega će talijanski iredentisti osnovati društvo Pro patria koje će imati zadatak osnivanja talijanskih vrtića i škola. Društvo će naknadno biti zabranjeno od strane austrijskih vlasti, no njega će naslijediti novo osnovano društvo Lega Nazionale. Pa ipak, takvo djelovanje talijanskih iredentista nije ostalo bez odgovora, stoga su Hrvati 1893. godine ustanovili društvo Družba sv. Ćirila i Metoda u Puli koje će poslije svoje središte premjestiti u Opatiju nastavljajući značajan zadatak borbe za hrvatski jezik u školstvu (Perić, 2005). O borbi za nastavni jezik u Istri možda najbolje govori slučaj Pazinske gimnazije koja je 1836. godine počela kao njemačka gimnazija unatoč tome što se u Pazinu tada govorilo ili hrvatski ili talijanski, od 1873. postaje viša gimnazija u kojoj se uz njemački uči i talijanski te hrvatski da bi, kada se gimnazija preselila u Pulu, u Pazinu bila 1899. godine otvorena državna gimnazija s hrvatskim kao nastavnim jezikom (Župan, 2016).

Tijekom 19. st. intenziviraju se i napori na tisku i izdavanju hrvatskih knjiga, kao temelja širenja pismenosti i kulture, u tome se uz Akademiju ističu i društva Hrvatski pedagoški zbor kao i Društvo sv. Jeronima, a posebno tu dominira Matica hrvatska koja predstavlja centar književnog i kulturnog djelovanja u Hrvatskoj tijekom druge polovice 19. st. (Župan, 2016). Valja još spomenuti i filološke škole u Zagrebu, Rijeci i Zadru kao i škole hrvatskih vukovaca koje su tijekom druge polovice 19. st. davale odgovore na važne probleme u procesu završetka standardizacije hrvatskog jezika (Frančić i Petrović, 2013).

Unatoč svemu navedenom, 1900. godine, na samome kraju 19. stoljeća još uvijek 62 % hrvatskog stanovništva ne zna niti čitati niti pisati, 1,2 % zna samo čitati, dok samo približno 36,8 % zna i čitati i pisati (Vrbanus, 2016). Zbog toga će se osim regularnih škola od početka 20. st. provoditi i analfabetski tečajevi koji su trebali ponuditi barem osnovnu pismenost kod tako velikog broja nepismenih (Župan, 2016).

2.3 Obrazovni sustav tijekom prve polovice 20. stoljeća

Nastankom nove države, 1918. godine, napokon će doći do ujedinjavanja krajeva s različitim obrazovnim, ali i kulturnim praksama. Unatoč tome, na početku djelovanja novostvorene Kraljevine SHS, još uvijek će se primjenjivati naslijeđeni zakonski okviri. Naslijeđena će biti i mreža pučki škola, koja će u tom periodu biti već dosta razgranata (Jelaska Marijan, 2022). Iz ovoga treba izdvojiti Dalmaciju koja je nakon 1. svjetskog rata bila pod talijanskom okupacijom, a za vrijeme koje su hrvatske škole radile u iznimno teškim uvjetima, a u Istri će nakon pobjede fašizma posve biti zabranjeni hrvatski i slovenski jezik. (Jelaska Marijan, 2022). Prvi pokušaji razvoja novog školskog zakonodavstva javiti će se 1919. godine kada će se početi radi na novom zakonu o osnovnim školama. No, napredak, kako zakona tako i školstva, bio je spor. Škole su bile slabo opremljene, a nastavnici slabo plaćeni, uz to nisu postojali jedinstveni nastavni planovi te su jedine promjene koje su unesene u njih bile one koje su se ticale vladajuće dinastije Karađorđević (Jelaska Marijan, 2022). Takve promjene u prvom redu odnosile su se na program učenja materinskog jezika koji se po novom nastavnom planu zvao „srpsko-hrvatsko-slovenački jezik“, a predmet iz nacionalne povijesti nazvan je „Historija Srba, Hrvata i Slovenaca“ (Perić, 2007). Godine 1926. i 1927. doneseni su prvi jedinstveni nastavni planovi, a dvije godine nakon toga novim Zakonom o narodnim školama uvedeno je obvezno osmogodišnje obrazovanje, ta obaveza će, nažalost, još dosta vremena ostati bez svoje prave primjene. Razlozi toga bili su prije svega u infrastrukturi, naime u

određenim banovinama dolazilo je skoro 60 djece na jednog učitelja, a približno između 10 i 20 % djece nije moglo pohađati školu (Jelaska Marijan, 2022). U tom periodu izdvojiti će se stručne škole iz Ministarstva prosvjete i prema struci koju se u školi predavala dodijeljeni resornom ministarstvu, što je umjesto napretka donijelo stagnaciju stručnog obrazovanja (Miljković i Batinić, 2011). Godine 1929. donesen je i Zakon o srednjim školama u kojima su one podijeljene na tzv. nepotpune s četiri razreda i potpune s osam razreda (Miljković i Batinić, 2011). Nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature donesen je i jedinstveni zakon za cijelu državu, Zakon o narodnim školama. Tim zakonom uvedeno je obvezno osmogodišnje osnovno školovanje na način da su narodne škole trebale imati niže i više razrede. Zakon je predvidio i uvođenje tzv. ambulantnih škola i školskih radionica koje su bi u ruralnim krajevima imale skraćeno trajanje. U razvijenim je sredinama zakon predvidio da se uz narodne škole osnuju i škole za djecu s posebnim potrebama kao i „dječja zabavišta“, no sve to ostalo je tek još jedna u nizu neprovedenih zakonskih odredbi pa će tako narodne škole i dalje ostati s tek četiri razreda. U tom periodu zakonski je uređen i rad srednjih te i učiteljskih škola (Perić, 2007). Zakonom o građanskim školama iz 1931. godine one dobivaju status nižih srednjih škola, a mogle su biti muške, ženske ili vrlo značajno mješovite (Miljković i Batinić, 2011). Pomaci su bili vidljivi u obrazovanju žena jer se odmah nakon 1. svjetskog rata otvara izvjestan broj ženskih škola, no broj učenica će u odnosu na broj njihovih muških kolega i dalje biti dvostruko manji (Jelaska Marijan, 2022). Na to treba dodati i da su učitelji tada osim rada sa školskom djecom morali raditi i na opismenjavanju odraslih te sudjelovati u drugim kulturnim i društvenim aktivnostima. Situacija će se sporo, ali prema boljem, pomaknuti za vrijeme Banovine Hrvatske kada je zaposlen veliki broj nezaposlenih učitelja te su uložena značajnija sredstva u popravak postojećih te izgradnju novih školskih zgrada (Jelaska Marijan, 2022). Visoko obrazovanje u Hrvatskoj će se također razvijati, prije svega otvaranjem novih fakulteta unutar zagrebačkog Sveučilišta. Tako je tijekom 1917./1918. godine otvoren ranije spomenuti Medicinski fakultet, 1919 godine otvoren je Gospodarsko-šumarski fakultet, zatim Veterinarski i Tehnički fakultet 1924., odnosno 1926. godine. Otvorena je i Ekonomsko-komercijalna visoka škola 1925. godine koja, iako je imala rang fakulteta, nije bila dio sveučilišta, a izvan sveučilišta u rangu visokih škola djelovale su i Glazbena te Likovna akademija koje će od 1940. imati rang fakulteta, a za izobrazbu budućih učitelja bila je vrlo važna Visoka pedagoška škola (Jelaska Marijan, 2022). Godine 1942. otvoren je i Farmaceutski fakultet. Do kraja 1. svjetskog rata djevojke su mogle upisati samo Filozofski fakultet, što će se promijeniti odmah krajem rata, tako će se od 1919. godine studentice moći pronaći i na drugim fakultetima (Jelaska Marijan, 2022). Zanimljivo je u tome primijetiti da je u akademskoj godini 1939./40. Filozofski fakultet, s tada mu još pridruženim tečajem farmacije, drugi najveći fakultet, odmah iza Pravnog, te broji 1368 studenata od

kojih su većina žene, njih čak 816, dok primjerice na Veterinarskom fakultetu od 412 studenata studira tek 1 žena (Perić, 2007).

2.4 Drugi svjetski rat i borba za obrazovanje

Drugi svjetski rat donio je zastoje u svim područjima, tako i u školstvu. Tijekom postojanja NDH, obrazovanje će uvelike ovisiti o lokalnim vlastima. Nastavni planovi nisu se značajnije mijenjali, osim uvođenja sadržaja s jakim nacionalnim predznakom. Također, vlasti NDH pokušale su uvesti šestogodišnje obrazovanje koje bi se sastojalo od četiri razreda pučke škole te bi učenici koji nisu nastavljali svoje obrazovanje u gimnazijama ili građanskim školama trebali pohađati još dva razreda produžene pučke škole, što je u nekim krajevima već i postojalo (Jelaska Marijan, 2022). Vlasti NDH intenzivirale su rad na novim školskim udžbenicima koji je započet već za vrijeme Banovine Hrvatske, a vrlo brzo su i pripremili nove upute o radu škola (Perić, 2007). Nadalje, značajno su mijenjale i pravopis te gramatiku, tako je nakon uvođenja tzv. korienskog pravopisa bilo potrebno uvesti i nove pravopise u škole zbog čega se za srednje škole piše Hrvatska slovnica, a za fakultete Nacrt hrvatske slovnice (Frančić i Petrović, 2013). Područja koja će Rimskim ugovorima pripasti Italiji biti će izvrgnuta daljoj talijanizaciji, što će se vidjeti i u školskom sustavu gdje će se otpuštati domaći učitelji, a dovođeni su učitelji iz Italije. Kao nastavak takve politike doći će i nametanje talijanskog jezika kao jedinog, u sklopu čega će se učenicima talijanizirati i imena, a generalno će se u kontekstu propagandne fašističke kulture hrvatska kultura smatrati inferiornom. Takva politika dodatno će probuditi kako pasivni tako i aktivni otpor prema okupatorskim snagama. Tako će se na područjima koje će kontrolirati partizanski pokret probati organizirati obrazovanje u skladu s mogućnostima. Isprva će se organizirati alfabetski tečajevi koji će uz osnovnu pismenost ponuditi i elementarna znanja o komunističkom duhu i ideologiji (Jelaska Marijan, 2022). U pokušaju toga susretali su se s velikim problemom kako infrastrukture, tako i učiteljskog kadra (Perić, 2007), unatoč tome od 1942. godine partizani će organizirati prve osnovne škole, a 1944. donijet će i Maksimalni nastavni plan i program koji će u uporabi biti i nekoliko godina nakon završetka rata. Vlasti NOB-a pokušale su organizirati i rad srednjih škola, pri čemu su građanske škole pretvarale u niže gimnazije čime su učenici imali veću mogućnost za daljnje obrazovanja (Jelaska Marijan, 2022).

2.5 Obrazovni sustav od 1945. do 1990.

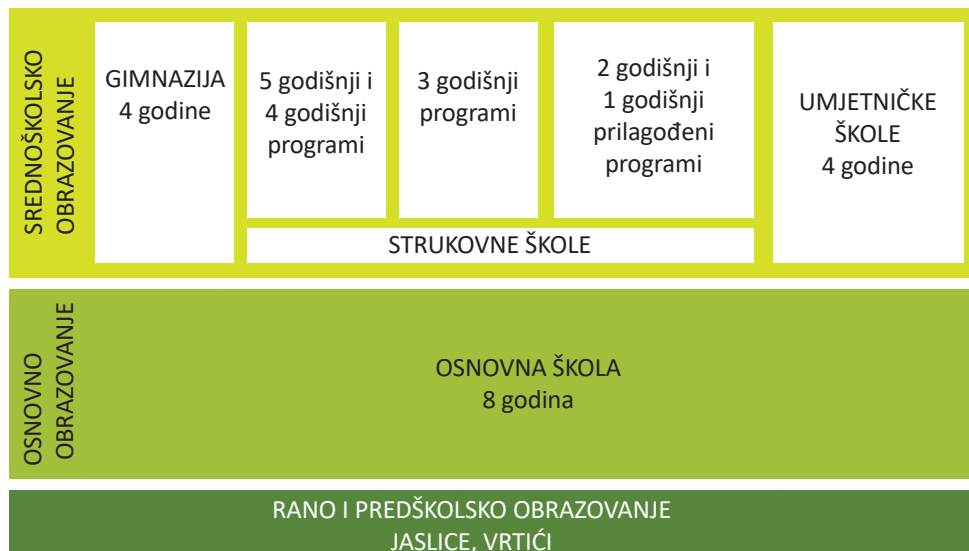
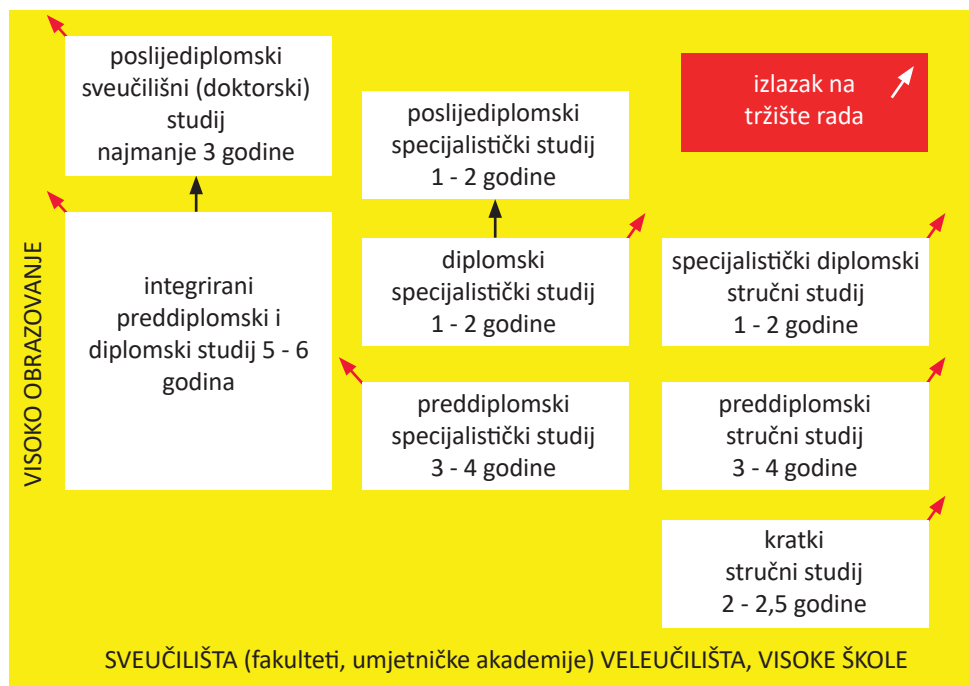
Po završetku Drugog svjetskog rata u hrvatskom obrazovanju dolazi do strukturnih promjena, one su se prije svega ticale osnovnoškolskog obrazovanja te ukidanja svih oblika privatnih škola (Jelaska Marijan, 2022). Ponovno će se javiti i ideja o zajedničkom hrvatskom i srpskom jezičnom sustavu koji će biti temelj mnogih stručnih, ali i političkih borbi (Frančić i Petrović, 2013). Prva reforma obrazovanja izgrađena je na iskustvima iz SSSR-a, tako će se 1946. godine donesti Zakon o obveznom sedmogodišnjem obrazovanju. Takve škole mogle su nastati pretvaranjem četverogodišnjih škola u sedmogodišnje ili pretvaranjem nižih gimnazija u trogodišnje škole te potom njihovim spajanjem s četverogodišnjim školama. No, ovakav projekt biti će vrlo brzo napušten zbog Titovog sukoba sa Staljinom, zbog čega će se novom reformom iz 1951. godine uvesti obvezno osmogodišnje obrazovanje. Ova će se reforma provoditi postupno, ali i uspješno, te će se nastaviti 1958. godine kada će se osmogodišnje obrazovanje formirati na način kakvim se ono izvodi i danas, a to je četiri razreda razredne nastave, nakon čega slijede četiri razreda predmetne nastave. Važan korak u daljnjem razvoju obrazovanja bilo je i ukidanje školarina na svim razinama, čime će obrazovanje postati dostupnije širem sloju građana. Nadalje, izjednačava se obrazovanje dječaka i djevojčica te se sjedinjuju do tada razdvojene škole. Također, niže gimnazije su posve uklopljene u osmogodišnje škole, tako će više gimnazije ostati četverogodišnje srednje škole te će se zvati samo gimnazije. Stručne škole će iz resornih ministarstva biti izuzete i vraćene u Ministarstvo prosvjete, te će se iz njih također učenici moći upisati na fakultete ukoliko polože kvalifikacijske ispite (Jelaska Marijan, 2022). Iduća velika reforma obrazovanja uslijedila je nakon Rezolucije X. kongresa SKJ-u 1974. godine. Tom reformom željelo se uvesti jedinstveni tip srednje škole. Tako će se ukinuti sve dotadašnje srednje škole, a njihovim spajanjem nastati će centri usmjerenog obrazovanja. Ovom promjenom posve su ukinute gimnazije, koje su i ranije bile na meti kritika jer su ih mnogi u socijalističkom sustavu smatrali buržoaskim naslijeđem. U novoosnovanim centrima nastava se odvija po principu da su se prve dvije godine izvodile za sve učenike jednako te su nazvane pripremna faza. Druge dvije godine nazvane su završna faza, a predstavljale su obrazovanje po zanimanjima. Ovakav tip srednjih škola, u narodu je poznat i kao tzv. „šugarica“, prema ministru prosvjete Stipi Šuvaru koji je ovakvu reformu i osmislio. Šuvarova reforma neće polučiti željene rezultate, čak dapače pokazalo se kako se razina znanja smanjila kako u programima kulturno-društvenih usmjerenja koji su najviše podsjećali na nekadašnje gimnazijske programe tako i u obrazovanju za određena zanimanja, koja su reformom bila rascjepkana, te su se njihovi učenici tek u 3. godini obrazovanja susretali sa svojim budućim zanimanjem. Godine 1982. stoga je ukinuta

podjela na pripremnu i završnu fazu, a početkom 1990-ih godina doći će do potpunog povratka na sustav gimnazija i stručnih škola (Jelaska Marijan, 2022). Komparacije radi, s prethodnim razdobljima može se istaknuti kako je u školskoj godini 1989./1990. u Hrvatskoj djeluje 2 608 osnovnih škola s preko pola milijuna učenika te 211 srednjih škola s preko 200 000 učenika (Perić, 2007).

Za vrijeme socijalističke Jugoslavije zagrebačko sveučilište nekoliko je puta prošireno, što će se dogoditi dijelom zbog osnivanja novih fakulteta, a dijelom zbog izdvajanja određenih studija iz postojećih fakulteta. Tako će se izdvajanjem iz Filozofskog fakulteta 1946. godine osnovati Prirodoslovno-matematički fakultet, 1947. otvara se Ekonomski fakultet te će se od 1960-ih godina otvoriti cijeli niz fakulteta, a zanimljivo je da će se tek 1979., odnosno 1980. godine, u sastav Sveučilišta uključiti i Akademija dramskih umjetnosti te Likovna i Muzička akademija. Govoreći o akademijama, od 1960-ih godina učitelji predmetne nastave će se školovati na pedagoškim akademijama, koje će poslije prerasti u učiteljske fakultete. Od 1992. godine uvedeno je i četverogodišnje obrazovanje uvedeno je i za učitelje razredne nastave, dok su se nastavnici za predmetnu nastavu počeli obrazovati na specijaliziranim fakultetima (Jelaska Marijan, 2022). Ovdje valja naglasiti kako se tijekom perioda nakon Drugog svjetskog rata visokoškolsko obrazovanje decentralizira, tako se osnivaju i druga sveučilišta ono u Rijeci 1973., u Splitu 1974. i u Osijeku 1975. godine (Perić, 2007). Bitno je pri tome reći kako se u ovim gradovima i prije osnivanja sveučilišta izvodio neki oblik visokoškolske nastave, primjerice Rijeka je imala dugu i bogatu tradiciju različitih oblika visokoškolskog obrazovanja, tako se ondje 1964. godine i prije formiranja sveučilišta osniva Zajednica visokoškolskih ustanova (Roknić Bežanić, 2021), iz čega će se daljnjom afirmativnom politikom kako vlasti, tako i samih studenata razviti drugo po redu suvremeno hrvatsko sveučilište (Roknić Bežanić, 2021).

2.6 Suvremeni hrvatski obrazovni sustav

Početkom demokratskih promjena u Hrvatskoj, u prosincu 1990. godine donesen je Zakon o osnovnom školstvu, čime će se tijekom 1991. godine izmijeniti veći dio školskih pravilnika. Također, ukinuti će se ranije spomenuto usmjereno obrazovanje, a uspostaviti će se gimnazije, tehničke i obrtničke škole. Značajne promjene će se napraviti i u pojedinim nastavnim predmetima poput hrvatskog jezika, povijesti i zemljopisa, a u škole je uveden vjeronauk kao nastavni predmet. S obzirom na složene političke prilike toga vremena za tadašnju SAO Krajinu određena su autonomna prava vezana uz jezik, pismo i kulturu u svim segmentima javnog djelovanja

Slika 1: Shema obrazovnoga sustava

Izvor: Croatia EU: (<https://croatia.eu/index.php/en/home-en/education-and-science/the-education-system>) (1. 12. 2023.)

pa tako i u sferi školstva (Štefančić, 2015). Takva odluka nije bila dobro prihvaćena u SAO Krajina koja je tražila daljnje udaljavanje od hrvatskih nastavnih programa, što će eskalirati proglašenjem Republike Srpske Krajine (RSK) koja će od studenog 1991. godine na teritoriju RSK primjenjivati Prosvjetni savjet Republike Srbije (Štefančić, 2015). Time će se ponovno na teritoriju Hrvatske uspostaviti više školskih sustava. Nakon sloma RSK 1995. godine te mirne reintegracije Podunavlja doći će i kraj tom tipu školskog sustava te će se i u tim krajevima primjenjivati zakoni Republike Hrvatske (Štefančić, 2015).

Sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj danas se sastoji od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, osnovnog obrazovanja, srednjeg obrazovanja te visokog obrazovanja. Rani i predškolski odgoj se provodi u vrtićima za djecu od šest mjeseci do polaska u školu. Programi u vrtićima u pravilu traju od listopada do lipnja te nije obavezan, iako djeca koja ne idu u vrtić godinu dana prije polaska u školu moraju pohađati program predškole. Osnovnoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj traje od šeste do petnaeste godine ili do 21. godine života za učenike s teškoćama. Ono je obvezno i podijeljeno u osam razreda u kojima se stječu osnovna znanja i sposobnosti za nastavak školovanja u srednjoj školi. Srednje škole u Hrvatskoj dijele se na: gimnazije, strukovne škole te srednje umjetničke škole. Gimnazijsko obrazovanje traje četiri godine te u njima učenici stječu opća znanja kao pripremu za upis na visoka učilišta. Strukovne srednje škole traju od jedne do pet godina te u njima učenici stječu strukovna znanja prema kurikulumima za određeno zanimanje ili kvalifikaciju. Nakon završetka takvog obrazovanja mogu se uključiti na tržište rada ili mogu nastaviti obrazovanje na visokim učilištima. Srednje umjetničko obrazovanje traje četiri godine i izvodi se prema kurikulumima umjetničkog područja. Visoko obrazovanje u Hrvatskoj se odvija kroz sveučilišne i stručne studije, pri čemu sveučilišni studiji mogu biti preddiplomski, diplomski, integrirani i poslijediplomski, dok stručni studiji mogu biti kratki stručni studiji, preddiplomski te specijalistički diplomski stručni studij. Velika reforma visokoškolskog sustava provedena je kada se Republika Hrvatske uključila u Bolonjski proces 2001. godine, te kada je u akademskoj godini 2005./2006. studij počela prva generacija po tzv. „bolonji“. Prema podacima iz 2018. godine u Republici Hrvatskoj djeluje osam javnih sveučilišta s 82 sastavnice, 11 javnih veleučilišta te tri javne visoke škole. Također, djeluju dvije privatna sveučilišta, četiri privatna veleučilišta te 21 privatna visoka škola (Bezjak i sur., 2018). Na kraju, danas postoji i obrazovanje odraslih ili cjeloživotno obrazovanje koje može biti formalno, neformalno i informalno, a koje služi stjecanju kvalifikacija za određeno zanimanje, prekvalifikaciju ili stjecajnu vještina i znanja za uključivanje u aktivno građanstvo. Cjeloživotno obrazovanje također je bilo predmet reformi kako bi se uskladilo s tržištem rada. No, u ovome segmentu još uvijek ostaje prostora za daljnji razvoj kako bi se u konačnici postigao dugoročan i održivi rast.

3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Zaključno, može se reći kako je obrazovanje u različitim oblicima bilo prisutno od samih početaka ljudskog djelovanja, no jednako tako bilo je predmet stalnih promjena koje su dovele u konačnici dovele do obrazovnog sustava kakvog danas poznajemo.

Zadnja reforma obrazovanja još uvijek, neupitno, traje i vezana je uz digitalizaciju obrazovanja i uvođenje online nastave. Neki autori smatraju kako je ona započela uvođenjem projektor i PowerPoint prezentacija (Jadnrić, 2015), dok drugi početke obrazovanja na daljinu pak traže još u vremenu dopisnog obrazovanja (Katavić i sur., 2018). Bilo kako bilo, navedene promjene, koje se svakako ne odnose samo na hrvatski obrazovni prostor, značajno će izmijeniti modele poučavanja, što će dovesti i do uklanjanja barijera i distinkcije između učionice i vanjskog svijeta, kako to smatraju Taekke i Paulsen (2022). U Hrvatskoj se u smjeru digitalizacije nastave počelo razmišljati početkom 2000-ih godina, kada su doneseni prvi propisi u tom smjeru, da bi 2013. godine bili definirani prvi kriteriji za online nastavu (Kučina Softić i sur., 2021). Prva verzija Strateškog okvira za digitalno sazrijevanje škola i školskog sustava u Republici Hrvatskoj (2030) izrađena je u rujnu 2017. godine i od tada se još mijenjala. Jednako tako internacionalizacija i razvoj sustava visokog obrazovanja našao je svoje mjesto i u novoj Nacionalnog strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine. Unatoč svim priprema, ključno za uvođenje online obrazovanja, barem kratkoročno, bila je kriza izazvana pandemijom COVID-19 zbog koje je Vlada Republike Hrvatske u ožujku 2020. godine donijela odluku o izvođenju nastave na daljinu, tako se u akademskoj godini 2020./2021. 40 % nastave izvelo posve online, dok se 40 % izvodilo u hibridnom obliku, a o tome kako se ona izvodila možete pročitati u narednim poglavljima.

IZVORI I LITERATURA

1. Bezjak, Sandra, Matešić, Marina, Herold, Dorotea, Dragojević Đurđica, Plužarić, Željka i Vrgoč, Silvija (2018), Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Zagreb.
2. Cuvaj, Antun (1910), Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, knjiga 1, Vlada Kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacije – Odjel za bogoštovlje i nastavu, Zagreb.
3. Frančić, Anđela i Petrović, Bernardina (2013) Hrvatski jezik i jezična kultura, Veleučilište Baltazar Zaprešić, Zaprešić.
4. Franković, Dragutin (1958) Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Pedagoško-književni zbor, Zagreb.
5. Ivočić, Sandra i Kunčić, Meri, Školstvo, U: Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja (2019), ur. Karbić, Marija, Matica hrvatska, Zagreb.
6. Jandrić, Petar (2015), Digitalno učenje, Školska knjiga, Zagreb.
7. Jelaska Marijan, Zdravka, Intelaktualni i kulturni razvoj – Školstvo i prosvjeta, U: Prijelomna vremena – Hrvatske zemlje nakon 1918. (2022), ur. Leček, Suzana, Matica hrvatska, Zagreb.
8. Katavić, Ivica, Milojević, Dimitrije i Šimunković, Mario (2018). Izazovi i perspektive online obrazovanja u Republici Hrvatskoj. U: Obrazovanje za poduzetništvo – E4E, 8 (1), str. 95-107.
9. Kučina Softić, Sandra, Odak, Marko i Lasić Lazić, Jadranka. (2021): Digitalna transformacija: Novi pristupi i izazovi u obrazovanju, Koprivnica: Sveučilište Sjever
10. Miljković, Dubravka i Batinić, Štefka (2011), Iz povijesti srednjeg školstva u razdoblju od 1918. – 1940., U: Napredak, 152 (3-4), str. 495-520.
11. Munjiza, Emerik (2009) Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, Filozofski fakultet Osijek i HPKZ Slavonski Brod, Osijek.
12. Perić, Ivo (ur.) (2007), Povijest Hrvata – od 1918. do danas, knjiga 3, Školska knjiga, Zagreb.
13. Perić, Ivo, Osnovno, srednje i visoko školstvo, U: Povijest Hrvata – od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata (2005), ur. Valentić, Mirko i Čoralić, Lovorka, Školska knjiga, Zagreb.
14. Raguž, Mirko (1994) Senjsko pučko školstvo, Školske novine, Zagreb.
15. Raguž, Bruno (2022), Razvoj zagrebačko zdravstva u posljednjim desetljećima 19. stoljeća, U: Acta medico-historica Adriatica, 20 (2), str. 297-316.
16. Roknić-Bežanić, Andrea (2021), Riječke studentske godine 1968. – 1971., Sveučilište u Rijeci, Rijeka.

17. Sirotković, Hodimir, Visoko školstvo u XIX. Stoljeću, U: Hrvatska i Europa – Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne, sv. 4 (2009), ur. Ježić, Miroslav, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, Zagreb.
18. Szabo, Agneza, Razvoj osnovnog i srednjeg školstva od kraja XVIII. do početka XX. st., U: Hrvatska i Europa – Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne, sv. 4 (2009), ur. Ježić, Miroslav, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, Zagreb.
19. Štefančić, Domagoj, (2015), Osnovno i srednje školstvo na okupiranom području Republike Hrvatske 1991. – 1995., U: Anali za povijest odgoja, 14, str. 69-105.
20. Švoger, Vlasta (2012), O temeljima modernog školstva u Habsburškoj Monarhiji i Hrvatskoj, U: Povijesni prilozi, br. 42, str. 309-328.
21. Vrbanus, Milan, Gospodarski razvoj hrvatskih zemalja, U: Temelji moderne Hrvatske – Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću (2016), ur. Švoger, Vlasta i Turkalj Jasna, Matica hrvatska, Zagreb.
22. Župan, Dinko, Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u „dugom“ 19. st., U: Temelji moderne Hrvatske – Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću (2016), ur. Švoger, Vlasta i Turkalj Jasna, Matica hrvatska, Zagreb.
23. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Odgoj i obrazovanje, <https://mzo.gov.hr/odgoj-i-obrazovanje/109>, pristupljeno 29. 11. 2023.
24. Agencija za mobilnost i programe EU, Općenito o obrazovanju u Hrvatskoj, <https://www.eurydice.hr/hr/sadrzaj/obrazovanje-u-hrvatskoj/opcenito-o-obrazovanju-u-hrvatskoj/>, pristupljeno 23. 11. 2023.
25. Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Predstavljani rezultati istraživanja „Studenti i pandemija: Kako smo (pre)živjeli?“, <https://www.azvo.hr/hr/azvo-vijesti/2616-predstavljani-rezultati-istrazivanja-studenti-i-pandemija-kako-smo-pre-zivjeli/>, pristupljeno 29. 11. 2023.

IZVOĐENJE NASTAVNOG PROCESA U HRVATSKOM VISOKOM OBRAZOVANJU U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Barbara Franić i Ivana Lacković

1. UVODNO RAZMATRANJE

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je 30. siječnja 2020. označila pandemiju koronavirusa kao međunarodnu javnozdravstvenu prijetnju zbog naglog širenja bolesti i mnogih nepoznanica vezanih uz infekciju. Također, 11. veljače 2020., nazvala je bolest koronavirusnom bolešću 2019., skraćeno COVID-19 (Coronavirus Disease, 2019). Nakon pojave koronavirusa u Europi, Europska unija 2. ožujka 2020. podigla je stupanj rizika od pandemije s umjerenog na visoki.

Dana 11. ožujka 2020. godine Svjetska zdravstvena organizacija službeno je proglasila globalnu pandemiju bolesti COVID-19, respiratorne bolesti koja je dovela do smrti nekoliko milijuna ljudi diljem svijeta i značajno utjecala na društvo diljem svijeta. U skladu s tim, pri proglašenju globalne pandemije, nacionalne vlade preporučile su svojim građanima ograničavanje društvenih interakcija i poticanje ostanka u sigurnom, kućnom okruženju. Ograničenja su uvedena na razini društvenih aktivnosti, varirajući u opsegu ovisno o politikama svake zemlje, a na temeljima epidemiološke situacije unutar države (Svjetska zdravstvena organizacija, 2020). Utvrđivanje ovih mjera uglavnom je bilo podložno godišnjim razdobljima i obrascima putovanja stanovništva, što je utjecalo na brzinu širenja bolesti. U državama članicama Europske unije postojala je usklađenost u primjeni mjera s obzirom da su uskladile svoje mjere zaštite stanovništva i zajednički nastojale suzbiti širenje virusa kroz sljedeće mjere: (1) zatvaranje obrazovnih institucija, (2) ograničenja prelaska granica ili propisana karantena nakon povratka u zemlju, (3) ograničavanje javnih okupljanja, te (4) promicanje rada od kuće.

Pandemija je imala globalni doseg, a nesigurnost je obilježila živote onih koji su se suočavali s novom stvarnošću u kojoj su maske postale nužne, a zagrljaji najmilijih zabranjeni. Ova situacija zahtijevala je specifične zaštitne mjere i društvena ponašanja koja su poticala ljude na izbjegavanje fizičkog kontakta radi prevencije i suzbijanja širenja pandemije. Zbog porasta broja oboljelih na području Republike Hrvatske, i na uzoru na Svjetsku zdravstvenu organizaciju, na području Republike Hrvatske 11. ožujka 2020. godine proglašena je epidemija.

1.1 Opće državne mjere prevencije širenja zaraze

Od samih početaka pojave i širenja virusa u Kini, relevantna tijela u Hrvatskoj sustavno su nadzirala globalni i europski razvoj situacije. Već u siječnju 2020. Krizni stožer Ministarstva zdravstva je putem višejezičnih letaka i drugih komunikacijskih kanala pružao smjernice o implementaciji preventivnih mjera na međunarodnim zračnim i pomorskim terminalima. Paralelno s tim, hrvatsko predsjedništvo Vijećem EU aktiviralo je aranžmane integriranog političkog odgovora na krizu (ICPR) kako bi se donosile ključne političke odluke na razini Europske unije. (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Bile su poduzete sve pripremne aktivnosti, a nakon što je 25. veljače 2020. zabilježen prvi slučaj infekcije zabilježen u Hrvatskoj, Vlada Republike Hrvatske istoga je dana sazvala sastanak Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Stožer CZ RH). Na inicijativu Vlade Republike Hrvatske, u početnoj fazi pandemije, uspostavljen je Nacionalni stožer civilne zaštite koji se redovito obraćao hrvatskom stanovništvu putem sredstava masovnog komuniciranja, pružajući informacije o aktualnom stanju i promjenama ili dopunama u vezi s mjerama za suzbijanje pandemije COVID-19 (Koronavirus, 2023). Vlada je implementirala više preventivnih mjera s ciljem suzbijanja širenja koronavirusa. Ove mjere obuhvatile su restrikcije socijalnih interakcija, zdravstvene smjernice, prilagodbe u odgojno-obrazovnom sektoru, regulacije radnih okruženja, administrativne prilagodbe i pravosudne procedure te posebne direktive za domove za starije i ustanove za izdržavanje kazne. Određene mjere izravno su utjecale na sektor odgoja i obrazovanja, dok su druge imale neizravan utjecaj, budući da su zahvatile širu populaciju, a posljedično i sudionike u procesu obrazovanja te članove njihovih obitelji.

U dvije godine epidemije u Republici Hrvatskoj (veljača 2020. godine – veljača 2022. godine), zabilježeno je pet valova širenja zaraze. (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022).

1.1.1 Prvi val epidemije

Prvi val pandemije koronavirusa obuhvatio je razdoblje od ožujka do lipnja 2020. godine. To je vrijeme koje je obilježila brza aktivacija Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske i svih lokalnih stožera, uvođenje mjera zatvaranja, usvajanje Zakona koji proširuje djelokrug *Zakona o sustavu civilne zaštite*, omogućujući Stožeru CZ RH donošenje ključnih odluka (Narodne novine, broj 47/20). Osim toga, ovaj zakon je omogućio mobilizaciju objekata za potrebe karantene, za početak nabave i distribuciju zaštitne opreme te intenzivno angažiranje resursa i osoblja sustava civilne zaštite. Do 19. ožujka 2020., Hrvatska je bilježila 105 slučajeva zaraženih novim koronavirusom, što je dovelo do uvođenja tzv. „lockdowna“. Ovom odlukom bilo je obustavljeno funkcioniranje svih obrazovnih institucija, ugostiteljskih lokala, tere-tana, plesnih škola, radionica, kina, muzeja, kazališta te tržnica. Svi javni događaji i okupljanja su otkazani, vjerska i sportska okupljanja su obustavljena, a uvedene su restrikcije i u javnom prijevozu, kretanjima na ulicama, kretanjima preko graničnih prijelaza te kretanjima između mjesta prebivališta i boravišta. Paralelno s tim, uvedene su e-Propusnice koje su bile izdane od strane odgovornih osoba u pravnim subjektima (poslodavci), izabраних liječnika opće prakse ili nadležnih stožera civilne zaštite na lokalnoj razini. Zabrana napuštanja mjesta prebivališta trajala je od 23. ožujka do 11. svibnja 2020. i od 21. do 29. prosinca 2020., a Stožer CZ RH i lokalni stožeri izdali su oko 2.2 milijuna propusnica (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022). Prema analizi Sveučilišta u Oxfordu (2020), Hrvatska se istaknula kao jedna od zemalja s najrigoroznijim restrikcijama i mjerama, što se pokazalo djelotvornim jer je rezultiralo stabilizacijom i opadanjem broja oboljelih. Uvedene su Mjere za pokretanje gospodarskih i drugih djelatnosti i aktivnosti u uvjetima proglašene epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARSCoV-2 koje su bile implementirane kroz tri faze. Cilj mjera bio je postupno omogućiti ponovno otvaranje uslužnog, ugostiteljskog i kulturnog sektora, povratak rada obrazovnih ustanova te normalizaciju javnog prijevoza. Cjelokupni proces provodio se pod nadzorom nadležnih tijela i Stožera civilne zaštite RH, uz pridržavanje preporuka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022)

1.1.2 Drugi val epidemije

Nakon perioda opuštanja tijekom ljeta, praćenog uspješnom turističkom sezonom, broj zaraženih u kolovozu 2020. godine ponovno je zabilježio porast, označavajući početak drugog vala epidemije koronavirusa u Republici Hrvatskoj. Stožer CZ RH održavao je redovite koordinacijske sastanke sa županima, načelnicima županijskih stožera civilne zaštite, predstavnicima Ravnateljstva civilne zaštite te predstavnicima sektora ugostiteljstva, glazbene industrije i trgovine. Glavni fokus ovih sastanaka bio je usmjeriti odluke i mjere prema postizanju ravnoteže između zaštite zdravlja s jedne strane te očuvanja vitalnih gospodarskih segmenata s druge strane. U prosincu 2020. usvojen je Zakon o promjenama i dopunama Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti kako bi se pooštrile kazne za pojedince kao odgovor na trenutnu situaciju. Cijepljenje je postalo ključno sredstvo u suzbijanju epidemije i vraćanju normalnog društvenog i gospodarskog funkcioniranja. Početak cijepljenja označen je dolaskom prvih 9.750 doza Pfizer-BioNTech cjepiva dana 26. prosinca 2020. Djelatnici civilne zaštite i policije distribuirali su cjepivo županijskim zavodima za javno zdravstvo, prioritizirajući korisnike domova za starije, zdravstvene radnike i hitnu medicinsku pomoć (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022).

1.1.3 Treći val epidemije

Nakon intenzivnog drugog vala pandemije u prosincu 2020., treći val započeo je krajem veljače i početkom ožujka 2021. godine u Hrvatskoj, suočavajući se s nadolaskom turističke sezone. Stožer CZ RH poticao je lokalne stožere na pojačani nadzor nad provođenjem epidemioloških mjera. Cilj tih napora bio je sprječavanje daljnjeg širenja virusa i stvaranje povoljnog okvira za ulazak u turističku sezonu 2021. godine. U suradnji s Ministarstvom turizma, sporta i turističkim sektorom, pokrenut je projekt „*Safe stay in Croatia*“ s ciljem informiranja turista o mjerama i protokolima u Hrvatskoj. Poslovni subjekti koji su sudjelovali u projektu i pridržavali se preporuka Svjetskog vijeća za putovanja i turizam te Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo dobili su besplatnu oznaku „*Safe stay in Croatia*“ za osiguranje sigurnosti gostiju (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022).

U svibnju 2021., Hrvatska je postala prva članica EU koja je uspješno implementirala pilot testiranje digitalnih zelenih potvrda, poznatih kao COVID putovnice. Ovime se građanima Hrvatske i EU olakšavao prijelaz preko granica za vrijeme trajanja

epidemije. Vlada Republike Hrvatske donijela je odluku o nacionalnom sustavu za izdavanje EU digitalnih COVID potvrda, postavši tako prva članica s funkcionalnim sustavom temeljenim na informacijama o cijepljenju, testiranju i preboljenju. U lipnju 2021. razvijena je besplatna mobilna aplikacija, CovidGO, koja je omogućavala provjeru QR koda prisutnog na potvrdama iz Hrvatske i drugih država članica EU (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022).

1.1.4 Četvrti val epidemije

Tijekom četvrtog vala epidemije, koji je trajao od kolovoza do prosinca 2021., obilježenog dominacijom delta varijante koronavirusa, naglasak je bio na implementaciji digitalnih COVID potvrda u zdravstveni sustav, socijalnu skrb i javno-pravna tijela. Cilj je bio sprječavanje širenja zaraze među najranjivijim skupinama stanovništva. Vlada Republike Hrvatske i Stožer CZ RH nastavljaju poticati stanovništvo na cijepljenje, fokusirajući se na smanjenje smrtnosti i rasterećenje javnozdravstvenog sustava. S obzirom da je do prosinca 2021. više od 50 % odraslog stanovništva u Republici Hrvatskoj bilo cijepljeno, Stožer CZ RH ublažio je mjere vezane uz okupljanja u usporedbi s prethodna tri vala epidemije (Koronavirus, 2023). Također, od prosinca 2021., omogućeno je i cijepljenje djece od 5 do 11 godina. Tijekom tog razdoblja, pojava nove varijante, Omikron, u Južnoafričkoj Republici potaknula je brzu reakciju Stožera CZ RH, uključujući ograničavanje ulaska osoba iz južnoafričkih zemalja radi zaštite javnog zdravstvenog interesa (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022).

1.1.5 Peti val epidemije

Tijekom siječnja 2022., zbog iznenadnog porasta novih slučajeva povezanih s varijantom Omicron u Republici Hrvatskoj, započeo je peti val epidemije (Koronavirus, 2023). Stožer CZ RH ponovno je promptno reagirao uvođenjem strožih mjera koje obuhvaćaju ograničenja u okupljanju, povećanu upotrebu zaštitnih maski, održavanje fizičke udaljenosti, korištenje EU digitalnih COVID potvrda, poticanje rada od kuće i slično. S obzirom na porast broja učenika koji su bili u samoizolaciji u osnovnim i srednjim školama, a kako bi se omogućilo održavanje nastave u školama, Ministarstvo znanosti i obrazovanja je, u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo, osmislilo plan ukidanja samoizolacije za učenike, istovremeno provodeći dobrovoljno samotestiranje. Početkom 2023. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) izdaje nove smjernice, budući da i dalje postoje izolirana žarišta

infekcije diljem svijeta. Unatoč tome, većina država proglasila je kraj epidemije, ukidajući zahtjeve za cijepljenje prilikom ulaska u zemlju. (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2022). Vlada Republike Hrvatske donosi Odluku o proglašenju prestanka epidemije COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 13. svibnja 2023. (Narodne novine, broj 51/2023) uzimajući u obzir da je Svjetska zdravstvena organizacija 5. svibnja 2023. objavila da više ne smatra bolest COVID-19 javnozdravstvenom opasnošću koja izaziva međunarodnu zabrinutost.

1.2 Državne mjere prevencije širenja zaraze u visokom obrazovanju

Vlada Republike Hrvatske, suočena s izazovima pandemije koronavirusa, djelovala je brzo i odlučno te je na sjednici održanoj 18. ožujka 2020. usvojen opsežan paket od 63 mjere čiji je ključni cilj bio očuvanje radnih mjesta i redovite isplate plaća u turbulentnom okruženju. Ove mjere obuhvatile su širok spektar sektora, pružajući potporu poduzetnicima, samostalnim umjetnicima, poljoprivrednicima, turističkom sektoru te drugim ključnim gospodarskim granama. S obzirom na raznolikost izazova koje je pandemija donijela, Vlada je pristupila sektorski prilagođenim rješenjima kako bi maksimalno podržala različite dijelove gospodarstva. Paket mjera uključivao je financijske olakšice, odgode plaćanja, kreditne linije za likvidnost te druge oblike podrške, prilagođene specifičnostima pojedinih sektora. Ova sveobuhvatna inicijativa predstavljala je jasan odgovor na izazove s kojima se hrvatsko gospodarstvo suočavalo uslijed neizvjesnosti izazvane pandemijom koronavirusa (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Naravno, pandemija COVID-19 utjecala je i promijenila obrazovne sustave diljem svijeta, prisiljavajući institucije da se prilagode i pronađu alternativne načine za pružanje kvalitetnog obrazovanja. Republika Hrvatska se, kao i mnoge druge zemlje, suočila sa značajnim izazovima u izvođenju nastave u visokom obrazovanju u ovim vremenima bez presedana. Prije pandemije tradicionalna predavanja i seminari uživo, odnosno „licem u lice“ bili su norma na hrvatskim visokim učilištima. Studenti su imali izravan pristup profesorima, što je omogućavalo trenutno razjašnjavanje nedoumica ili pitanja. Međutim, izbijanjem pandemije COVID-19, obrazovne institucije morale su prijeći na platforme za online učenje. Novonastalim zahtjevima online okruženja potrebno je bilo uvesti online procese poučavanja koji

potiču interaktivnost i suradnju te prilagoditi nastavne materijale kao i informatičku opremu i tehničku podršku. S ciljem olakšavanja procesa učenja na daljinu, implementirana su različita elektronička rješenja, uključujući online grupne komunikacijske platforme, virtualne učionice i televizijske programe. Ovisno o stupnju obrazovanja, raznolikost elektroničkih alata bila je prilagođena potrebama različitih obrazovnih razina. Nastava putem televizije na Hrvatskoj radioteleviziji (HRT) bila je usmjerena je prema mlađim osnovnoškolcima, dok su virtualne učionice i *on-line* platforme za dopisivanje bile više korištene od strane starijih osnovnoškolaca i srednjoškolaca. Važno je napomenuti da Republika Hrvatska nije prethodno razvila značajnu infrastrukturu za učenje na daljinu. Stoga je digitalizacija obrazovnog sustava, koja je započeta 2015. godine putem projekta Eschools, (CARNET, 2023) bila je od velike pomoći zemlji u prilagodbi na izazove prouzročenima pandemijom COVID-19.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja 11. ožujka 2020. godine uputilo je Preporuke visokim učilištima vezano uz organizaciju obrazovnog procesa na daljinu uz pomoć informacijske tehnologije koje su bile pripremljene od strane Sveučilišnog računalnog centra (SRCE). Preporuke su bile vezane uz digitalizaciju poslovanja i uvođenje sustava učenja na daljinu te su istaknule važnost posjedovanja valjane elektroničke identifikacije u sustavu AAI@EduHr¹ za sve zaposlenike, nastavnike i studente visokih učilišta. Preporuke ujedno naglašavaju i potrebu za osiguravanjem funkcionalnosti, pouzdanosti te kontinuiranog rada informacijskih sustava i aplikacija ključnih za obrazovni proces na visokom učilištu. Kako bi se postigla koherentnost, preporučila se definicija jedinstvenog službenog sustava, virtualnog okruženja ili platforme za e-učenje na razini učilišta te se naglasilo da bi nastavnici trebali biti osposobljeni za učinkovitu uporabu i upravljanje mogućnostima službenog sustava za e-učenje. Nadalje, preporučilo se kontinuirano stvaranje kvalitetnih digitalnih obrazovnih sadržaja, kako trajnih tako i zajedničkih za kolegije ili grupe kolegija budući da jasno definirani elektronički komunikacijski kanali između visokog učilišta, nastavnika i studenata te kanali vezani uz upravljanje i odlučivanje, ključni su za uspješnu implementaciju procesa rada na daljinu. Osim toga, preporučilo se precizno definiranje scenarija obrazovnog procesa, posebno očekivanja od nastavnika i studenata te usklađivanje učestalosti i načina njihove komunikacije (MZO, 2020).

¹ Autentikacijska i autorizacijska infrastruktura znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj (AAI@EduHr) je infrastrukturni, posrednički sustav čija je temeljna zadaća omogućiti sigurno, pouzdano i učinkovito upravljanje elektroničkim identitetima te njihovu uporabu za pristup mrežnim i mrežom dostupnim resursima.

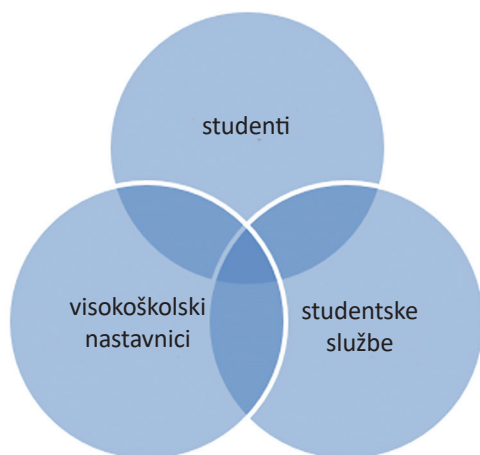
U jeku pandemije, obustava klasičnog modela nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama, te ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja, stupila je na snagu 13. ožujka 2020. odlukom Ministarstva znanosti i obrazovanja. Umjesto toga, hitno se uspostavlja sustav nastave na daljinu te se ovaj iznenadni prijelaz obrazovnog sustava iz fizičkih učionica u virtualni prostor odvija u kratkom vremenskom razdoblju. U to vrijeme samo se 20 % visokoškolske nastave provodilo na daljinu, što je dodatno otežavalo situaciju, iako su kriteriji i postupci vrednovanja online studija detaljno regulirani na nacionalnoj razini još 2016. godine. Uvođenje hitne nastave na daljinu (engl. Emergency Remote Teaching) predstavlja privremenu promjenu trenutnog oblika nastave (učioničke ili mješovitog oblika) u *online* okruženje korištenjem dostupnih alata. Ministarstvo znanosti i obrazovanja donosi Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu koji je nastao, ali i koji je dopunjavao tijekom same provedbe nastave na daljinu (e-nastave) u Republici Hrvatskoj od ožujka do lipnja 2020. godine. U tom smislu, akcijski plan ujedno je predstavljao i važan dokument koji je sustavno bilježio i analizirao proces nastave na daljinu, budući da je u njemu utvrđeno da „prilikom prelaska na učenje na daljinu i izvođenja nastave nije postojala metodologija koja bi se slijedila, niti je bilo primjera dobre prakse iz kojih bi se moglo učiti“. Pretpostavljalo se da može i pružiti rješenja za smanjenje rizika u budućnosti, pri čemu stavlja naglasak na važnost korištenja digitalne transformacije sustava kako bi se unaprijedila kvaliteta obrazovanja na svim razinama.

Nadalje, Ministarstvo je 15. ožujka 2020. svim visokim učilištima uputilo poziv u kojem aktivno potiče suradnju visokih učilišta u dijeljenju obrazovnih materijala kako bi se omogućio otvoreni pristup digitalnim resursima tijekom izazovnog razdoblja pandemije koronavirusa. Visoka učilišta pozvana su da podijele raznolike materijale, uključujući snimljena predavanja, webinare i radionice, s ciljem podrške studentima u nastavku učenja iz sigurnosti njihovih domova. Ova inicijativa imala je ključnu ulogu u očuvanju kontinuiteta obrazovanja te predstavlja korak prema izgradnji inkluzivnog i pristupačnog okruženja za učenje. Ministarstvo je u pozivu naglašavalo i važnost solidarnosti i suradnje u obrazovnom sektoru te isticalo da digitalni sadržaji i učenje na daljinu predstavljaju snažan alat za podršku obrazovnom procesu. Nadalje je istaknuto da ovakva suradnja ima potencijal ne samo održavanja kvalitete obrazovanja, već i jačanja vidljivosti i promocije znanosti te doprinosa društvenom napretku u cjelini te da će otvoreni pristup digitalnim obrazovnim sadržajima ostati trajna vrijednost i nakon završetka pandemije.

Tijekom akademske godine 2020./2021., studenti i nastavno osoblje morali su provesti značajne prilagodbe i promjene u radu, uključujući izvođenje online nastave, pridržavanje propisanog fizičkog razmaka u učionicama i pri tome nositi maske te prilagodbu vježbi i drugih oblika praktične nastave online formatu ili manjim grupama studenata. Ove promjene i iskustvo u online učenju donijele su i prednosti i nedostatke. Jedna od prednosti je ta što online učenje pružilo fleksibilnost studentima koji su mogli pristupiti predavanjima kada im odgovara. Osim toga, uklonjene su i geografske barijere jer studenti iz različitih dijelova Hrvatske mogli pohađati nastavu bez preseljenja. S druge strane, online učenju nedostaje osobna interakcija između studenata i profesora, a odsutnost fizičke prisutnosti ponekad je sprječavalo učinkovitu komunikaciju koja je dovela ili mogla dovesti do smanjenja angažmana studenta u nastavnom procesu.

2. RAD DIONIKA U VISOKOM OBRAZOVANJU U *ONLINE* OKRUŽENJU

Uvođenje *online* nastave u visoko obrazovanje tijekom pandemije COVID-19 izazvalo je značajne promjene u radu obrazovnih institucija u Republici Hrvatskoj. Studenti, nastavnici i studentske službe kako glavni dionici u visokom obrazovanju (slika 2.), suočavali su se s nizom promjena, prilagodbi i novih zahtjeva koji su se odvijali u *online* okruženju. Neplanirana situacija u kojoj se nastava preselila na online format zbog pandemije COVID-19 započela je hitnim prelaskom na nastavu na daljinu (eng. emergency remote teaching). Ova vrsta nastave bila je koncipirana kao brza privremena zamjena za klasičnu nastavu tijekom kriznog razdoblja, s ciljem prilagodbe situaciji, a ne s fokusom na unapređenje općeg kvaliteta nastave, kako to čini neplanirana nastava na daljinu (Hodges et al., 2020).

Slika 2: Glavni dionici u visokoškolskom obrazovanju

Izvor: sistematizacija autorica prema Hodges et al. (2020).

Počela su se otvarati brojna pitanja vezana uz postojeću infrastrukturu, osposobljenost nastavnog osoblja za *online* podučavanje, srednjoročne i dugoročne implikacije na poučavanje, ali i podršku studentima od strane nenastavnog osoblja. Upravni odjeli visokoškolskih institucija koji su odigrali ključnu ulogu u tranziciji na digitalnu pedagogiju također su se susreli s izazovima u provedbi procedura i politika, provođenju i podršci online nastave, praćenju ispita i upravljanju pravovremenim i ocjenjivanjem i rezultatima (Tria, 2020). Stručne službe morale su uložiti velike napore da pretvore osobnu nastavu u digitalnu nastavu te su se trudili osigurati digitalnu infrastrukturu i tehničku podršku nastavnicima tijekom nastave (Oyedotun, 2020). Također, unatoč tome što su se borile da se nose s promijenjenim scenarijem rada, uprave su naporno radile kako bi osigurale psihičku dobrobit svih dionika te su tako dogovorile i provele brojne savjetodavne sesije (Sahu, 2020).

Studenti su preuzeli ključnu ulogu prilagodbe, aktivno sudjelujući u samostalnom učenju putem virtualnih učionica i *online* platformi. Paralelno, nastavnici su se suočili s novim izazovima koji su uključivali prilagodbu metoda poučavanja *online* okruženju te istovremeno pružali potporu studentima tijekom cjelokupnog procesa učenja. Rad studentskih službi doživio je transformaciju, s visokim postotkom studenata koji su im se obraćali putem virtualnih kanala za podršku i administrativne usluge. Kao posljedica toga, međudjelovanje studenata i predavača izravnije je nego između studenata i studentskih službi koje sa studentima ostvaruju komunikaciju neizravno (Raspor, 2021).

2.1 Studentske službe

Suvremene visokoobrazovne institucije više nisu ograničene samo na pružanje nastave; umjesto toga, od njih se očekuje da se fokusiraju i na potrebe studenata. Navedeno se manifestira kroz studentske službe koje pružaju pomoć i podršku studentima, a odnosi se na pružanje podrške tijekom cijelog procesa studiranja, odnosno od upisa do diplomiranja, na povezivanje studenata i alumniya te pripremu za uspješno uključivanje na tržište rada, što možemo promatrati i kao ključne elemente unapređenja kvalitete studiranja (Cmrečki i sur., 2020). Studentska referada, kao najzastupljenija studentska služba u tom trenutku, pruža informacije studentima o procesu upisa na visoko učilište, obavlja same upise, izdaje svu pismenu dokumentaciju o studentskom statusu, uključujući prijepise ocjena te obrađuje zahtjeve studenata za promjenom smjera ili statusa, pružajući sve ostale potrebne informacije o studiranju na visokom učilištu. Nadalje, studentske službe mogu obuhvaćati i različite odjele ili katedre koje pružaju usluge i podršku studentskom uspjehu na visokim učilištima, fokusirajući se na rast i razvoj studenata (Vuković i sur., 2022). Tijekom pandemije COVID-19, studentske službe imale su ključnu ulogu u pružanju podrške studentima prilikom prijelaza na *online* nastavu i suočavanju s izazovima koje je donijela situacija, stoga je glavnina njihova rada bila usmjerena na pružanje informacija, podrške u vezi s online nastavom, savjetovanje i olakšavanje prilagodbe studenata na nove okolnosti.

Organizacija i opseg odjela za studentska pitanja mogu varirati ovisno o veličini, vrsti i lokaciji obrazovne institucije. Prije pojave pandemije COVID-19, zaposlenici su obično radili iz ureda, no nakon toga su uvelike prešli na rad od kuće ili kombinirani model rada, dijelom od kuće i dijelom iz ureda (Raspor, 2023).

2.2 Studenti

Student je osoba koja pohađa visoko učilište, a na visokim učilištima ustrojavaju se i izvode sveučilišni i stručni studiji. Sveučilišni studij „osposobljava studente za obavljanje poslova u znanosti, umjetnosti i visokom obrazovanju, u poslovnom svijetu, javnom sektoru i društvu općenito te za razvoj i primjenu znanstvenih, umjetničkih i stručnih dostignuća, dok stručni studij osposobljava studente za obavljanje stručnih poslova u poslovnom svijetu, javnom sektoru i društvu općenito. Sveučilišni studiji ustrojavaju se i izvode na sveučilištu te obuhvaćaju sveučilišni prijediplomski studiji, sveučilišni diplomski studiji, sveučilišni integrirani studiji, sveučilišni specijalistički studiji i doktorski studij, a stručni studiji ustrojavaju se i izvode na veleučilištima i sveučilištima te obuhvaćaju stručni kratki studij, stručni

prijediplomski studij i stručni diplomski studij“ (MZO, 2022). Studenti imaju obvezu prisustvovati predavanjima, vježbama, seminarima te drugim aktivnostima koje su dio nastavnog, znanstvenog ili umjetničkog procesa. Također, studenti su dužni polagati ispite, kolokvije i druge evaluacijske zadatke propisane studijskim programom te na kraju studiranja izraditi i obraniti diplomski rad.

Student može započeti studij u redovitom ili izvanrednom statusu. Za vrijeme pandemije, studenti na hrvatskim visokoškolskim institucijama morali su doslovno preko noći napustiti klasičnu nastavu uživo i prilagoditi se online oblicima izvođenja nastave. Navedeno je u značajnoj mjeri utjecalo na mentalno zdravlje studenata, njihovu socijalnu uključenost, iskustvo studiranja i kvalitetu studentskog života (AZVO, 2020). Međutim, studenti su pokazali visoku razinu prilagodljivosti te su se vrlo brzo snašli u novim okolnostima studiranja. Izrazili su zadovoljstvo određenim aspektima organizacije online nastave i ispita, posebno u pogledu dostupnosti nastavnih materijala od kuće, mogućnosti komunikacije s nastavnicima u virtualnom okruženju, jasnoće kriterija ocjenjivanja, kao i objektivnosti u samom postupku ocjenjivanja. (AZVO, 2020).

2.3 Visokoškolski nastavnici

Visokoškolski nastavnici, kao nositelji obrazovnih, umjetničkih i istraživačkih programa na visokim učilištima, imaju važnu ulogu u razvoju i unapređenju znanstvenih, umjetničkih i stručnih područja za koja su izabrani. Osim toga, oni aktivno razvijaju vlastito područje znanstvenog, umjetničkog ili stručnog djelovanja te se posvećuju prenošenju tih znanja. Znanstveno-nastavna, odnosno umjetničko-nastavna radna mjesta na sveučilišnom studiju od najnižeg prema višemu su docent, izvanredni profesor, redoviti profesor i redoviti profesor u trajnom izboru. Znanstvena radna mjesta od najnižeg prema višemu su znanstveni suradnik, viši znanstveni suradnik, znanstveni savjetnik i znanstveni savjetnik u trajnom izboru. Nastavna radna mjesta na stručnom studiju po skupinama od najnižeg prema višemu su predavač, viši predavač, profesor stručnog studija i profesor stručnog studija u trajnom izboru. Nastavna radna mjesta za poučavanje jezika na sveučilišnom studiju od najnižeg prema višemu su lektor, viši lektor i lektor savjetnik, a nastavna radna mjesta za poučavanje stranog jezika od najnižeg prema višemu su predavač, viši predavač i predavač savjetnik. Nastavna radna mjesta u umjetničkom području od najnižeg prema višemu su korepetitor, viši korepetitor i korepetitor savjetnik te umjetnički suradnik, viši umjetnički suradnik i umjetnički savjetnik (Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, 2022).

Raspor (2021) navodi da kada detaljnije analiziramo svrhu opisa posla nastavnika, primjećujemo da je njihova odgovornost i zadaća „stvaranje, razvoj i izrada nastavnih materijala te njihova distribucija unutar različitih modula ili specifičnih predmetnih područja“. Nadalje, navodi da su nastavnici odgovorni za učinkovitu provedbu pedagoških programa u skladu sa strategijom, politikom i procedurama visokog učilišta te da doprinose aktivnostima koje promiču izvrsne pedagoške prakse i imaju mogućnost istraživačkog rada (Raspor, 2021).

Značajan napredak u tehnologiji i znanosti potiče razvoj sustava za online učenje, predstavljajući tako novi pristup poučavanju i širenju znanja na sveučilištima. Pojam diversifikacije znanja, kako ga koristi Teichler (2010), odnosi se na rastuću specijalizaciju unutar pojedinih disciplina uz istodoban porast primijenjenih istraživanja te smanjenje temeljnih istraživanja. Današnji sveučilišni nastavnici suočavaju se s novim zahtjevima i potrebom za stjecanjem novih kompetencija kako bi uspješno poučavali nove generacije studenata (Miočić, 2017).

Središnja uloga nastavnika u digitalizaciji obrazovanja i osposobljavanju je neosporna. Unatoč napretku tehnologije, temeljne nastavne metode ostaju nepromijenjene. To postavlja izazov jer se nastava često i dalje temelji na klasičnom modelu prijenosa informacija kroz predavanja. Takav pristup često ne potiče razvoj novih vještina poput kritičkog razmišljanja kod studenata. U svjetlu činjenice da umjetna inteligencija postaje sveprisutna, studenti trebaju razviti visoke intelektualne vještine. Stoga je ključno napustiti jednosmjerno isporučivanje sadržaja kako bi se omogućilo studentima stjecanje potrebnih vještina (Kučina Softić, 2020). U istraživanju o spremnosti nastavnika i nastavnih materijala za e-učenje (Lazić, et al., 2013), zaključuje se da su današnjim nastavnicima neophodne vještine za korištenje komunikacijskih i informacijskih tehnologija uz stručno znanje iz njihovog područja. Stoga su kompetencije u online poučavanju, kreiranju i distribuciji nastavnog materijala te radu sa sustavom za e-učenje ključne za cjelokupni obrazovni sustav.

Nastavnici s ovim kompetencijama i vještinama mogu prilagoditi materijale, omogućiti interaktivnost, učinkovitu komunikaciju i evaluaciju te poticati *online* suradnju studenata. Sposobnost rješavanja problema u digitalnom okruženju i pristup aktualnim informacijama dodatno pridonose kvaliteti online obrazovanja. Nastavnici su prepoznali potrebu za dodatnom edukacijom kako bi učinkovito koristili *online* alate i platforme u obrazovnom procesu. Paralelno s time, suradnja između nastavnika i studenata postala je ključna u virtualnom okruženju, potičući zajednički napor za postizanje učinkovitosti *online* nastave.

3. OBlici RADA NA VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

„U ožujku 2020. nagli prelazak nastavnog procesa u digitalno okruženje bio je nametnut s obzirom na pandemiju i obavezu socijalnog distanciranja“, što nalaže da su se u navedenoj transformaciji visokoškolske institucije različito uspješno i različito brzo prilagodile promjenama (Lacković i Ružić, 2021, 48). Stoga je komunikacija imala ključnu ulogu u održavanju učinkovitosti i povezanosti unutar visokoškolskih ustanova te u prilagodbi na novonastalu situaciju uzrokovanu pandemijom COVID-19. Prema jednoj od mnogobrojnih definicija „komunicirati znači dijeliti informaciju s drugima, u tom procesu sugovornici se međusobno obogaćuju“ (Lamza-Maronić i Glavaš, 2008: 8). Prema Lacković (2023), komunikacija kao proces ima višedimenzionalnu ulogu jer utječe na pojedinca (na pojedinca osobno i na sve njegove interakcije), na organizaciju (na oblikovanje njenog identiteta i svih poslovnih procesa) te na društvo u cjelini („koje se zbog interakcija razvija, mijenja, preoblikuje, stvara nove vrijednosti...“). Komunikacija kao društvena razmjena informacija ovisi o kontekstu komunikacije kojeg čine brojni promjenjivi čimbenici (i interni i eksterni).

Lacković (2023) ističe da je strateška važnost komunikacije u nastavnom procesu evidentna. Na državnoj razini, Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), u svom akcijskom planu (MZO – Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020) komunikaciju je uvrstilo u dio strategije upravljanja promjenama i upravljanja kvalitetom obrazovanja. Komunikacija u visokoškolskom obrazovanju za vrijeme pandemije koronavirusa te cjelokupni nastavni proces bili su definirani ograničenjima pandemije te se iz toga razloga odvijali na daljinu, što je značilo određene specifičnosti o kojima će biti riječi u nastavku.

Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO) u rujnu 2020. godine objavila je rezultate velikog istraživanja „Izazovi u visokom obrazovanju za vrijeme pandemije COVID-19 i socijalne izolacije: iskustva i potrebe studenata i djelatnika visokih učilišta“ za razdoblje ljetnog semestra akademske godine 2019./2020. godine, zahvaćenog pandemijom i lockdown-om. Istraživanje ukazuje na velike izazove u nastavnom procesu tijekom pandemijske krize. Najveći su izazovi bili: (ne) učinkovitost *online* nastave u prenošenju teorijskog znanja, nedostatak osobne interakcije među nastavnicima i studentima, nedostatak ili nedovoljna tehnička podrška svim akterima u nastavnom procesu te neujednačenost nastavnog procesa (po pitanju vrednovanja, opsega i dinamike komunikacije i radne opterećenosti)

(Lacković i Ružić, 2021, izvorno AZVO – Izazovi u visokom obrazovanju za vrijeme pandemije COVID-19 i socijalne izolacije: iskustva i potrebe studenata i djelatnika visokih učilišta, 2020).

Po uzoru na ovo istraživanje (AZVO, 2020), Lacković i Ružić (2021) provode preliminarno istraživanje (fokus grupe) kako bi se istražio kontekst komunikacije u nastavnom procesu (perspektiva student – nastavnik), po završetku zimskog semestra nove akademske godine (2020./2021.) i utvrdili izazovi komunikacije u nastavnom procesu u tom trenutku. Rezultati su ukazali na važnost komunikacije – studentima je važna dostupnost nastavnika i mogućnost dobivanja informacija jer smanjuje osjećaj izoliranosti zbog rada na daljinu. Studentima je sustavna komunikacija putem e-kanala i odabranih e-platформи u doba pandemije utjecala na zadovoljstvo online izvedbom studiranja. Nedostatak društvenog kontakta i iskustva studiranja te izazovi u učenju (koncentriranost i motiviranost) bili su glavni izazovi, a zbog pozitivnog iskustva bili su skloniji su online opciji studiranja i nakon pandemije. Nastavnici su istaknuli da je potrebna „potpora u tehničkom smislu, psihološka potpora, struktura komunikacije i radnog vremena te optimalni modeli izvedbe nastave (poučavanja i vrednovanja) glavne su točke za razmatranje u budućem ciklusu“, što potvrđuje i prethodna istraživanja na navedenu temu.

Istraživanje AZVO-a (2021) „Studenti i pandemija: Kako smo (pre)živjeli?“ provedeno je u cilju razumijevanja kvalitete nastavnog procesa, zadovoljstva studenata te procjene utjecaja pandemije COVID-19 tijekom akademske godine 2020./2021. Rezultati istraživanja ukazali su da je „dominirala u potpunosti online nastava te hibridna nastava (kombinacija 2/3 nastave *online* i 1/3 *uživo*)“, pri čemu „je online nastava željeni oblik za većinu studenata diplomskih studija“. Glavni izazovi nastave u online okruženju u tom razdoblju bili su smanjeno zadovoljstvo studentskim životom, smanjena motiviranost studenata za učenje i izvršavanje obveza, utjecaj pandemije na osobno mentalno zdravlje, usamljenost, problemi s pažnjom i koncentracijom. Pozitivne strane bile su ušteda na troškovima putovanja i učinkovitija organizacija osobnog vremena. „Zaključno, rezultati istraživanja pokazali su da je prelazak na online oblike nastave u kriznim uvjetima pandemije u značajnoj mjeri utjecao na mentalno zdravlje studenata, njihovu socijalnu uključenost, iskustvo studiranja i kvalitetu studentskog života. Istovremeno, istraživanje je pokazalo da postoji dio studentske populacije kojoj više odgovaraju online oblici nastave. To je upravo i u skladu s trendovima u visokom obrazovanju, koje je pandemija dodatno naglasila, a koji podrazumijevaju učenje i poučavanje usmjereno na studenta, tj. prilagodbu nastavnog procesa različitim potrebama raznolike studentske populacije i tzv. netradicionalnim grupama studenata kojih će u budućnosti biti sve više.“

Lacković u svom istraživanju (2023) ističe nužnost praćenja okruženja, a posebno osluškivanja studenata i njihovih potreba te, sukladno tome, kreiranja modela potrebnih za kvalitetno upravljanje nastavnim „djelomičnim ili potpunim e- procesima“.

3.1 Rad na daljinu i uloga komunikacije

Komunikacija u nastavnom procesu utječe na „motivaciju polaznika, stvara komunikacijsku klimu i kontekst, no jednako tako nudi različite mogućnosti prezentiranja nastavnog sadržaja“ (Lacković i Ružić, 2021: 47). U nastavnom procesu posebno je važno spomenuti specifičnosti interpersonalne i hiperpersonalne komunikacije (Lacković, 2023).

Interpersonalna komunikacija odnosi se na direktnu, neposrednu, „licem u lice“ komunikaciju, (Lacković, 2023), nema tehničkog posrednika između pošiljatelja i primatelja poruke (Lacković, 2023), a koja bi trebala biti utemeljena na asertivnosti, povratnoj informaciji (feedback), metakomunikaciji, kvalitetnom (aktivnom) slušanju te uvažavanju kulturoloških različitosti. Interpersonalna komunikacija u obrazovanju generator je interpersonalnih odnosa u nastavnom procesu te utječe na međudnose dionika nastavnog procesa (Lacković, 2023, izvorno: Bavčević, 2016).

Komunikacija posredstvom tehničkih pomagala je takozvana računalno posredovana komunikacija kojom se sadržaj prenosi kanalima suvremenog komuniciranja (Lacković, 2023, izvorno Dvorski, 2017). Walther (1996) računalno posredovanu komunikaciju naziva hiperpersonalnim modelom komuniciranja, što je ujedno suvremeni oblik komunikacije „licem u lice“, a komunicira se posredstvom računala, mobitela, telefona itd. Reardon (1998) naziva ju računalno modificiranom interpersonalnom komunikacijom. Hiperpersonalna komunikacija može biti sinkrona i asinkrona i ona je „svaki oblik komunikacije posredovane digitalnom tehnologijom“ u kojoj postoji mogućnost odmaka reakcije (zbog vremenskog odmaka u komunikaciji ili tehnološkog konteksta) ili samo djelomične neverbalne komunikacije (zbog različitog mjesta komunikacije sugovornika) (Lacković, 2023). Prema ranije navedenom, moguće je sistematizirati temeljne razlike ranije navedenih oblika komunikacije, vidljivo na slici u nastavku.

Interpersonalna komunikacija

direktna, neposredna, komunikacija „licem u lice“
nema tehničkog posrednika između pošiljatelja i primatelja poruke
potencijali izazovi: razumijevanje verbalnog i neverbalnog dijela poruke, kulturološki kontekst

Hiperpersonalna komunikacija

računalno posredovana komunikacija,
tehnički posredovana sredstvima suvremene komunikacije (telefon, e-mail, mobitel, računalo itd.)
potencijalni izazovi razumijevanja poruke: nepotpuna neverbalna poruka, vremenski odmak, tehnički aspekt komunikacije, kulturološki kontekst

Slika 3: Temeljne razlike interpersonalne i hiperpersonalne komunikacije.

Izvor: sistematizacija autorica prema Lacković (2023).

Doba pandemije COVID-19 bilo je doba hiperpersonalne komunikacije, zbog specifičnih okolnosti koje nisu dozvoljavale komunikaciju „licem u lice“, već je nametnut rad na daljinu sa svim svojim izazovima (moguće otuđenje, utjecaj na razumijevanje poruke, pitanje razine računalnih vještina dionika), no i nevjerovatnim kreativnim mogućnostima i rješenjima kojima se mogla „nadmjestiti“ osobna komunikacija. Za kvalitetnu komunikaciju u radu na daljinu (Lacković, 2023) potrebna je pravilna upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije (kraće IKT), što iziskuje digitalnu i informacijsku pismenost – kako bi pojedinac bio sposoban kvalitetno prikupljati informacije te posljedično rješavati probleme.

IKT ima važnu ulogu u nastavnom procesu: omogućuje komunikaciju, cjeloživotno učenje, učenje na daljinu, dostupnost informacija, stjecanje suvremenih znanja i vještina, a posljedično: „kreativna rješenja, brzu i interaktivnu komunikaciju te

učinkovito upravljanje nastavnim procesom, a u cilju kvalitetne obrazovne usluge“ (Lacković, 2023, izvorno Hutinski i Aurer, 2009).

Samo neki od internet servisa koji omogućuju rad u nastavi (Lacković, 2023) su www (globalna informacijska infrastruktura za dijeljenje multimedijских sadržaja), web stranice (jedinствена e-adresa koja služi kao izvor informacija o organizaciji, pojedincu, projektu itd.), e-pošta (ili e-mail, alat za komunikaciju kroz jedinstvenu adresu za komunikaciju i dijeljenje sadržaja različitih oblika) te društvene mreže (kanal interaktivne komunikacije koji se može koristiti u različite svrhe, a oblikuje komunikacijske poruke na različite kreativne načine te omogućuje dijeljenje tih sadržaja s raznim dionicima). Svi navedeni alati ono su što omogućuje kreativnost, interaktivnost te suradnju (kolaboraciju) u takozvanom e-učenju.

Prema CARNET – Metodika i komunikacija e-obrazovanja (2023), u komunikaciji u nastavnom procesu važne su autoritarna, demokratska komunikacija te komunikacijska klima. Autoritarna komunikacija pretpostavlja načine korištenja nadređenog položaja, moći ili utjecaja nastavnika koji određuje sadržaj i načine usvajanja sadržaja, a usvajanje znanja provjerava adekvatnim načinima vrednovanja znanja studenata. Demokratska komunikacija pretpostavlja poštovanje osobnosti, samostalnosti polaznika nastave, međusobno prilagođavanje dionika u nastavi, ravnopravnost, razvijanje demokratske kulture, poticanje studenata na iznošenje mišljenja i davanje prijedloga, na slušanje i uvažavanje drugih kolega. Komunikacijska klima je „opća atmosfera u kojoj se odvija komunikacija tijekom nastave, ovisi o doživljaju, slobodi izražavanja, otvorenosti, iskrenosti, prihvatanju drugih, razinu suradnje... sve navedeno temelj je za kvalitetno e-učenje.“

3.2 E-učenje

„Bez komunikacije i skupne interakcije teško je primijeniti mnoge suvremene oblike svladavanja obrazovnih sadržaja, vezane uz primjenu metoda poučavanja koje potiču rješavanje problema i kreativnost, kritičko mišljenje i iskustveno učenje“ (CARNET – Utjecaj komunikacije na uspješnost e-obrazovanja, 2021). Obrazovanje, kao temelj društva, pojedincu daje mogućnost da ostvari svoje potencijale (zahvaljujući znanjima, vještinama te kompetencijama), čime doprinosi sebi osobno, svojoj obitelji, organizaciji kojoj pripada, bližoj okolini te društvu u cjelini (Lacković, 2023).

Današnji uvjeti života, no i brzina razvoja društva, od pojedinca traže cjeloživotni rad na sebi, odnosno cjeloživotno učenje i usavršavanje. Kako se obveze i odgovornosti pojedinca mijenjaju i (moguće) povećavaju, tako pojedinac na raspolaganju ima manje vremena i (moguće) mogućnosti za vlastito usavršavanje. No, neke od prednosti e-učenja kao suvremenog IKT koncepta učenja upravo su dostupnost različitih vrsta obrazovanja (formalnog, informalnog i neformalnog) i e-dostupnost, odnosno vremenska i prostorna fleksibilnost. Iz toga proizlazi važnost e-učenja kao koncepta koji potencijalno omogućuje koncept cjeloživotnog obrazovanja. U virtualnom okruženju komunikacija treba biti (CARNET – Metodika i komunikacija e-obrazovanja, 2023) učinkovita (poruke oblikovane prema obilježjima studenata) i prikladna (poštovanje, tolerancija, suradnja, motivacija).

E-učenje (Dejanović, 2022) u najširem smislu predstavlja „učenje pomoću informacijsko komunikacijske tehnologije s ciljem unaprjeđenja procesa učenja“. S obzirom na svrhu i učestalost korištenja tehnologije, može se stupnjevati od klasične nastave u učionici do u potpunosti učenja na daljinu (Dejanović, 2022, izvorno Bates i Pool, 2003).

E-učenje (Dejanović, 2022) može biti:

- „nastava potpomognuta tehnologijom poput korištenja interneta, prezentacijske opreme i softvera kao nadopune uobičajenom načinu poučavanja jedan je od najraširenijih oblika e-učenja.“ (pristup nastavi definiran prisutnošću u određeno vrijeme na određenom mjestu),
- hibridna, mješovita, kombinirana nastava (eng. Hybrid learning, Mixed learning, Blended learning) kao kombinacija učenja na daljinu i nastave uživo. Oblikuje se prema potrebama studenata, nastavnom sadržaju, resursima (vrijeme, organizacijski itd.),
- *online* nastava ili učenje na daljinu (eng. Distance learning) u potpunosti se odvija putem interneta te se ne provodi u klasičnoj učionici/dvorani. Provodi se putem sustava za učenje na daljinu (na primjer Moodle, odnosno Merlin platforma za rad) u obliku online kolegija (predmeta, tečajeva i sl.). Nastavne aktivnosti mogu biti sinkrone i asinkrone (asinkrone daju fleksibilnost jer ih studenti/polaznici mogu izvršavati kada njima odgovara, no u formalnom obrazovanju ipak su vremenski uokvireni (jer trebaju biti vrednovani)).

3.2.1 Alati za provedbu online nastave u visokoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj

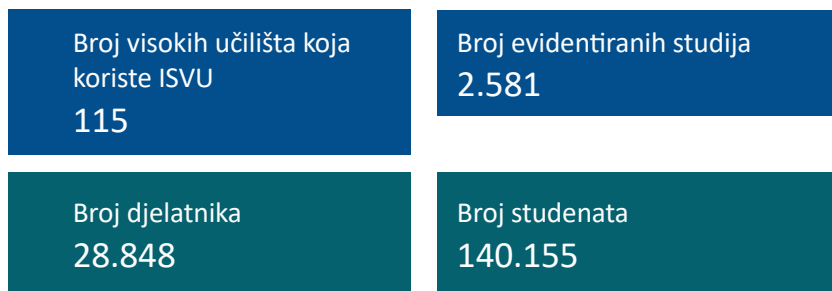
U nastavku slijedi pregled nekih od temeljnih alata kojima se omogućuje komunikacija i provedba nastave u visokoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj: AAI, Merlin, MS Teams, Business Skype, Zoom, Adobe Connect, Loomen, Google Classroom, Yammer, Google Meet, Cisco Webex... (CARNET – Online sustavi za organizaciju i provođenje nastave na daljinu, 2021).

AAI ili Autentikacijska i autorizacijska infrastruktura znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj kroz sustav AAI@EduHr omogućuje „infrastrukturni, posrednički sustav čija je temeljna zadaća omogućiti sigurno, pouzdano i učinkovito upravljanje elektroničkim identitetima te njihovu uporabu za pristup mrežnim i mrežom dostupnim resursima“. „Mogućnost primjene AAI je iznimna“ jer se AAI konceptom rješava problem povezanosti i pristupa mreži za individualne korisnike, računalnim resursima, osnovnim mrežnim uslugama, web resursima i mrežnim aplikacijama (za udaljeno učenje, online baze itd.). AAI pruža pristup različitim sadržajima te identificiranje korisnika radi odgovarajućeg upravljanja pristupom informacijama (Lacković, 2023: 89, izvorno AAI sustav, 2021).

Merlin je utemeljen na sustavu otvorenog koda Moodle, kreirao ga je Centar za e-učenje Sveučilišnog Računarskog centra (SRCE) te se kontinuirano prilagođava potrebama korisnika, stoga Merlin predstavlja najmoderniji sustav za e-učenje u Hrvatskoj. „Merlin je dostupan nastavnicima, studentima i ustanovama u sustavu visokog obrazovanja za potrebe nastave u virtualnom okruženju koja se izvodi prema službenom redu predavanja ustanove u tekućoj akademskoj godini“ (SRCE - Sustav za e-učenje Merlin, 2021). „Povezan je sa sustavom ISVU (Informacijski Sustav Visokih Učilišta) koji omogućuje administraciju čitavog nastavnog procesa (otvaranje svih kolegija iz sustava ISVU u sustavu Merlin, upis nastavnika i studenata, a kroz njihovu identifikaciju iz sustava AAI@EduHr (gdje elektronički identitet sudionicima dodjeljuje matična ustanova (Merlin - Virtualno okruženje za e-učenje u visokom obrazovanju, 2020)“ (Lacković, 2023).

ISVU ili Informacijski Sustav Visokih Učilišta je „informacijski sustav koji visokoškolskoj instituciji omogućuje provedbu administrativnih poslova u vezi sa studentima i nastavnim procesima.“ Prilagođen je korisnicima (moduli za studente – Studomat, modul za nastavnike – Nastavnički portal i/ili Ispiti, modul za djelatnike studentskih referada – Studiji i studenti... (Lacković, 2023, izvorno Informacijski Sustav Visokih Učilišta – ISVU, 2021). ISVU koristi 115 visokih učilišta, a na slici

je prikazani broj studija koji se trenutno izvode, broj studenata te djelatnika (nastavnika te administrativnog osoblja) (Informacijski Sustav Visokih Učilišta – ISVU, 2023), što upućuje na važnost ovog sustava u nastavnom procesu i upravljanju podacima (Lacković, 2023).

Slika 4: ISVU u brojevima. Izvor: Informacijski Sustav Visokih Učilišta – ISVU, 2023. (<https://www.isvu.hr/sustav/>) (pristupljeno 25. 11. 2023.)

Skype for Business ili Skype za tvrtke (Lacković, 2023) program je koji omogućuje „razmjenu izravnih poruka, govorne pozive i videopozive, sastanke te prikaz podataka o prisutnosti“ (prema Skype za tvrtke, 2020). Skype za tvrtke u ožujku 2020. imao je, prema Microsoftu, 40 milijuna aktivnih korisnika dnevno, „što je bio porast od 70 % u odnosu na veljaču 2020. S obzirom na to da je u istom programskom paketu MS Office365 i MS Teams, ovdje valja spomenuti da je MS Teams u istom periodu ožujak 2020. ostvario brojku od čak 75 milijuna aktivnih korisnika dnevno (CNBC – Skype is still around — it’s just been upstaged by Microsoft Teams, 2020)“.

MS Teams (Lacković, 2023) dio je Microsoftove usluge Office365 te je, jednako kao i Skype, rješenje za komunikaciju, uz brojne mogućnosti za upravljanje komunikacijom („formiranje grupnih i pojedinačnih kanala za komunikaciju za audio, video te chat, uz brojne mogućnosti za povezivanje“ (izvorno CARNET – Nastava na daljinu, 2020) te se omogućuju „online sastanci, predavanja, zadaci, postavljanje sadržaja, vrednovanje kroz kvizove aplikacije Microsoft Forms“, „nudi povezivanje s OneDrive servisom radi pohrane datoteka u oblaku, a svi korisnici međusobno također mogu komunicirati i dijeliti sadržaje“ (izvorno CARNET – Online sustavi za organizaciju i provođenje nastave na daljinu, 2021).

Zoom je prethodnicima sličan videokonferencijski alat. Jednostavan je program koji radi na računalu, tabletu ili telefonu. Nudi mogućnosti komunikacije s više sudionika uživo, dijeljenje ekrana sa sudionicima u pozivu, dijeljenja prezentacija i ostalih dokumenata, prikazivanja sadržaja i pisanje na virtualnoj ploči, snimanje poziva u MP4 ili MPA formatu (Lacković, 2023. izvorno Zoom: Naučite kako organizirati webinar ili grupni sastanak preko besplatne aplikacije, 2020).

Loomen (Lacković, 2023) je sustav za upravljanje učenjem na daljinu koji koristi CARNET, a putem Moodle sustav „nudi rješenje za cjelokupnu organizaciju nastave na daljinu na razini cijele institucije (kroz prezentacije, komunikaciju i suradnju, kreiranje sadržaja, vrednovanje znanja, praćenje aktivnosti učenika). Integriran je s OneDrive i Dropbox sustavima za pohranu u oblaku. S obzirom na svoju kompleksnost, pogodniji je za starije učenike i više razine obrazovanja, a nastavnicima daje napredne mogućnosti praćenja rada učenika sa statističkim pregledom aktivnosti (CARNET – Online sustavi za organizaciju i provođenje nastave na daljinu, 2021).“

Adobe Connect (Lacković, 2023) je alat (CARNET-ov) za komunikaciju i suradnju na daljinu: za sudjelovanje u sastancima, webinarima, nastavi, testiranjima, treninzima, nudi alate kao što su ploča (eng. whiteboard), razgovor (eng. chat), dijeljenje sadržaja ekrana, prozora ili aplikacija, mogućnosti anketiranja i slično (izvorno CARNET – Adobe Connect, 2020).

Google Hangouts (Lacković, 2023) besplatan je alat za komunikaciju – grupne razgovore ili videopozive (podržava računala i Android te Apple uređaje). Nudi multimedijски pristup (slanje fotografija, brojne emotikone, status – informacije o aktivnim osobama u programu/aplikaciji, slanje poruka prijateljima i koji nisu online prisutni, komunikacija na više uređaja, pregled povijesti komunikacije, dijeljenog sadržaja itd. (Chrome web-trgovina – Google Hangouts, 2021).

Google Classroom (Lacković, 2023: 92) dio je Google platforme (G Suite) koji predstavlja LMS ili Learning Management System (alat za upravljanje učenjem). Nastavnik ima brojne mogućnosti upravljanje nastavom (kreiranje i organiziranje učionica, upisivanje učenika ili studenata u učionice, kreiranje individualnih ili grupnih objava, postavljanje datoteka, mogućnost postavljanja zadataka u raznim oblicima, rad na Google datotekama, povezan je s programom YouTube (CARNET – Online sustavi za organizaciju i provođenje nastave na daljinu, 2021).

Infoeduka je sustav visokog učilišta Algebra, zasnovan na internetskoj tehnologiji koja omogućuje korištenje brojnih servisa i ujedno predstavlja digitalnu referadu te je sustav koji omogućuje informiranost studenata te niz mogućnosti kao što su (Visoko učilište Algebra, 2019):

- „prijava i odjava ispita,
- pregled personaliziranog rasporeda predavanja o pregled kalendara nastave,
- raspored ispitnih rokova,
- upis i testiranje semestra ili godine,
- pregled ocjena ispita,
- pregled sakupljenih bodova unutar kolegija,
- pregled prisutnosti na nastavi,
- rezultati seminarskih radova,
- repozitorij nastavnih materijala,
- knjižnica.“

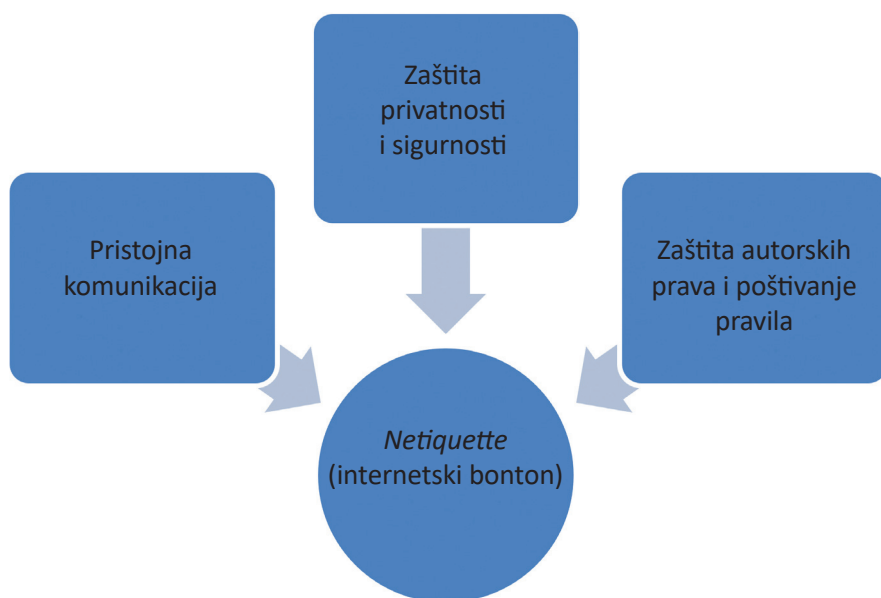
Digitalnom referadom cilj je „olakšati studiranje u smislu smanjenja administracije te poboljšanja organizacije procesa studiranja“ (Visoko učilište Algebra, 2019). Osim Algebre, navedeni sustav digitalne referade u svojem radu koristi i Veleučilište Baltazar Zaprešić u Zaprešiću, Veleučilište Effectus te Veleučilište Bernays (Google pretraživanje, ključna riječ: infoeduka, 2023).

U post-pandemijskom razdoblju, danas, visokoškolske institucije su nastavile koristiti određene digitalne alate u nastavnom procesu (u većoj ili manjoj mjeri) jer su se promijenile određene potrebe, želje, očekivanja i navike studenata. S obzirom na prednosti hibridne (djelomične) online ili potpune online nastave (Lacković, 2023): dinamičnost, brža i interaktivna komunikacija, dostupnost informacija, olakšano usklađivanje privatnog, poslovnog i studentskog života, manji troškovi i vrijeme putovanja), programi koji se izvode na taj način su budućnost visokoškolskog obrazovanja. To nalaže kako je potrebno optimalno strateški postaviti (kreirati, prilagoditi) modele obrazovanja kako bi se studentima u novom kontekstu pružila kvaliteta, odgovarajući pristup te podrška.

3.3 Kodeks nastave u virtualnom okruženju

Zbog činjenice da postoji mogućnost smanjenog razumijevanja poruke zbog nepotpune neverbalne komunikacije, naglašena je važnost kreiranja te ujedno poštivanja pravila ponašanja u virtualnom okruženju. Virtualno okruženje definirano je takozvanim mrežnim bontonom ili netiquette. Ona su temeljno oblikovana općim pravilima bontona i lijepog ponašanja, etičnosti, tolerancije, prihvatanja, sigurnosti na internetu, odgovornog upravljanja informacijama te poštivanja načela kvalitetne komunikacije.

Prema CARNET – EDUBlic (2023), internet nudi određenu razinu anonimnosti, zaštitu identiteta i autorskog prava, no potrebno je poštivati pravila komunikacije - internetski bonton ili *netiquette*. *Netiquette* sadrži pravila lijepog ponašanja na internetu i odnosi se na sve korisnike internetskih usluga diljem svijeta te im omogućuje kvalitetno okruženje za komunikaciju i suradnju, a može se svrstati u tri temeljne kategorije: pristojna komunikacija, zaštita privatnosti i sigurnosti te zaštita autorskih prava i poštivanje pravila.

Slika 5: Elementi internetskog bontona. Sistematizirale autorice prema CARNET – EDUBlic (2023)

Pristojna komunikacija podrazumijeva sljedeće (CARNET – EDUBlic, 2023):

- potrebno je predstaviti se (svojim pravim imenom ili nadimkom za zaštitu privatnosti, no ne koristiti tuđa ili lažna imena ili se predstavljati kao netko drugi),
- ne sudjelovati u svađama,
- ne vikati (pri pisanju poruka ne koristiti velika slova jer se to smatra vikanjem),
- koristiti emotikone (no, ne previše, emotikoni pomažu razumijevanju konteksta i osjećaja u komunikaciji),
- privatne razgovore vodite preko privatnih poruka.

Zaštita privatnosti i sigurnosti podrazumijeva sljedeće (CARNET – EDUBlic, 2023):

- ne objavljivati svoje osobne podatke kojima (zaštita osobne sigurnosti),
- ne objavljivati tuđe fotografije ili fotografije na kojima ste s nekim bez prethodnog dopuštenja,
- pažnja pri objavama – jednom objavljeno zauvijek ostaje u virtualno zapisano,
- izbjegavati objavljivati neprovjerene informacije i lažne vijesti ili neprimjerene sadržaje,
- čuvati svoju privatnost (odjaviti se s računala kada ne koristite vlastito računalo i sl.) i sigurnost (potencijalni virusi i sl.).

Poštivanje autorskih prava podrazumijeva sljedeće (CARNET – EDUPublic, 2023):

- prilikom preuzimanja i objave sadržaja s interneta, uvijek navesti izvor,
- upoznati se s pojmom i vrstama autorskopравnih licencija,
- znati što, kada i kako koristiti bez opasnosti od kršenja autorskog prava,
- poštivati pravila mobilnih aplikacija i internetskih stranica (npr. pravila korištenja, ograničenje otvaranja korisničkih računa određenoj dobnoj skupini).

Uspješna komunikacija visokoškolskih nastavnika podrazumijeva uspješnu usmenu i pismenu komunikaciju koja poštuje pravila akademskog diskursa i tolerancije, razumljivo prezentiranje nastavnog sadržaja studentima, kvalitetnu interpersonalnu komunikaciju u nastavnom procesu, poticanje konstruktivnog dijaloga i suradnje te umrežavanja svih sudionika u nastavnom procesu u cilju poboljšanja nastave (Lacković, 2023, izvorno Priručnik za unapređenje kompetencija nastavnika u visokom obrazovanju, 2018). U virtualnom okruženju, uspješna komunikacija trebala bi odgovarati svim ranije navedenim načelima.

U cilju kvalitetne komunikacije i poštivanja pravila u virtualnom svijetu, iznimno je važno poštivati internetski bonton ili *netiquette*, a navedeno vrijedi i u nastavnom procesu. Svakako visokoškolske institucije same dodatno reguliraju svoja pravila ponašanja, pa tako i u virtualnom okruženju te je, stoga, iznimno potrebno proučiti ih, upoznati se s očekivanjima i ponašati se sukladno njima. Navedeno je znak akademske zrelosti, profesionalnog i uljudnog ponašanja te kao takvo je preduvjet za kvalitetnu suradnju te minimalne konflikte ili potencijalne probleme u radu te praćenju nastavnog procesa i izvršavanje obaveza te se odnosi na sve glavne dionike nastavnog procesa.

3.4 Kako zadržati angažiranost studenata u online okruženju?

Pandemija je kreirala specifično iskustvo upravljanja nastavnim procesom na e-način. Glavni su izazovi bili pronaći ravnotežu između privatnog i poslovnog, upravljanja osobnim vremenom, motivacijom, smanjenje psiholoških aspekata neizvjesnosti (fizičko zdravlje, financijsko zdravlje pojedinca, neizvjesnost na radnom mjestu i sl.) Bilo je iznimno važno osigurati kvalitetu nastavnog procesa, no jednako tako i motivaciju glavnih dionika nastavnog procesa. Metode uspješne komunikacije (feedback, metakomunikacija, aktivno slušanje itd.) važno je primjenjivati i u virtualnom okruženju, na što je pandemija svojim utjecajem ukazala. Naime, pokazalo se posebno važnim za rad *online* okruženju da postoji kontinuirana komunikacija te feedback – davanje povratne informacije (AZVO, 2020).

Kvalitetno upravljanje krizama kao izazovima pokazatelj je istinskog razumijevanja konteksta u kojem organizacija ili pojedinac djeluje, postoji. Ono što je svakako pokazatelj kvalitetnog upravljanja u visokoškolskom obrazovanju jest koncept studentskog zadovoljstva visokoškolskom institucijom, što su mnogi autori istraživali. Istraživanje autorice Lacković (2023) istraživanjem utvrđuje kako je „zadovoljstvo komunikacijom s nastavnicima značajni je prediktor ukupnog zadovoljstva studiranjem“. U kontekstu pandemije, jasno je da su nastavnici bili moderator nastavnog procesa, no i temeljni, odnosno najintenzivniji izvor komunikacije za studente.

Temelj angažiranosti studenata u online okruženju jest nastavni proces oblikovan metodičko-didaktički prema njihovim potrebama, nastavnom sadržaju, okruženju te razini obrazovanja. Svakako je potrebno inovativno kreirati rješenja na svakom od e-kolegija (predmeta) kako bi studenti lako i učinkovito te strukturirano pratili nastavni sadržaj, svoj napredak te mogli surađivati s kolegama te nastavnikom. Kreativnost, samostalno učenje, timsko učenje, samomotivacija, suradnja, istraživački rad, praćenje njihovog rada i povratna informacija nastavnika potrebni su da studenti u nastavnom procesu uspješno prate dinamiku i zahtjeve e-kolegija. Uz interaktivnu komunikaciju te asinkrone alate na učenje, studentima se omogućuje pristup (ili imaju dostupnima) svim potrebnim alatima za rad u online okruženju, a jednako tako da sami kreiraju vremenski okvir i dinamiku (do neke mjere) svojeg rada. Time dobivaju sve koristi koje donosi online okruženje, a jednako tako doprinose kvaliteti nastavnog procesa, i ponajviše – sveukupnog studentskog zadovoljstva.

Naime, autorica Lacković (2023) u istraživanju navodi kako su studenti obuhvaćeni skupnim intervjuom (fokus grupe) kao preferirani model studiranja u budućnosti istaknuli „hibridni model studiranja (kombinacija klasične-kontaktne i online nastave) zbog dodane vrijednosti u elementima: dostupnost, lakoća korištenja i potpora u obliku nastavnika i popratnih službi“. Može se zaključiti da je pandemija pomogla razumijevanju koncepta e-obrazovanja i prednosti koje pruža, što će svakako utjecati na nove strategije kreiranja i oblikovanja nastavnog procesa visokoškolskih institucija u budućem razdoblju. Očekuje se da će broj *online* studijskih programa, iako ih i sada u Hrvatskoj već ima te se izvode, rasti u budućem vremenu. Naime, online studijski programi posebno su važni zbog mogućnosti za daljnji osobni razvoj koje pružaju onim studentima koji zbog određenih ograničenja (lokacije i resursa vremena, novca itd.) potencijalno inače ne bi mogli studirati. Kada se govori o važnosti obrazovanja i cjeloživotnog učenja, jasno je koliko je važno za društvo u cjelini osigurati modele nastavnog procesa koji će budućim studentima omogućiti dostupnost programa i uvjete u kojima će imati mogućnost usavršavati svoje stručne kompetencije.

4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Rješenja za nove, potencijalne krize koje će (moguće) doći – svakako su kontinuirano učenje i usavršavanje znanja, vještina i kompetencija svih sudionika visokoškolskog obrazovanja. Pandemija je ukazala na iznimnu važnost digitalne pismenosti i digitalne transformacije dijelova (ili cjelovito) poslovnih procesa kojima se brže i učinkovitije može odgovoriti na izazove svake, pa tako i pandemijske, krize.

Brojni su potencijali i mogućnosti e-učenja u nastavnom procesu u cilju povećanja njegove kvalitete – jer su inovativnost i kreativnost u temelju kreiranja odgovarajućih rješenja izvedbe nastave i oblikovanja nastavnih sadržaja za studente.

Visokoškolske institucije svakako trebaju osluškivati potrebe i želje svojim korisnika – studenata jer i u visokoškolskom obrazovanju važna je marketinška koncepcija u poslovanju – kojom se pruža vrijednost studentima (Lacković, 2023). Pružanjem vrijednosti studentima – u korak s vremenom i izazovima koje ono donosi – stvaraju se i osnažuju odnosi povjerenja i suradnje te utječu na rezultat i kvalitetu nastavnog procesa, a posljedično se utječe na društvo u cjelini jer ga svojim pozitivnim vrijednostima visokoškolsko obrazovanje i oblikuje. Naime, rezultat obrazovanja kvalitetniji je stručni kadar koji svojim profesionalnim i etičkim djelovanjem mijenja tržište rada i pomaže stvaranju novih vrijednosti za društvo u cjelini (Lacković, 2023).

IZVORI I LITERATURA

1. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. (2020). Izazovi u visokom obrazovanju za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 i socijalne izolacije: iskustva i potrebe studenata i djelatnika visokih učilišta. https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Rezultati_istrazivanja_Ilazovi_u_visokom_obrazovanju_za_vrijeme_pandemije_bolesti_COVID19_i_socijalne_izolacije.pdf, pristupljeno 12. 1. 2021.
2. AZVO – Agencija za znanost i visoko obrazovanje. (2021). Studenti i pandemija: Kako smo (pre)živjeli? Listopad 2021. https://www.azvo.hr/images/stories/novosti/Rezultati_istrazivanja_Studenti_i_pandemija_-_Kako_smo_prezivjeli_lectorirano.pdf, pristupljeno 22. 11. 2022.
3. Bates A. W. (2008). What is e-learning? <https://www.tonybates.ca/2008/07/07/what-is-e-learning/>, pristupljeno 15. 10. 2023.

4. Bates, A. W., Poole, G. (2003). *Effective Teaching in Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
5. CARNET - EDUBlic, Osnovna pravila pristojnog ponašanja na internetu. (2023). <https://edutorij-admin-api.carnet.hr/storage/extracted/3978088/lekcije/mikrolekcija/8-osnovna-pravila-pristojnog-ponasanja-na-internetu/index.html>, pristupljeno 15. 10. 2023.
6. CARNET - Metodika i komunikacija e-obrazovanja. (2023). <http://edupoint.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/komunikacija.html>, pristupljeno 27. 10. 2023.
7. CARNET - Online sustavi za organizaciju i provođenje nastave na daljinu. (2021). <https://www.carnet.hr/wp-content/uploads/2020/08/Online-sustavi-za-organizaciju-i-provo%C4%91enje-nastave-na-daljinu1.pdf>, pristupljeno 13. 4. 2021.
8. CARNET – Program e-Škole: Put prema digitalnoj zrelosti. (2023). https://www.e-skole.hr/wp-content/uploads/2023/11/Carnet_Put-prema-digitalnoj-zrelosti.pdf, pristupljeno 27. 9. 2023.
9. CARNET - Utjecaj komunikacije na uspješnost e-obrazovanja. (2021). <http://edupoint.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/naslovnica/zastokom/usp.html>, pristupljeno 10. 4. 2021.
10. Cmrečki, B. et. al. (2021). Karijerni centri u Hrvatskoj i inozemstvu, <https://spio.gfv.hr/wp-content/uploads/2021/03/Pregled-postojecih-CRK-u-RH.pdf>, pristupljeno 12. 10. 2023.
11. Dejanović, L. Škole.hr - Oblici e-učenja. (2022.) Objavljeno 14. 6. 2022. <https://www.skole.hr/oblici-e-ucenja/>, pristupljeno 24. 10. 2023.
12. Google pretraživanje, ključna riječ: infoeduka. (2023). www.google.hr, pristupljeno 24. 10. 2023.
13. Hodges, C. B., Moore, S., Lockee, B. B., Trust, T., & Bond, M. A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *EDUCAUSE Review*. <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>, pristupljeno 12. 10. 2023.
14. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2020). <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/stig-lo-cjepivo-protiv-koronavirusa/>, pristupljeno 25. 9. 2023.
15. Jelečanin, B. i Lacković, I. (2018). Marketinški aspekti razvoja digitalnih kompetencija unutar katoličkih krugova. Međunarodna konferencija, Second International Scientific Conference on Economics and Management - EMAN 2018. Ljubljana, Slovenija. 590-601. ISBN 978-86-80194-11-0. doi: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018>
16. Jensen, T., Marinoni, G., & Van't Land, H. (2022). Higher education one year into the COVID-19 pandemic. Second IAU Global Survey Report. International Association of Universities (IAU), Paris, France. https://iau-aiu.net/IMG/pdf/2022_iau_global_survey_report.pdf, pristupljeno 12. 10. 2023.

17. Koronavirus.hr (n.d.).<https://www.koronavirus.hr/vladine-mjere/101>, pristupljeno 12. 9. 2023.
18. Kučina Softić, S. (2020). Digitalne kompetencije nastavnika za primjenu e-učenja u visokom obrazovanju (Doctoral dissertation, University of Zagreb. University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of information and Communication sciences).
19. Lacković, I. (2023). Uloga komunikacije u kreiranju zadovoljstva klijenata u stručnom visokoškolskom obrazovanju. Doktorska disertacija. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku.
20. Lacković, I. & Popović, M. (2018). The marketing aspects of modern communication in higher education - creating value for students. Društvena i tehnička istraživanja. 4(2). pp. 65-81., ISSN: 2303-8462.
21. Lacković, I. i Ružić, I. (2021). Izazovi komunikacije u uvjetima pandemije COVID-19 (stručno visokoškolsko obrazovanje: relacija nastavnik – student). PILC 2021 - 10. međunarodna znanstveno-stručna konferencija Strateško liderstvo (PAR International Leadership Conference). Opatija, Hrvatska. 28. i 29. 5. 2021., str. 42.-55. ISBN 978-953-59508-8-2. UDK/UDC 316.46
22. Lacković, I., Ružić, I. i Pavičić Rešetar, N. (2022). Izazovi upravljanja odnosima s klijentima u visokoškolskom obrazovanju u doba krize. PILC 2022 - 11. međunarodna znanstveno-stručna konferencija Strateško liderstvo (PAR International Scientific and Professional Leadership Conference STRATEGIC LEADERSHIP). Opatija i Rijeka, Hrvatska. 1. i 2. 4. 2022. str. 191.-207. ISBN 978-953-59508-9-9. UDK/UDC 316.46
23. Lamza-Maronić, M. i Glavaš, J. (2008). Poslovno komuniciranje. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku i Studio HS Internet.
24. Lazić, N., Klindžić, J., & Odak, M. (2013). Preparedness of teachers and learning materials for e-learning. 36th International Convention on Information and Communication Technology, Electronics and Microelectronics (MIPRO), May 2013. (pp. 787-791). IEEE.
25. Merlin - Virtualno okruženje za e-učenje u visokom obrazovanju (2020). <https://moodle.srce.hr/2019-2020/>, pristupljeno 12. 3. 2020.
26. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2020). Preporuke visokim učilištima vezano uz organizaciju obrazovnog procesa na daljinu te dostava povratnih informacija. <https://mzo.gov.hr/vijesti/preporuke-visokim-ucilistima-vezano-uz-organizaciju-obrazovnog-procesa-na-daljinu-te-dostava-povratnih-informacija/3649>, pristupljeno 27. 9. 2023.
27. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2020). Prijedlog Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/PristupInformacijama/Zakoni%20u%20proceduri//ZZDVO_3.7.pdf, pristupljeno 25. 11. 2023.

28. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2020). Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu. <https://mzo.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Obrazovanje/NastavaNaDaljinu/Akcijski%20plan%20za%20provedbu%20nastave%20na%20daljinu%20-%20Model%20nastave%20na%20daljinu.pdf>, pristupljeno 15. 9. 2023.
29. Miočić, I. (2017). Nastavničke kompetencije sveučilišnih nastavnika: izazovi i očekivanja. Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu, 66(1), 63-76.
30. MUP RH, Ravnateljstvo civilne zaštite. (2022). Epidemija koronavirusa u Republici Hrvatskoj. https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocImages/CIVILNA%20ZA%C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Bro%C5%A1ura-COVID2.pdf, pristupljeno 1. 10. 2023.
31. MUP RH, Ravnateljstvo civilne zaštite. (n.d.). Odluke Stožera civilne zaštite RH za sprečavanje širenja zaraze koronavirusom <https://civilna-zastita.gov.hr/odluke-stozera-civilne-zastite-rh-za-sprecavanje-sirenja-zaraze-koronavirusom/2304>, pristupljeno 1. 10. 2023.
32. Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj (2016). „Kriteriji i postupci za vrednovanje online studija“, 19. sjednica Vijeća, 07/04/2016, <https://www.nvzvotr.hr/images/documents/Kriteriji%C2%A0i%20postupci%20za%20vrednovanje%20online%20studija.pdf>, pristupljeno 15. 9. 2023.
33. Narodne novine (2020). Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu, broj 29/20 i 32/20. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_29_670.html, pristupljeno 27. 9. 2023.
34. Narodne novine (2020). Odluka o mjerama u visokom obrazovanju tijekom pandemije, broj 50/20., pristupljeno 27. 9. 2023.
35. Narodne novine (2023). Odluka o proglašenju prestanka epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2, broj 51/2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_51_842.html, pristupljeno 27. 9. 2023.
36. Oyedotun, T. D. (2020). Sudden change of pedagogy in education driven by COVID-19: Perspectives and evaluation from a developing country. Research in Globalization, 2, 100029.
37. Raspor, A. (2021). Razvijanje nove istraživačke metodologije za proučavanje okruženja za učenje: Covid-19. Perfectus AC, 2, 3–16.
38. Sahu, P. (2020). Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): impact on education and mental health of students and academic staff. Cureus, 12(4).

39. SRCE - Sustav za e-učenje Merlin (2021). <https://www.srce.unizg.hr/usluge/sustavi-za-ucenje-na-daljinu/merlin>, pristupljeno 13. 3. 2021.
40. University of Oxford. (2020). COVID-19 Government Response Tracker.,https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-responsetracker?fbclid=IwAR23hNyYqLfMQ5WyNOBqVqgv9QQDQN4Iqhl_fPvr4D61zqTNSftbtv8KSM, pristupljeno 30. 9. 2023.
41. Teichler, U. (2010). The diversifying academic profession?. *European Review*, 18(S1), S157-S179., pristupljeno 12. 10. 2023.
42. Tria, J. Z. (2020). The COVID-19 pandemic through the lens of education in the Philippines: The new normal. *International Journal of Pedagogical Development and Lifelong Learning*, 1(1), 2-4.
43. Visoko učilište Algebra. (2019). Korištenje sustava Infoeduka - Uputa za studente.5. siječnja 2019. Ver 3.0. <https://www.algebra.hr/visoko-uciliste/wp-content/uploads/sites/2/2017/11/Upute-za-koristenje-sustava-Infoeduka-1.pdf>, pristupljeno 22. 10. 2021.
44. Vlada Republike Hrvatske - Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti. (2022.) Narodne novine, broj 119/2022. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_10_119_1834.html, pristupljeno 25. 11. 2023.
45. Vlada Republike Hrvatske - Paket mjera za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa. (2020). <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-prihvatila-paket-mjera-za-pomoc-gospodarstvu-uslijed-epidemije-koronavirusa/29018>, pristupljeno 11. 11. 2023.
46. Vuković, G., Ljubotina, P., Macuh, B., & Raspor, A. (2022). Upravljanje studentskim referadama na slovenskim visokim učilištima tijekom globalne pandemije. U P. Šprajc, D. Maletič, N. Pavlović, I. Podbregar, A. Škraba, D. Tomić, U. Vincenzo i A. Žnidaršič (ur.), 41. međunarodna konferencija o razvoju organizacijskih znanosti: društveni izazovi za organizacijske prilike (str. 1057–1067). Sveučilište u Mariboru, University Press. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/663>, pristupljeno 12. 10. 2023.
47. Wikipedia. „Pandemija COVID-19 u Hrvatskoj“. (2023). The Free Encyclopedia, Wikimedia Foundation, Inc., https://hr.wikipedia.org/wiki/Pandemija_COVID-19_u_Hrvatskoj, pristupljeno 12. 9. 2023.

UTJECAJ EPIDEMIJE I DRUGIH POJAVNIH OBLIKA UGROZE ZA LJUDSKO ZDRAVLJE NA PRAVNU REGULACIJU VEZANU UZ OGRANIČENJE/USKRATU PRAVA ZAJAMČENIH USTAVOM REPUBLIKE HRVATSKE

Domagoj Rožac, Ingrid Uhernik Franko i Sašo Murtič

1. UVODNO RAZMATRANJE

Pojavom epidemije koronavirusa u hrvatskom pravnom okviru dolazi do niza nove- la pravnih propisa kojima se utječe na prava i slobode građana/grāđanki. Naime, prije bilo kojeg utvrđenja činjenica potrebno je odrediti ustavnopravno određenje temeljnih ljudskih prava koja su ugrožena pojavom epidemije, a tiču se prava na slobodu kretanja, slobodu okupljanja, pravo na glasovanje, pravo na informiranje, pravo na privatnost, pravo stranke da pristupi pravosuđu, pravo na stanovanje, pravo na rad, pravo na zdravlje i pravo na obrazovanje.

Uslijed prvih potvrđenih slučajeva epidemije COVID-19 od strane zakonopis- ca dolazi do razmatranja načina kako provesti zaštitu osoba ugroženih zarazom te zaraženih osoba. Kao rješenje predmetnoga poseže se za osnivanjem Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske 20. veljače 2020. godine u kojem sudjeluju mini- star nadležan za unutarnje poslove i zdravstva te ravnateljica klinike za infektivne bolesti dr. Fran Mihaljević i ravnatelj Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.

Bitno je za istaknuti kako Vlada Republike Hrvatske u spornom vremenu nije pro- gласila izvanredno stanje, već je 11. ožujka iste godine počela primjenjivati Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti kojim ministar nadležan za zdravstvo ima veliku lepezu mogućnosti kojima može ograničiti pojedinačno zakonom propisano pravo. S navedenim u vezi zakonopisac je u hitnu proceduru poslao prijedlog Za- kona o dopuni Zakona o sustavu civilne zaštite (Narodne novine, broj 82/2015 i 118/2018, u daljnjem tekstu ZSCZ) koji je stupio na snagu 18. ožujka 2020. godine, temeljem kojeg je ovlastio Stožer civilne zaštite na razini Republike Hrvatske da donosi mjere u cilju očuvanja zdravstvene slike u Republici Hrvatskoj te daljnjeg širenja pandemije COVID-19.

Ovlaštenje navedenog tijela proizlazi iz članka 22. ZSCZ, dok je osnovni zakon do- nesen u svrhu očuvanja zdravlja državljanina Republike Hrvatske Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti (Narodne novine, broj 79/2007, 113/2008, 43/2009, 130/2017, 114/2018, 47/2020, 134/2020 i 143/2021, u daljnjem tekstu ZPZB).

Posljednje navedenim propisom nije bilo omogućeno Stožeru civilne zaštite da po- duzima mjere zaštite, već je navedena ovlast bila u djelokrugu ministra nadležnog za zdravstvo. (članak 47. stavak 2. ZPZB-a).

Imenovani Stožer je sve do 18. travnja 2020. godine donosio mjere, kojima je određivao pojedinačno umanjivanje i uskraćivanje određenih zakonskih i ustavnih

prava, kada je na pravnu snagu stupio Zakon o izmjenama i dopunama ZPZB (Narodne novine, broj 47/2020). Novelom zakona omogućeno je izvršnoj vlasti donošenje odluke o proglašenju epidemije, a ministar nadležan za zdravstvo zadužen je za donošenje Odluka o proglašenju opasnosti od epidemije. S tim u vezi uvedeno je tijelo - Stožer, kao nadležno za upravljanje kriznom situacijom kroz donošenje mjera s ciljem zaštite zdravlja državljana Republike Hrvatske i državljana drugih zemalja koji borave i prebivaju na području Republike Hrvatske, u korelaciji s ministrom i Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo (u daljnjem tekstu HZJZ).

Opisanim legislativnim postupanjem nije se ozakonilo prethodno izvršene odluke, već se omogućilo da svaka buduća odluka u kojoj je sadržana određena mjera bude utemeljena na zakonskoj proceduri. U nastavku ovoga rada obradit će se pitanja ustavnosti onih mjera kojima se ograničavaju ustavna, odnosno konvencijska prava.

Početak ograničavanja prava državljana Republike Hrvatske uzima se 19. ožujka 2020. godine kada je donesena Odluka o privremenoj zabrani prelaska granice (Narodne novine, broj 32/2020), kojom se državljanima Republike Hrvatske ograničilo pravo kretanja i prelazanje granica.

Navedena mjera imala je izuzetak od zabrane u obliku povratka državljana Republike Hrvatske u matičnu državu, što je podrazumijevalo povratak državljana Europskog gospodarskog područja (u daljnjem tekstu EGP) u mjesto rada uz poštivanje odluke HZJZ-a. Istaknuti izuzeci na početku su podrazumijevali prekogranične, zdravstvene djelatnike, vozače/prijevoznike, policijske, diplomatske službenike pri obavljanju njihovih ovlasti kao i putnike koji su bili u prolazu, posljedično one osobe s neodgodivim opravdanim obvezama (Odluka Stožera civilne zaštite o izmjeni Odluke o nužnim mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19) (Narodne novine, broj 56/2020). Ograničenja osnovnog ljudskog prava – ustavnog prava, prilagođavana su s vremenom i terenskom/ epidemiološkom „slikom“. Posljedično, ulazak u Republiku Hrvatsku iz država koje ne pripadaju EGP-u podrazumijevao je četrnaestodnevnu samoizolaciju.

Niz ograničenja se s obzirom na poboljšanje opće zdravstvene slike smanjivao, odnosno ukidao, kao što je to učinjeno Odlukom o dopuni Odluke o privremenoj zabrani prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske (Narodne novine, broj 64/2020), što je podrazumijevalo izostanak potrebe navođenja razloga ulaska u Republiku Hrvatsku za državljane EGP-a uz testiranje na COVID-19, koje je od

1. 7. 2020. u potpunosti ukinuta za državljane EGP-a. Izmjene i dopune Odluke o privremenoj zabrani ulaska u Republiku Hrvatsku višekratno su mijenjane u vezi s trajanjem mjera zabrane (Buljan i sur., 2020).

U ranije određenom vremenu donesena je Odluka i o ograničavanju kretanja državljana Republike Hrvatske na mjesto prebivanja ili uobičajenog boravka (Odluka o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, broj 35/2020).

Digitalnom EU potvrdom koja se izdavala sukladno Uredbi (EU) 2021/953 Europskog Parlamenta i Vijeća od 14. lipnja 2021. o okviru za izdavanje, provjeru i prihvaćanje interoperabilnih potvrda o cijepljenju, testiranju i preboljenju bolesti COVID-19 (EU digitalna COVID potvrda) radi olakšavanja slobodnog kretanja tijekom pandemije COVID-19 (Službeni list Europske unije, broj L 211/1). Tako se putnicima koji su dolazili iz država članica Europske unije ili schengenskog prostora, omogućilo da bez obzira na državljanstvo ulaze u Republiku Hrvatsku, ako su posjedovali spomenutu COVID potvrdu. Odredbe o pograničnim radnicima tako su se primjenjivale i na druge kategorije putnika koji zbog naravi svog posla imaju potrebu prelaska državne granice češće, npr. sportaši.

Na državljane trećih zemalja koji nisu državljani država članica schengenskog prostora i država koje su im pridružene, a niti su osobe s dugotrajnim boravištem prema Direktivi Vijeća 2003/109/EZ od 25. studenoga 2003. o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem (Službeni list Europske unije, broj L 016/44), ulazak u Republiku Hrvatsku bio je odobran samo u slučaju da je njihovo putovanje bilo iz nužnih/hitnih razloga. Ograničenja prethodno navedenih prava najviše su se isticala i primjećivala budući da su opće smjernice za postupanje putnika trećih zemalja nalagale da neovisno o državljanstvu, zbog skraćivanja postupka prilikom prelaska granice, prethodno ispune obrasce putem aplikacije Enter Croatia kako na granici ne bi nastala gužva i spriječilo nepotrebno zadržavanje. Istaknuto ograničenje propisano je Odlukom o privremenoj zabrani i ograničavanju prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske (Narodne novine, broj 84/2021, 85/2021, 90/2021, 95/2021, 100/2021, 106/2021, 112/2021, 117/2021, 121/2021, 129/2021, 138/2021, 145/2021, 13/2022, 24/2022 i 40/2022), bila je na snazi do 15. travnja 2022. godine (Odluka o privremenoj zabrani i ograničavanju prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske, 2022, točka XIII.).

2. PRAVO NA PRAVOVREMEN PRISTUP INFORMACIJAMA VEZANO UZ ČLANAK 38. USTAVA REPUBLIKE HRVATSKE

Informacije u odnosu na sferu COVID-19 bile su dostupne na internetskoj stranici www.koronavirus.hr, upravo kako bi se posljedično nakon početka širenja epidemije redovito moglo izvještavati odnosno pravovremeno informirati građane koji borave na području Republike Hrvatske o svim podacima nužnim u odnosu na COVID-19. Prethodno je podrazumijevalo izvještavanje glede mjera, koje su usvojene po Vladi Republike Hrvatske te davanje redovitih uputa i drugih informacija nužnih za lokalnu zajednicu i njezino društvo.

U Novinarskom domu u Zagrebu, 18. veljače 2020. održana je tribina *"Informacija ili panika-odgovorno izvještavanje o koronavirusu"*, kojom prilikom je Hrvatsko novinarsko društvo u svojstvu organizatora zajedno s Vijećem za elektroničke medije pozvalo cjelokupnu medijsku scenu u Republici Hrvatskoj da pri izvještavanju o epidemiji provjeravaju zaprimljene informacije te da izvještavaju o onih informacijama koje su jasne, potvrđene i točne, s obzirom da se do tog trenutka višekratno iznosile poluotočne ili netočne informacije, čime se radila „štetna“ cjelokupnoj javnosti izazivanjem straha kod iste. Stoga je ukazano kako su pravodobne i provjerene informacije u vremenu epidemije od izrazitog značaja s time da je naglašeno kako se svakoj situaciji i temi pristupa na zato prilagođen način, više o navedenom na internetskoj stranici Hrvatske radiotelevizije („U Hrvatsku se danas vraća dvoje državljana iz karantene“, 2020), (Benzinović i sur., 2021). Pri izlaganju, organizator i visoki uzvanici najviše su isticali Hrvatski zavod za javno zdravstvo te Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske kao najviše prisutne i najrelevantnije institucije za adresiranje glede informacija, odnosno poboljšanja vjerodostojnosti izvještavanja o tako bitnoj i sveobuhvatnoj temi. Najveću problematiku izazvale su društvene mreže i mobilne aplikacije kao što su WhatsApp, Messenger, Viber i druge, budući da su informacija objavljena kroz navedene elektroničke platforme, čime je informacija došla na velikog broja građana te izazvala brzo širenje neistinitih navoda, odnosno informacija. Među neistinite informacije koje su izazvale uznemirenost kod građana je i ona objavljena 11. ožujka 2020. o tome da će Zagreb, glavni grad Republike Hrvatske, biti u karanteni koju je Vlada Republike Hrvatske osporila navodeći da se radi o zlonamjernoj i neistinitoj informaciji kojom se želi izmanipulirati veći broj građana Republike Hrvatske („Društvenim mrežama širi se snimka s lažnim informacijama o Zagrebu u karanteni“, 2020).

Jaku ulogu u pogledu prava na informiranje tijekom COVIDA-19 imalo je i Vijeće za elektroničke medije koje je imalo ulogu zabranjivati ili onemogućavati širenje

informacija putem medija tako što su zabranjivali/onemogućavali pružanje usluga od strane medija u određenom vremenu, zbog toga što je isti sudjelovali u dijeljenju neprovjerenih informacija („Upozorenje vijeća za elektroničke medije svim elektroničkim medijima u Republici Hrvatskoj“, 2020).

Opisanim postupanjem medijske kuće prouzročile su dezinformaciju kod onih građana koji su pročitali/poslušali/pogledali sadržaj s neistinitim podacima. S tim u vezi Vijeće je odlučilo zabraniti sve medijske usluge onim medijima kojima se šire ili objavljuju dezinformacije. Ujedno je Vijeće ukazalo kako je za očekivati i pro futuro prokazivanje tih i takovih medija te će pristupiti izricanju sankcija s ciljem zaštite mentalnog zdravlja građana, a samim time i održavanja javnog zdravstva pod kontrolom.

Prevenција, kao i sankcioniranje, onih pojedinaca za koje prevencija u obliku informacija o protupravnom postupanju protivno ukazanoj potrebi provjere informacije prije njezinog širenja pokazalo se nužnim. Naime, kažnjavanje kao odgovor na daljnje postupanje protivno danim smjernicama i pozitivnim propisima pokazalo se potrebitim jer su do polovice 2020. podnesena trideset dva optužna prijedloga sucima prekršajnih odjela općinskih sudova zbog počinjenja prekršaja izmišljanja, odnosno širenja lažnih informacija (Pilić i Pilić, M., 2021) u odnosu na COVID-19 temeljem članka 16. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira (Narodne novine, broj 41/1977, 55/1989, 05/1990, 30/1990, 47/1990 i 29/1994) („Podnesene 32 prijave za širenje lažnih vijesti o koroni u Hrvatskoj“, 2020). U svim medijskim istupima naglašavalo se da je nužna socijalna distanca, a u nekim slučajevima smanjenje i ograničenje kretanja, pri čemu se isticalo kako da tijela javne vlasti moraju voditi računa o modalitetu pristupanja informaciji. Prethodno s ciljem smanjivanja fizičkog kontakta, primjerice neposrednim uvidom u traženu dokumentaciju tako da se svaki dokument koji se može i smije dostaviti elektroničkim putem da se navedeno i izvrši na opisan način, odnosno slanjem preslike dokumenta ili na drugi prikladan način kojim se ostvaruje pravo na pristup zatraženoj informaciji.¹⁵

Epidemija virusa COVID-19 sa sobom je dovela i obvezu žurnog postupanja pri likom donošenja akata, pa je tako člankom 11. ZPPI-a propisana provedba savjetovanja s javnošću u trajanju 30 dana, s tim da se istom odredbom određuju iznimke od pravila kojim se omogućuje kraće trajanje postupka onda kada postoji opravdan razlog, odnosno postoji potreba za žurnim postupanjem. Zakonodavac i zakonodavac nisu ostavili mogućnost ne provođenja postupka s obzirom na načelo upravno načelo razmjernosti (Narodne novine, broj 56/1990., 135/1997.,

¹⁵ Pravo na pristup informacijama u posebnim okolnostima uzrokovanim bolešću COVID-19 i potresom u Zagrebu, <https://pristupinfo.hr/pravo-na-pristup-informacijama-u-posebnim-okolnostima-uzrokovanim-bolescu-covid-19-i-potresom-u-zagrebu/>, pristupljeno 8. 11. 2023.

08/1998., 113/2000., 124/2000., 28/2001., 41/2001., 55/2001., 76/2010., 85/2010. i 5/2014., članak 16. Ustava Republike Hrvatske).

S predmetnim u vezi, za istaknut je kako je Povjerenik za informiranje u svom obraćanju medijima ukazao na potrebu dosljedne primjene ZPPI-a kojim se osigurava jedno od Ustavom Republike Hrvatske propisanih prava (članak 38. Ustava Republike Hrvatske), kao i sudjelovanja punoljetnih građana Republike Hrvatske u zakonodavnom postupku pri stvaranju propisa u doba epidemije (internetska stranica Povjerenika za informiranje Republike Hrvatske).

Doba same ugroze općeg i javnog zdravstva obilježeno je s netočni, konfuznim i nepouzdanim informacijama. Istraživanje provedeno od Begović i Labaš u 2021. godini sadržano u radu Medijske navike, povjerenje publike i lažne vijesti u doba koronavirusa, utvrđeno je kako krajnji korisnici informacija najviše vjeruju vijestima i informacijama koje su dobivene s jedne od platformi društvenih mreža ili drugih aplikacija za elektroničko dijeljenje poruka/dopisivanje. Svi pojavni oblici medija pratili su i izvještavali svakodnevno o doba ugroze uzrokovane COVID-om pri čemu su prenosili informacije koje su se odnosile na stupanje zaraženosti virusom, prevenciji zaraze te drugim bitnim informacijama u odnosu na COVID. Istovremeno prethodno navedeno istraživanje pokazalo je da građani najviše prate informacije o broju zaraženih s osnove izvješća Nacionalnog stožera civilne zaštite Republike Hrvatske. Osim navedenog, građane Republike Hrvatske najviše je zanimalo tijekom gospodarske krize, održavanje nastave na daljinu, način života za vrijeme epidemije te praćenja stanja u vezi prada prihodovne strane Državnog proračuna s osnovna loše turističke sezone uslijed epidemije (Begović i Labaš, 2021).

U velikoj većini ispitanika u istraživanju Begović i Labaš utvrđeno je kako su isti višekratno obmanuti glede određene informacije, odnosno ponuđena im je neistinita informacija, s tim da navedeno nije smanjilo povjerenje u medije, štoviše, isti su pokazali zauzimanje za medije te općenito pozitivan stav prema istima. Ukoliko se sagleda izvor informacija, onda su ispitanici pokazali najveće povjerenje prema Nacionalnom stožeru civilne zaštite Republike Hrvatske, odnosno dužnosnicima i/ili službenicima zaduženim za prenošenja informacija tijekom kriznog komuniciranja Stožeru kojemu su građani tada najviše vjerovali (Begović i Labaš, 2021).

Na samom početku krize izazvane epidemijom građani su vjerovali izvršnoj vlasti, odnosno Stožeru civilne zaštite, povjerenje u koje se s vremenom smanjilo uslijed

¹⁶ Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.

nedovoljne količine detalja pri obrazlaganju pojedine mjere, odnosno pravovremenog izvještavanja u odnosu na buduće određivanje mjera.¹⁶ Utvrđeno je kako se počelo sagledati učinak cijepljenja na građane, odnosno pojedine skupine, što je za posljedicu izazvalo oportunitet i otpor prema Institucijama. Analizom povjerenja građana u institucije zaključeno je kako isti u većoj mjeri poklanjaju povjerenje u liječnike, znanstvenike temeljnih i kliničkih medicinskih znanosti, epidemiologe, a u manjoj mjeri poklanjaju povjerenje u novinare.¹⁷

U svom Izvješću pučka pravobraniteljica navela je kako je za krizne situacije potrebno dobro upravljanje, a za što je potrebno ulagati u ljudske potencijala se aspekta što boljeg prenošenja pravovremene informacije građanima. Kao najbolji oblik kriznog komuniciranja pokazale su se redovne tiskovne konferencije Stožera civilne zaštite u realnom vremenu, a koje su imale za cilj svakodnevno podijeliti posljednje dostupne informacije u vezi epidemiološke situaciji.¹⁸ Nadovezujući se na prethodno, potrebno je ukazati kako je u vremenskom razdoblju u kojem su svi elektronički i drugi mediji „obasipali“ građane informacijama koje su često bile zastarjele i u količinama koje su ti isti građani teško mogli popratiti došlo do infodemije.¹⁹

3. PRAVO NA PRISTUP SUDSKIM I DRŽAVNOODVJETNIČKIM TIJELIMA

U odnosu na činjenicu da je uslijed epidemije COVID-19 došlo do poremećaja u postupanju državnog odvjetništva zajedno i sudova u Republici Hrvatskoj, koji su dodatno pojačani nakon više potresa koji su se dogodili u Zagrebu, („O ZAGREBAČKIM POTRESIMA - (POSILIJE 22. OŽUJKA 2020. U 06:24)“, 2023) i Petrinji („GODINA DANA OD RAZORNOG POTRESA KOD PETRINJE“, 2023), 22. ožujka 2020., odnosno 29. prosinca 2020. Prethodno navedenim prirodnim nepogodama oštećene ili urušene su mnoge nekretnine, kako osobne namjene tako i javne namjene, kao što su nekretnine državnih odvjetništava i sudova. Početkom travnja

¹⁷ Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.

¹⁸ Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.

¹⁹ Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/infodemija-sto-moramo-znati-o-stetnosti-netocnih-informacija-o-koronavirusu/>, pristupljeno 9. 11. 2023.

2020. općoj javnosti dostavljen je informacija putem svih medija da stranke i drugi sudionici izvansudskih i sudskih postupaka koje nisu u sustavu elektroničke komunikacije mogu državnim odvjetništvima i sudovima dostavljati podneske fizički putem poštanskih pošiljki ili putem korištenja sustava e-Predmet, e-Komunikacija i e-Oglasna ploča sudova. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske i Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske izdala su preporuke („Preporuke za prevenciju prenošenja i suzbijanje epidemije novim koronavirusom (SARS-CoV-2) bolesti (COVID-19), 2020) koje su dovele do donošenja Odluke Predsjednika Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, broj 55-Su-248/20 od 31. 3. 2020. („Sudovi Republike Hrvatske – Visoki trgovački sud Republike Hrvatske“. 2023) o produljenju vremena važenja Odluke Predsjednika VTSRH, broj 55-Su-248/20 od 16. 3. 2020. (Odluka Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, broj 55-Su-248/2020, 2020) o ne primanju stranaka od 16. ožujka 2020. U slučajevima iznimne žurnosti stranke i njihovi opunomoćenici mogli su komunicirati telefonskim putem, putem faksa i elektroničke pošte.

Sudovi u Republici Hrvatskoj tada su ograničavali svoj rad u različitom opsegu, što je značilo da stranke i zastupnici stranaka u komunikaciji sa svakim sudom prije svega moraju proučiti ograničenja koja su unaprijed bila određena. Prethodno navedeno u velikoj većini slučajeva dovelo je do neujednačenog postupanja, što je nepovoljno utjecalo na sve sudionike sudskih postupaka.

Dodatni izostanak provođenja sudskih radnji dovela je Preporuka Ministarstva pravosuđa i uprave kojom je dana uputa da se provode samo hitne radnje u postupcima koje zbog svoje vremenske osjetljivosti ili osjetljivosti sadržaja istih nisu smjele biti odgođene te žurni postupci kao što su kazneni i prekršajni postupci vezani uz djela koja u biću istih sadrže nasilje i nasilje u obitelji, u kojima je počinitelj dijete, maloljetnik ili mlađi punoljetnik (do 21. godine) i dr. („Preporuke za prevenciju prenošenja i suzbijanje epidemije novim koronavirusom (SARS-CoV-2) bolesti (COVID-19)“, 2020). Pridržavanje epidemioloških mjera je bio nužan preduvjet, s tim da se preporučivala elektronička komunikacija između svih sudionika u postupcima, čime je omogućeno da službenici i namještenici zaposleni u pravosudnim tijelima rade od kuće ako je navedeni način pružio mogućnost nastavka njihova rada. Prethodno se posebno naglašava kroz odgodu provedbe sudskih radnji u ovršnim postupcima (primjerice na nekretninama i pokretninama) (članak 4. stavak 2. Zakona o interventnim mjerama u ovršnim i stečajnim postupcima za vrijeme trajanja posebnih okolnosti (Narodne novine, broj 53/2020).

Zakon o interventnim mjerama u ovršnim i stečajnim postupcima za vrijeme trajanja posebnih okolnosti uzrokovanih koronavirusom usvojen je u travnju i stupio

na snagu 1. svibnja 2020., s kojim danom su prekinuti ovršni postupci po javnim bilježnicima kao povjerenicima općinskih sudova i sudovima, uz iznimke od propisanih procesnih pravila na one postupke koji su bili vezani uz alimentaciju djeteta, maloljetnog i punoljetnog djeteta do navršene 26. godine života ili vezanu uz primitke radnika proizašlih iz radnog odnosa (neisplaćena plaća, naknada plaće odnosno otpremnina). Njegovo važenje dakako je moralo biti produljeno zbog nastavka epidemijske situacije te je Odlukom Vlade Republike Hrvatske o produljenju roka trajanja on de facto nastavio važiti do 18. listopada 2020. godine, a jednim danom poslije, točnije od 19. listopada nastavljeni su svi ovršni postupci uključujući i one na novčanim sredstvima i plaći, uračunavajući u to i zatezne kamate s napomenom da se one neće obračunavati za vrijeme moratorija (Odluka o produženju roka trajanja posebnih okolnosti (Narodne novine, broj 83/2020))

Vrhovni sud Republike Hrvatske po predsjedniku suda izdao je preporuku predsjednicima svih sudova naslovljenu Epidemija bolesti COVID-19 – preporuka za postupanje sudova, pod brojem Su-IV-125/2020-2 od 13. ožujka 2020. („Preporuka Vrhovnog suda Republike Hrvatske“, 2020), kojom se de facto daje naputak kojim se svi sudovi pozivaju da poštuju mjere zaštite uz rješavanje žurnih, starijeg datuma predmeta i onih kojima predstoji jedna do dvije radnje do njegovog zaključenja. Postupanje sudova usmjerenih na širu lepezu radnji od onih nužnih i žurnih počelo se primjenjivati s 11. svibnja 2020. tako što su sudovi i državno odvjetništva počela održavati ročišta zbog žurnosti, o čemu je održana videokonferencija Ministarstva s predsjednikom Vrhovnog suda Republike Hrvatske i predsjednicima općinskih sudova, kojom je utvrđeno da je pravosudni sustav spreman poduzimati daljnje radnje („Održana videokonferencija s predsjednicima općinskih sudova“, 2020). Sama činjenica da su sudovi, odnosno državna odvjetništva počela postupati održavanjem žurnih ročišta i dalje nije razriješilo gorući problem rokova u kojima stranke moraju poduzeti određenu sudsku radnju u vezi procesnih odredbi po pitanju prekida postupka (članak 212. i 213. Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, broj 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014, 70/2019, 80/2022, 114/2022 i 155/2023)), (članci 406., 407. i 408. Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019 i 80/2022)), (članak 168. Prekršajnog zakona (Narodne novine, broj 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015, 70/2017, 118/2018 i 114/2022)), (članak 45. Zakona o upravnim sporovima (Narodne novine, broj 20/2010, 143/2012, 152/2014, 94/2016, 29/2017 i 110/2021)).

Primjerice, člankom 212. stavkom 1. podstavkom 7. Zakona o parničnom postupku

propisano je da se postupak prekida zbog rata ili drugih uzroka uslijed kojih prestane rad suda, prije čemu je sporno može li se smatrati da je uslijed epidemije došlo do prestanka rada u sudu. Naime, u konkretnom slučaju postavlja se pitanje treba li se doslovno tumačiti Zakonska odredba (gramatičko tumačenje), što bi značilo da sudovi nisu prestali raditi ili pak treba pribjeći teleološkom tumačenju da se odgoda rasprave u bilo kojem sudskom postupku te ne postupanje po predmetu ima de iure smatrati prestankom rada suda. Prethodno, kada se uzme u obzir modalitet komunikacije stranaka u elektroničkom obliku te provođenje žurnih postupaka, tada se ne može uzeti u obzir da je cjelokupni sustav prestao postupati. S tim u vezi postavlja se pitanje vremena i načina donošenja deklaratornog rješenja o prestanku postupka i nastavku postupka.

Osim državnih odvjetništava i sudova, Hrvatska javnobilježnička komora poduzele je mjere za zaštitu od koronavirusa na način da je Upravni odbor Hrvatske javnobilježničke komore (HJK) donio Odluku o skraćenom radu javnobilježničkih ureda, zatvaranju javnobilježničkih ureda u slučaju samoizolacije ili oštećenja prouzročenih potresom („Odluka Hrvatske javnobilježničke komore o radu javnih bilježnika u Republici Hrvatskoj“, 2020), dok je Ministarstvo pravosuđa preporučilo da javni bilježnici zaprimaju prijedloge za ovrhu, ali da ne donose i ne šalju rješenja o ovrsi donesena temeljem vjerodostojne isprave (Maganić, 2020).

U svjetlu epidemije dolazi do potrebe što veće elektroničke komunikacije u cjelokupnom sustavu pa tako i u sustavu pravosuđa. Značaj navedenog procesa u kojem je građanima kao strankama u postupku nužna komunikacija sa sudskim tijelima radi pristupa sudu s ciljem zaštite njihovih prava (članak 29. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske) (članak 6.1. stavak 1. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine, Međunarodni ugovori“, broj 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010 i 13/2017)). Funkcioniranje, odnosno sama učinkovitost sudbenih i državnoodvjetničkih tijela od izrazitog je značaja, o čemu je govorila pučka pravobraniteljica u svome Izvješću za 2020.,²⁰ 2021.,²¹ i 2022.²² Prethodno navedenim izvješćima pučka pravobraniteljica upoza-

²⁰ Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2020., internetska stranica: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2020-godinu-podnositeljica-pucka-pravobraniteljica>, pristupljeno 9. 11. 2023.

²¹ Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021., internetska stranica: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2021-godinu-podnositeljica-pucka-pravobraniteljica>, pristupljeno 9. 11. 2023.

²² Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.

rila je na situaciju da zbog relativne i stvarne nemogućnosti pristupa sudu postoji mogućnost propuštanja rokova za podnošenja pravnih lijekova. O istome je upozorila je i Hrvatska odvjetnička komora koja je 12. ožujka 2020. uputila dopis Ministarstvu pravosuđa i Vrhovnom sudu Republike Hrvatske („Obavijest o poduzetim radnjama HOK vezano uz COVID-19 i potres u Zagrebu“, 2020), u vezi situacije u pravosuđu s obzirom na epidemiju koronavirusa. Ministarstvo pravosuđa po ministru Draženu Bošnjakoviću donijelo je preporuke 13. ožujka 2020., vezano uz prevenciju prenošenja i suzbijanje epidemije koronavirusa, što je u stvarnosti imalo značaj nastavka s radom sudova i provođenja žurnih radnji uz primjenu odgovarajuće zdravstveno-sigurnosne kontrole („Mjere za prevenciju prenošenja i suzbijanje epidemije novim koronavirusom (SARS-CoV-2) bolesti (COVID-19)“, 2020).

Nadalje, u Dopisu Ministarstva pravosuđa navodi se kako se rasprave i druge radnje koje nisu žurne odgađaju na vrijeme od 14 dana, a zaposlenima se omogućuje rad od kuće na poslovima na kojima je to moguće te da treba provoditi elektroničku komunikaciju u radu sa strankama i svim sudionicima postupka gdje god je to moguće.

4. PRAVO NA RAD

Uslijed epidemije dolazi do pada gospodarstva radi čega dolazi do pitanja ljudskog prava na rad te posebice zaštitu na radu (članak 55. Ustava Republike Hrvatske) (članak 15. Povelje Europske Unije o temeljnim pravima). Obustavljen je rad uslužnih djelatnosti, kulturnih djelatnosti, ugostiteljskih djelatnosti, dječjih radionica, plesnih škola, vjerskih okupljanja, dijela trgovina, sportskih natjecanja, terešana, sportskih centara i dr. Vlada Republike Hrvatske je 2020. donijela paket od 66 mjera kako bi izbjegla gubitak radnih mjesta („Vlada donijela mjere vezane uz nastavak rada korisnika EU potpora iz Operativnoga programa Učinkoviti ljudski potencijali“, 2020). Na snagu su stupile mjere za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima posebno pogođenim koronavirusom. Zabrana rada u nekim djelatnostima dovela je do rasta broja nezaposlenih te iako je u ožujku nezaposlenost bila za 1,6 % niža („ZAPOSLjeni PREMA DJELATNOSTIMA u ožujku 2020.“, 2020), nego u istom razdoblju prethodne godine, ona se povećala u travnju i skočila na 9,4 % („ZAPOSLjeni PREMA DJELATNOSTIMA u travnju 2020.“, 2020), odnosno na 9,5 % u svibnju („ZAPOSLjeni PREMA DJELATNOSTIMA u svibnju 2020.“, 2020) te na 9,1 % u lipnju („Potpore za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima pogođenim COVID-19 (koronavirusom)“, 2021).

U svrhu daljnje prevencije zaraze od koronavirusa, promidžbenim porukama građani-radnici upozoravani su da su isti dužni se pridržavati svih sigurnosnih i

zdravstvenih mjera u skladu sa Zakonom o radu, Zakonom o zaštiti na radu i drugim propisima.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo donio je upute i preporuke za poslodavce u vezi higijenskih uvjeta na radnom mjestu, sve za vrijeme pandemije COVID-19. Poslodavci su bili dužni osigurati rad od kuće gdje je to bilo moguće. Prednost se tada činila u tome što se omogućavalo obavljanje radnih procesa na razini koja bi zadovoljila i poslodavca i radnika, a istodobno bi smanjila zarazu, odnosno pružila najbolju metodu zaštite. To baš i nije bilo tako lako, uzimajući u obzir činjenicu da takvo rješenje može biti samo kratkoročna mjera jer radom od kuće ne može se uvijek postići ista svrha koja se može postići radom u radnoj okolini i na radnom mjestu uz izravnu komunikaciju tijekom dana koja je prisutna u radnom kolektivu (Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 32/2020))

Stambeni prostor u kojem radnik obavlja poslove s malim rizicima za poslodavca nije objekt namijenjen za rad pa se stoga ne može zahtijevati ispunjenje svih sigurnosnih zahtjeva za mjesto rada ako to gledamo u smislu propisa zaštite na radu. Odredbe propisa zaštite na radu onda će se primjenjivati u mjeri u kojoj je to moguće, ali da temeljna prava radnika ne budu ugrožena (Odluka Stožera civilne zaštite, o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 32/2020))

Poseban naglasak stavio se u odnosu na način rada trgovina koje su tada uključivale obvezu uvođenja dvokratnog radnog vremena za sve trgovine gdje je radno vrijeme duže od 10 sati. Rad nedjeljom također je omogućen odlukom Stožera civilne zaštite od 26. svibnja 2020., a od 15. lipnja 2020. omogućen je nesmetan rad prodavaonica, tržnica na veliko, na malo (Odluka Stožera civilne zaštite o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 51/2020)), (Odluka Stožera civilne zaštite o izmjeni Odluke o radnom vremenu i načinu rada u djelatnosti trgovine za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (Narodne novine, broj 62/2020)), (Odluka Stožera civilne zaštite o izmjeni Odluke o radnom vremenu i načinu rada u djelatnosti trgovine za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (Narodne novine, broj 69/2020)).

Tu dolazimo do onog bitnog, a to je da se osobama koje su oboljele od COVID-19 ili im je određena mjera samoizolacije u njihovoj okolini određuje privremena nesposobnost za rad te im time pripadaju sva prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja te pravo na naknadu plaće („Samoizolacija zbog COVID-19 i bolovanje“, 2020).

Također, u situacijama uzrokovanih epidemijom poslodavac mora provoditi mjere

zaštite od širenja virusa na način da, primjerice, uvede nejednak raspored radnog vremena, promijeni raspored radnog vremena radnika, preraspodijeli radno vrijeme, s radnikom ugovori skraćivanje radnog vremena, donese odgovarajuću odluku koja bi imala utjecaj na organizaciju radnog vremena, uvođenje smjenskog rada i slično te da koristi mogućnost određivanja odmora i dopusta („Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 za pružatelje socijalnih usluga u sustavu socijalne skrbi“, 2020).

Nadalje, kada se uzme u obzir da su to posebne okolnosti, odluka ministra zdravstva o proglašenju epidemije COVID-19 i sve to u skladu sa Zakonom o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti i preporukama Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske kaže da bi poslodavac trebao na temelju tih propisa i mjera donijeti odluku na temelju koje radnici dok su takve mjere prisutne ne bi bili zapravo u obvezi rada, ali bi poslodavac imao obvezu isplate plaće tim radnicima u punom iznosu („Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 za pružatelje izvaninstitucijskih socijalnih usluga u sustavu socijalne skrbi“, 2020).

Neminovno je da u onim situacijama gdje su bitno promijenjene okolnosti, a koje se nisu mogle unaprijed spriječiti niti predvidjeti, kao što je epidemija COVID-19, tada bi i poslodavac i radnik trebali na neko vrijeme sporazumno predvidjeti odredbe ugovora o radu te u takvoj izvanrednoj situaciji, a sve postupajući u skladu s člankom 7. stavkom 2. Zakona o radu, pobliže odrediti mjesto i način obavljanja rada u prostoru koji nije prostor poslodavca, ali samo za vrijeme trajanja tih okolnosti. U navedenom slučaju mora se voditi računa kako o rizicima tako i provoditi zaštitu na radu te istu prilagoditi upravo tim promijenjenim okolnostima.

Za vrijeme pandemije COVID-19 i bez obzira na to što je proglašena epidemija, moguće je ustupanje radnika prema članku 10. stavku 3. Zakona o radu (Narodne novine, broj 93/2014, 127/2017, 98/2019, 151/2022 i 64/2023), vezano uz odredbe Zakona o trgovačkim društvima (Narodne novine, broj 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 125/2011, 152/2011, 111/2012, 68/2013, 110/2015, 40/2019, 34/2022, 114/2022, 18/2023 i 130/2023). Prema Zakonu o radu ne postoji mogućnost da poslodavac samostalno odluči o ustupanju radnika na rad kod drugog poslodavca, ono bi bilo moguće samo ako se radi o povezanim poslodavcima u smislu navedenog Zakona o trgovačkim društvima.

Preporuke pučke pravobraniteljice vezane uz epidemiju COVID-19 te opće preporuke koje je istaknula u sažetku Izvješća u suradnji s pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova, djecu i osobe s invaliditetom, a usko su vezane uz rad, je

izraditi i analizu utjecaja epidemije na pojedine sektore te na ostvarivanje prava radnika te pripremu mjera otklanjanja posljedica epidemije te propisati obvezu poslodavcima upućivanja radnika na rad od kuće zbog okolnosti vezanih uz epidemiju te osigurati sredstva rada potrebna za obavljanje radnih zadataka (Izješće pučke pravobraniteljice, svibanj 2022. „Utjecaj epidemije Covida-19“, 2022).

5. PRAVO NA STANOVANJE

Kao posljedica uslijed epidemije COVID-19, potresa u Zagrebu i Petrinji javlja se smanjivanje vrijednosti kupoprodajne cijena nekretnina uslijed pada gospodarskih aktivnosti pri čemu se povećava aktivnost u području najma nekretnina.²³ Na prethodno stanje centralna, regionalna i lokalna vlast kroz program subvencioniranja stambenih kredita za mlade potiče gospodarsku aktivnost („ZAVRŠEN PROLIJETNI KRUG PRIJAVA: ZAPRIMLJENO 3681 ZAHTJEVA“, 2020). U vremenu opisane nesigurnosti studenti su bili najugroženija skupina tada jer su morali hitno izaći iz najamnih stanova, što su prepoznale i jedinice lokalne samouprave te su neki gradovi oslobodili najamoprince u gradskim stanovima plaćanja najamnine te sufinancirali troškove stanovanja („Vječna borba gazdi i stanara: za neke niža stanarina, drugi izbačeni na ulicu“, 2020).

Naime, za vrijeme epidemije dogodio se i dobro poznati potres u Zagrebu koji je donio samo niz još većih problema jer su podrhtavanja izazvala veće materijalne štete te, iako se brzim Zakon o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije (Narodne novine, broj 102/2020, 10/2020 i 117/2021) nastojao usvojiti prvi paket mjera, one su usvojene tek u rujnu 2020. Donesenom Odlukom o financiranju najamnina za stambeno zbrinjavanje onih osoba čije su kuće i zgrade oštećene u potresu određena je svojevrsna struktura obnove. Najvažniji cilj obnove bio je osigurati zdravlje ljudi i spriječiti daljnju štetu, a njezine posljedice još uvijek traju i danas (Odluka Vlade Republike Hrvatske o financiranju najamnine za stambeno zbrinjavanje osoba čije su nekretnine stradale u potresu na području Grada Zagreba, Zagrebačke županije i Krapinsko-zagorske županije (Narodne novine, broj 57/2020).

²³ Portal Net.hr, članak naslovljen „Koronavirus i potres u Zagrebu nakratko su uzdrmali tržište nekretnina: / Stanovi se opet traže, a cijene su u porastu“, internetska stranica: <https://net.hr/danas/vijesti/koronavirus-i-potres-u-zagrebu-nakratko-su-uzdrmali-trziste-nekretnina-stanovi-se-opet-traze-a-cijene-su-u-porastu-83fcfebc-b1c5-11eb-a39f-0242ac13006d>, pristupljeno 9. 11. 2023.

6. OBITELJSKO NASILJE TIJEKOM EPIDEMIJE I POVEĆAN BROJ PRIJAVA

U 2020. godini zabilježen je porast nasilja u obitelji, o čemu je Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske procesuiralo 2.055 prekršajnih djela i 339 kaznenih djela iz područja nasilja u obitelji, što je u odnosu na prethodnu godinu porast od 57 % u odnosu na kaznena djela iz navedenog djelokruga. O kojoj činjenici se očitovala pravobraniteljica za ravnopravnost spolova („Pravobraniteljica poziva na izradu smjernica za zaštitu djece od nasilja i zanemarivanja za vrijeme pandemije Covid-19“, 2020), istaknuvši kako je jedan od uzročnika prekršajni i kaznenih djela iz područja nasilja u obitelji izolacije za vrijeme epidemije. Ujedno ista je naglasila kako je povećan broj pritužbi u kojemu je dodatno zatražena zaštita žena. Navedeno se može objasniti što je počinitelj djela neprekidno u blizini žrtve/oštećenika („Izvješće po radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2020. godinu“, 2021). Očitovalo se i Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku koje je Priopćenjem od 6. travnja 2020. godine uputilo na postupanje u pojačanim rizicima od nasilja u obitelji i zanemarivanja djece posebice zbog pojačanih mjera izolacije te mjere samozaštite („Priopćenje o postupanju u situaciji pojačanog rizika od nasilja u obitelji i zlostavljanja i zanemarivanja djece zbog pojačanih mjera izolacije radi suzbijanja epidemije COVID-19“, 2020). Formirani su i timovi za krizne situacije te dežurstva centara za socijalnu skrb radi žurnih situacija. Uslijed svega omogućeno je prijavljivanje informacija o nasilju u obitelji putem aplikacije Red Button („Što prijaviti na RED BUTTON“, 2023). Nadovezujući se na prijavu nasilja na daljinu potrebno je ukazati da su pokrenute razne kampanje s ciljem senzibiliziranja opće javnosti s ciljem prijavljivanja obiteljska nasilja tijekom epidemije.

Zaključno, epidemija COVID-19 izaziva veliku dvojbu glede korištenja termina „izvanrednog stanja“ te navedene odluke i upute donose se sa svrhom zaštite zdravlja i života građana, očuvanja imovine i jednakog postupanja građana i pravnih osoba, što označava spriječiti bilo kakav oblik diskriminacije. Tako je Ustavni sud, utvrdio kako epidemija COVID-19 predstavlja posebnu, nepredvidivu situaciju temeljem koje Stožer civilne zaštite je ovlašten donositi odluke i mjere sa svrhom sprječavanja daljnjeg širenja zaraze i zaštite javnog zdravlja. Epidemija je zasigurno ograničila temeljna prava i slobode i prilagodila način donošenja odluka o ograničenju nekih prava. To sve je rezultiralo postupanjem Ustavnog suda Republike Hrvatske koji je ispitivao zakonitost donesenih odluka kojim su se ograničila ljudska prava i slobode (članka 16. Ustava Republike Hrvatske). Mjere koje je vlast poduzimala u vezi epidemije COVID-19 otvorile su više ustavnih pitanja koja su žurno trebali odgovore, a nepredvidivost zaraze virusom je otežala traženje takovih odgovora. Pravna kat-

egorizacija situacije ovisila je najviše o predviđanju posljedica djelovanja virusa. Člankom 17. Ustava Republike Hrvatske izričito se navodi da u doba ratnog stanja ili neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti države te velikih prirodnih nepogoda pojedine slobode i prava zajamčena Ustavom mogu se ograničiti te da o tome odlučuje Hrvatski sabor dvotrećinskom većinom svih zastupnika, a takav opseg ograničenja mora biti primjeren naravi pogibelji. Iz citirane odredbe Ustava Republike Hrvatske proizlazi da uslijed nastupanja izvanrednog stanja Zakonodavno tijelo može ograničiti određena prava i slobode, a na način da o istome odlučuje dvotrećinskom većinom svih saborskih zastupnika. Nadalje, Sabor odlučuje o ratu i miru temeljem članka 81. Ustava Republike Hrvatske. Proglašavanje stanja prirodne nepogode je na izvršnoj vlasti – Vladi Republike Hrvatske temeljem članka 7. stavka 1. Zakona o ublažavanju i uklanjanju posljedica prirodnih nepogoda (Narodne novine, broj 16/2019), a stanje katastrofe temeljem članka 54. stavka 1. Zakona o sustavu civilne zaštite (Narodne novine, broj 82/2015, 118/2018, 31/2020, 20/2021 i 114/2022, u daljnjem tekstu ZSCZ). Slijedom navedenog, pretpostavka je da je svako stanje koje zbog svojih okolnosti izmiče kontroli i da bude nadzirano temeljem važećih pravnih izvora samo po sebi izvanredno te ga se takvim treba i tretirati. Stoga se može postaviti pitanje „Koje je to izvanrednije stanje od epidemije, prestanka i ograničenja života, temeljnih prava i sloboda, okupljanja, izolacije i samoizolacije (Abramović, 2020).

Nadovezujući se na ranije napisano, potrebno je navesti kako je člankom 22.a ZSCZ-a određeno da u slučaju nastupanja posebnih okolnosti, kao što je određeno stanje koje se ni na koji način nije moglo predvidjeti ili se na njega nije moglo utjecati, a koje istodobno ugrožava život i zdravlje građana, imovinu veće vrijednosti, znatno narušava okoliš, gospodarsku aktivnost ili uzrokuje znatnu gospodarsku štetu, Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske donosi odluke i upute koje provode stožeri civilne zaštite jedinica lokalne i područne samouprave.

ZSCZ-om, točnije člankom 51. stavkom 1. propisano je aktiviranjem sudionika u sustavu civilne zaštite iz civilnog sektora. Uslijed čega je potrebno proglašenje izvanrednog stanja prije provođenja mjera koje su prijeko potrebne za otklanjanja uzroka i posljedica izvanrednog stanja, odnosno razmatranja mogućnosti opisanog postupanja.

7. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA KAO USTAVOM ZAJAMČENO PRAVO

Najvažniji pravni izvori kojima su propisana i zajamčena prava i obveze građana Republike Hrvatske na korištenje zdravstvene zaštite su Ustav Republike Hrvatske i Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Narodne novine, broj 100/2018, 125/2019, 147/2020, 119/2022, 156/2022 i 33/2023).

S tim u vezi potrebno je naglasiti kako je epidemija COVID-19 potresla primarnu zdravstvu zaštitu, a mjere donesene radi suzbijanja zaraze utjecali su na dostupnost zdravstvene zaštite. Posljedično su uvedeni novi sustavi organizacije rada te drugi administrativni poslovi, čime je smanjena dostupnost zdravstvenih usluga, što je rezultiralo višekratno prava građana na privatnost („UPOZORENJE ZA GRAĐANE!“, 2020). Naime, korisnici primarne zdravstvene zaštite nerijetko su bili prisiljeni čekati ispred domova zdravlja i/ili drugih zdravstvenih usluga zajedno s korisnicima drugih usluga zdravstvene zaštite. Dostupnost zdravstvenih usluga s vremenom je postajala sve veća, uslijed postupanja zdravstvenih djelatnika i korisnika usluga po uputama Ministarstva zdravstva („KORONAVIRUS (COVID-19) – mjera za sprječavanje širenja bolesti – upute za postupanje u pružanju zdravstvene zaštite u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i izvanbolničkoj specijalističko-konzilijarnoj zdravstvenoj zaštiti“, 2020). Život građana u navedenoj se situaciji odrazio na mentalno zdravlje građana. Predmetno je od značaja budući da Republika Hrvatska od 2016. do studenog 2022. nije imala donesen strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja.²⁴ Naime, ista je donesena pod nazivljem „Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030. godine“, koja se ima smatrati osnovnom komponentom socijalne kohezije, mira i stabilnosti. Anketa provedena 2021. godine ukazala je da postoji povećanje od čak 20 % gledajući na broj zahtjeva i pruženih usluga u zaštiti mentalnog zdravlja koje je najviše izraženo kod adolescenata.²⁵ Jasno je da zbog stigmatizacije velik broj građana nije ni potražio stručnu pomoć. Epidemija je ostavila traga i na zdravlje osoba koje su preboljele COVID-19, odnosno tzv. post COVID-19 sindrom koji za sobom „povlači“ potrebu za sekundarnom zdravstvenom zaštitom.

Cijepljenje je bila posebna mjera za sprječavanje i suzbijanje zaraznih bolesti koju propisuje ZPZB. Vlada Republike Hrvatske obvezala se osigurati dovoljne količine

²⁴ Ministarstvo zdravstva, Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030., internetska stranica: <https://zdravlje.gov.hr/UserDocImages/2022%20Objave/STRATEŠKI%20OK%20VIR%20RAZVOJA%20MENTALNOG%20ZDRAVLJA%20DO%202030..pdf>, pristupljeno 21. 11. 2023.

²⁵ Portal Srednja.hr, članak naslovljen „U Hrvatskoj više od 50.000 djece ima teškoće s mentalnim zdravljem, a za njih je samo 55 psihijatar“, internetska stranica: <https://www.srednja.hr/novosti/u-hrvatskoj-vise-od-50-000-djece-ima-teskoce-s-mentalnim-zdravljem-a-za-njih-je-samo-55-psihijatar/>, pristupljeno 24. 11. 2023.

besplatnog cjepiva za sve građane, neovisno jesu li zdravstveno osigurani („Cijepljenje protiv COVID-19: Najčešća pitanja i odgovori“, 2022). Čime je potaknuta važnost pravovremenog informiranja kako bi se što više građana odlučilo cijepiti, s tim da je kod građana s odmakom vremena od početnog procjepljivanja smanjen interes za nastavkom cijepljenja („Prepolovio se tjedni broj cijepljenih! Uskoro ćemo imati višak doza: Je li cilj od 50 % ostvariv?“, 2021). Problemi su počeli već na samom početku, a otežala je i činjenica nedovoljne dostupnosti cjepiva. Ministarstvo zdravstva navodi kako bolnički sustav nije bio usmjeren na liječenje COVID-19 pacijenata i na pružanje kontinuirane skrbi o hitnim pacijentima te da epidemijske okolnosti utjecale na zakonom zaštićena prava pacijenata.²⁶ Za istaknuti je da temelj u zdravstvenom sustavu i sustavu same socijalne skrbi je zaštita zdravlja i života pacijenata i korisnika socijalne skrbi, a koji borave u ustanovama te koji su ranjivi zbog lošeg imunološkog sustava usred životne bolesti. Vlada Republike Hrvatske navela je da je bilo slučajeva da su pacijente i korisnike ustanova socijalne skrbi zarazili koronavirusom unutar zdravstvenih ustanova (Peček, 2022).

Povezujući do sada izneseno, potrebno je navesti kako je člankom 16. Ustava Republike Hrvatske određeno da se slobode i prava mogu ograničiti samo zakonom s ciljem zaštite sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje. Svako ograničenje slobode i prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju (ustavno načelo propisano člankom 16. stavkom 2. Ustava Republike Hrvatske istovjetno načelu propisanom člankom 6. Zakona o općem upravnom postupku (Narodne novine, broj 47/2009 i 110/2021)). Uslijed čega dolazi se do dvije razine, prva dopušta se donošenje zakona običnom većinom, pri čemu se traži i razmjernost ograničenja prema članku 17. Ustava Republike Hrvatske. Dakle, isto predstavlja olakšanu proceduru (po članku 82. Ustava Republike Hrvatske propisana jednostavna većina) kada se uzme u obzir da nije potrebno poštivati zahtjev razmjernosti kod mjera ograničenja.

Opće preporuke i smjernice pučke pravobraniteljice u vezi predmetnog su odrediti jasne kriterije koji su utemeljene na recentnim znanstvenim spoznajama za uvođenje mjera koje ograničavaju ili ugrožavaju ljudska prava koja će se primjenjivati, pri određivanju mjera koje ugrožavaju ili ograničavaju ljudska prava voditi računa o tome da one moraju biti nužne, utemeljene na zakonu, vremenski ograničene, zatim kod formuliranja mjera uzeti u obzir potrebe različitih društvenih

²⁶ Hrvatski sabor, Izvješće Pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.

skupina na koje mjere mogu imati nepovoljniji učinak, provoditi istraživanja učinaka mjera za suzbijanje epidemije na pojedine skupine građana te ojačati sustav prikupljanja podataka o jednakosti poštujući pravila o zaštiti osobnih podataka, pravovremeno informirati građane o donošenju, cilju i načinu provedbe mjera kao i mogućim izuzecima te posljedicama ne postupanja, koristiti sve dostupne alate komunikacije te suzbijati dezinformacije, raditi na ublažavanju ekonomskih učinaka krize i podizanju svijesti građana, izbjegavati govor mržnje usmjeren protiv pojedinih skupina, osigurati pristup pravdi za žrtve kršenja ljudskih prava i osigurati široku javnu raspravu i konzultacije te medijske slobode i siguran prostor za sudjelovanje civilnog društva, ojačati zdravstveni sustav i omogućiti ostvarivanje zdravstvene zaštite svima (Izvešće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, 2022).

Pučka pravobraniteljica ističe da se djelovalo u skladu sa svim mandatima institucije, prvenstveno ona kao oponumocučenica Hrvatskog sabora za promicanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda i središnjeg tijela za suzbijanje diskriminacije. Provodili su ispitne postupke i upućivali preporuke nadležnim tijelima povodom pritužbi građana, dok se na sustavnoj razini djelovalo upućivanjem upozorenja, preporuka i mišljenja nadležnim tijelima kroz postupanja na vlastitu inicijativu (Izvešće Pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, 2022).

Uslijed napisanog od izrazitog značaja je ukazati kako je Ured pučke pravobraniteljice izdao upozorenje na povećani rizik stigmatizacije osoba koje su bile zaražene koronavirusom ili za koje se sumnja da su zaražene koronavirusom, što naposljetku ponekad dovodi do diskriminacije, kršenja njihovih prava i isključenja iz društva. Suzbijanje stigmatizacije oboljelih može doprinijeti i mjerama za suzbijanje epidemije pa je stoga važno da se informacije temelje na provjerenim informacijama. Primjer prekomjerne stigmatizacije i diskriminacije zabilježen je 2020. godine u veljači kada je vlasnica apartmana u Rijeci izvijestila o incidentu prilikom koje su njene goste kineskog podrijetla građani gađali kamenjem i uzvikivali korona, korona („Stigmatizacija može dovesti do kršenja prava, diskriminacije, ali i umanjiti napore suzbijanja epidemije“, 2020).

Sve države prema međunarodnim i regionalnim dokumentima za zaštitu ljudskih prava trebaju zaštititi život i zdravlje građana. Međutim, mjere i metode kojima se ograničavaju ljudska prava i slobode moraju imati legitiman cilj, biti razmjerne i primjerene za postizanje cilja, a k tome i vremenski ograničene („Izvešća Pučke pravobraniteljice za 2021.“, poglavlje „Epidemija bolesti COVID-19: Utjecaj na zaštitu ljudskih prava i jednakost“, 2022).

8. USTAVNOSUDSKA PRAKSA U ODNOSU NA POVREDU USTAVNIH I LJUDSKIH PRAVA U IZVANREDNIM OKOLNOSTIMA

Putem svih pojavnih oblika medija objavljeno je kako je prve odluke Ustavni sud Republike Hrvatske donio u rujnu 2020. godine, kada nije prihvatio prijedloge za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti Zakona o sustavu civilne zaštite i Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti s Ustavom Republike Hrvatske te ocijenio da je odluka o primjeni članka 16. i 17. Ustava (Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj U-I/1372/2020 od 14. 9. 2020.). Na svoju inicijativu je utvrdio da odluka o zabrani rada trgovina nedjeljom nije bila u suglasnosti s Ustavom. Još tada je odbacio desetke prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom, a sve vezano uz ograničavanje zadržavanja na ulicama i javnim mjestima, zabranu napuštanja mjesta prebivališta i boravišta te stalnog boravka, način organizacije prijevoza putnika i slično.

U odnosu na većinu sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske u pogledu primjene članka 16. ili članka 17. Ustava Republike Hrvatske, troje sudaca izjasnilo se da se izvanredno stanje napustilo te ukazalo na nejasnoće u vezi načina donošenja i pravne prirode odluka Stožera civilne zaštite te kako će uvođenje pojedinih mjera doprinijela suzbijanju epidemije.

Odluku o nužnim epidemiološkim mjerama kojima se ograničavaju okupljanja i uvode druge nužne epidemiološke mjere i preporuke radi sprječavanja prijenosa bolesti COVID-19 putem okupljanja (Narodne novine, broj 119/2021), Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske donio je 5. studenog 2021., pozivajući se na članak 47. Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti.

Tako je Ustavni sud Republike Hrvatske odredio da pri propisivanju mjera za nadzor nad epidemijom ovlašteni donositelj propisa, koji je tada bio SCZ RH, mora poštovati načelo razmjernosti, brinuti o zaštiti javnog zdravlja te uzimajući u obzir stupanj ograničavanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ustavni sud Republike Hrvatske u takvim uvjetima očekuje da će svi biti upoznati s kojim razlogom je neka mjera donesena ili da je razvidno da je poštovano načelo razmjernosti, što ističe i sudac Abramović.

Ustavni sud Republike Hrvatske je 12. travnja 2022. rješavajući prijedlog za ocjenu suglasnosti drugog propisa s Ustavom Republike Hrvatske odlučio da se ne prihvaćaju prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Republike Hrvatske i Zakonom, točke III. stavka 1. i točke IV., V., VI. i VIII. Odluke o

nužnim epidemiološkim mjerama kojima se ograničavaju okupljanja i uvode druge nužne epidemiološke mjere i preporuke radi sprječavanja prijenosa bolesti COVID-19 putem okupljanja (Narodne novine, broj 119/2021, 129/2021, 138/2021, 142/2021, 145/21, 4/2022, 13/2022 i 24/2022)

S obzirom na navedeno i na epidemiološku situaciju te mogući prijenos bolesti COVID-19, sve osobe na području Republike Hrvatske obvezne su pridržavati se mjere fizičkog distanciranja, svih propisanih protuepidemijskih mjera, posebnih preporuka i uputa Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo te nužnih epidemioloških mjera propisanih Odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske.

Slijedom toga nužne epidemiološke mjere koje se nalažu ovom Odlukom su:

- Zabrana održavanja svih javnih događanja i okupljanja na otvorenim prostorima na kojima je prisutno više od 100 osoba na jednom mjestu, osim ako se radi o javnom događanju ili okupljanju na kojem sudjeluju samo osobe s EU digitalnom COVID potvrdom;
- Zabrana održavanja svih javnih događanja i okupljanja u zatvorenim prostorima na kojima je prisutno više od 50 osoba na jednom mjestu, osim ako se radi o javnom događanju ili okupljanju na kojem sudjeluju samo osobe s EU digitalnom COVID potvrdom, koriste se medicinske maske ili maske za lice i održava propisani fizički razmak;
- javna događanja te okupljanja i svečanosti svih vrsta, izuzev kino projekcija koje su započele najkasnije do 23 sata te svadbenih svečanosti na kojima svi prisutni posjeduju EU digitalne Covid potvrde, mogu trajati najdulje do 24 sata;
- ograničenje radnog vremena za pekarnice i trgovine kruhom i pekarskim proizvodima do 24 sata;
- ograničenje rada ugostiteljskih objekata, itd.

Predlagatelji su nakon toga smatrali da je Odluka u nesuglasnosti s člancima 14. i 16. Ustava Republike Hrvatske, člankom 47. Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti i člankom 22.a Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti te su smatrali da Stožer nije proveo test razmjernosti i nije poštovao načela jednakosti pred svim državnim aktima zbog toga što nisu ispunjeni svi osnovni uvjeti koji trebaju biti ispunjeni pri provedbi takvog testa.

Nakon čega se očitovala Vlada Republike Hrvatske koja je u svome očitovanju navela da je rizik zaraze virusom SARS-COV-2 javnozdravstveni problem za čiju je procjenu, prema Zakonu o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti, nadležan HZJZ koji daje smjernice i upute za pojedine djelatnosti te su svi obvezni pratiti i primjenjivati.

vati upute i preporuke. Zaključak je da je stoga legitimno uvesti posebne sigurnosne mjere, epidemiološke mjere (Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj U-II-6267/2021 od 25. travnja 2022. godine (Narodne novine, broj 49/2022)).

Ustavni sud Republike Hrvatske je Odlukom broj U-VIIR-2181/2022 od 16. svibnja 2022. (Narodne novine, broj 61/2022) utvrdio da referendumsko pitanje vezano za građansku inicijativu „Dosta je stožerokracije“ za raspisivanje referenduma o prijedlogu izmjene Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti (Narodne novine, broj 79/2007, 113/2008, 43/2009, 130/2017, 114/2018, 47/2020, 134/2020 i 143/2021) nije u skladu s Ustavom Republike Hrvatske koje je dostavljen predsjedniku Hrvatskog sabora 24. siječnja 2022. i urudžbiran pod brojem 361-22-04 i 361-22-05, klasifikacijske oznake 013-02/22-01/01.

Hrvatski sabor je zakonskom izmjenom ovlastio Stožer civilne zaštite da pored ministra zdravstva može donositi sigurnosne mjere. Stožeru se ne može uskratiti odlučivanje o epidemiološkim sigurnosnim mjerama. U konačnici se sagleda potreba za jasnijim određenjem ovlasti svakog tijela javne i/ili državne vlasti te modaliteta potvrde donesenih smjernica, mjera i uputa postupanja od strane zakonodavnog tijela koje ne bi smanjilo učinkovitost postupanja izvršnog tijela, a pri tome omogućilo provjeru usklađenosti mjera s pojedinim slučajem u vezi s pozitivnim propisima Republike Hrvatske.

9. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Uvođenje epidemije koronavirusa (COVID-19) u hrvatski pravni okvir rezultiralo je nizom novela pravnih propisa s ciljem zaštite građanskih prava i sloboda. Ključno je istaknuti da je uspostavljen Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske kao odgovor na potrebu za zaštitom građana od zaraze. Ova tijela, zajedno s Ministarstvom zdravstva, imala su širok raspon ovlasti u donošenju mjera ograničenja, a koje su temeljene na Zakonu o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti. Međutim, važno je napomenuti da su ove mjere, koje su uključivale ograničavanje osnovnih ljudskih prava poput slobode kretanja, bile podvrgnute promjenama ovisno o epidemiološkoj situaciji. Osim toga, promjene su se događale i u skladu s evolucijom pravne regulative, kao što je to bio slučaj s uvođenjem digitalne EU potvrde radi olakšavanja slobodnog kretanja. Iako su mjere ograničavanja prava bila nužne radi zaštite javnog zdravlja, njihova ustavnost ostaje pitanje koje zahtijeva detaljnije pravno analiziranje. Kroz niz zakonskih promjena i dopuna pokušalo se osigurati da svako ograničenje prava građana bude u skladu s ustavnim i međunarodnim

standardima. U konačnici, pravni odgovor na pandemiju COVID-19 u Hrvatskoj predstavlja složen balans između zaštite javnog zdravlja i poštovanja temeljnih ljudskih prava te ostaje izazov i predmet daljnjeg praćenja i analize kako bi se osiguralo da su ograničenja pravilno usklađena s demokratskim vrijednostima i pravnom sigurnošću.

Upravljanje informacijama tijekom pandemije COVID-19 u Hrvatskoj predstavljalo je izazovnu, ali i ključnu komponentu u suzbijanju širenja virusa. Informacije su bile ključne za pravovremeno informiranje građana i pružanje smjernica za ponašanje u kriznim situacijama. Internetska stranica www.koronavirus.hr postala je glavni izvor informacija za građane, pružajući ažurirane podatke i smjernice. Međutim, želja za što promptnijom objavom novih informacija često je za sobom dovela do prenošenja dezinformacija i poluistina koje su se širile putem društvenih mreža i drugih elektroničkih platformi. Važnost provjerenih informacija istaknuta je kroz različite medijske inicijative poput tribine „Informacija ili panika – odgovorno izvještavanje o koronavirusu“. Organizatori su pozvali medije da pružaju točne i provjerene informacije te da izbjegavaju širenje panike. Upravna tijela, poput Nacionalnog stožera civilne zaštite i Ministarstva zdravstva, imala su ključnu ulogu u prenošenju informacija i pružanju smjernica građanima. Međutim, povjerenje u institucije postupno se smanjivalo zbog nedostatka detaljnih objašnjenja mjera i pravovremenog izvještavanja. Tijekom krize, uloga novinara, znanstvenika i stručnjaka u medicini bila je ključna u pružanju pouzdanih informacija građanima. Tiskovne konferencije Stožera civilne zaštite postale su važan kanal za redovno informiranje javnosti. Ipak, infodemija – prekomjerna količina informacija, često zastarjelih ili netočnih, kojom su građani bombardirani – postala je dodatni izazov. Upravljanje infodemijom postalo je ključno kako bi se osiguralo da građani primaju samo provjerene i relevantne informacije. U konačnici, upravljanje informacijama tijekom pandemije COVID-19 predstavljalo je kompleksan proces koji je zahtijevao suradnju između različitih sektora društva. Ključno je osigurati pravovremene, točne i pouzdane informacije kako bi se građani adekvatno informirali i pridonijeli zajedničkom naporu u suzbijanju pandemije.

Situacija uzrokovana epidemijom i prirodnim katastrofama poput potresa u Zagrebu i Petrinji znatno je poremetila funkcioniranje pravosudnog sustava u Republici Hrvatskoj. Ograničenja u radu državnog odvjetništva i sudova, kao i neujednačeno postupanje, stvorili su izazove za sve sudionike sudskih postupaka. Iako su donesene preporuke i mjere za održavanje hitnih radnji, problem rokova i nejasnoća u primjeni propisa ostaju gorući problemi. Naglasak na elektroničkoj komunikaciji i radu od kuće dodatno ukazuje na potrebu prilagodbe sustava novonastalim okolnostima. Utvrđena je potreba za kontinuiranim nadzorom situacije

i poduzimanjem svih potrebnih koraka kako bi se osigurala pristupačnost sudskih i državnoodvjetničkih tijela te zaštita prava građana u ranije navedenim izazovnim vremenima.

Epidemija COVID-19 značajno je utjecala na gospodarstvo, što je izazvalo brojna pitanja u vezi s ljudskim pravima na rad i zaštitu na radu. Vlada Republike Hrvatske donijela je niz mjera kako bi se očuvala radna mjesta, ali su obustave rada u mnogim sektorima dovele do porasta nezaposlenosti. Važno je istaknuti da su poslodavci bili dužni osigurati sigurne uvjete rada sukladno pozitivnim propisima i uputama nadležnih institucija. Rad od kuće bio je preferirani način rada, ali nije uvijek bio izvediv ili optimalan za sve poslove. Nadalje posebna pažnja posvećena je zaštiti zdravlja radnika oboljelih od COVID-19 ili pod mjerama samoizolacije. U opisanim situacijama poslodavci su bili pozvani da donesu prilagođene odluke o organizaciji rada, s ciljem osiguranje zaštite radnika, nastavak daljnjeg rada i poslovanja. Od izrazitog značaja je za naglasiti da su onim sektorima koji su bili posebno pogođeni epidemijom pružene dodatne mjere podrške kako financijske tako i administrativne „prirode“, dok su same preporuke nadležnih institucija upućivane su kako bi se ublažile negativne posljedice epidemije na radnike i gospodarstvo u cjelini.

Prirodne katastrofe, kao što su epidemija i potresi u Zagrebu i Petrinji, koje su pogodile Republiku Hrvatsku prouzročile su značajne promjene u prometu nekretninama, na način da je došlo do znatnog pada vrijednosti cijena. Predmetno je isto tako dovelo do povećanja aktivnosti glede dugotrajnog, povremenog i dnevnog najma nekretnina. U svrhu poticanja ekonomskih aktivnosti koje bi smanjile posljedice, izvršna centralna, regionalna i lokalna vlast uvela i provela je programe subvencioniranja stambenih kredita za mlade te je u određenom vremenskom razdoblju oslobodila najamoprimce u gradskim stanovima plaćanja iznosa najamnine uz subvencioniranje samog troška troškova stanovanja. Posebna pažnja posvećena je obnovi zgrada oštećenih potresom, a iako su mjere donesene s određenim kašnjenjem, cilj im je bio osigurati zdravlje ljudi i spriječiti daljnju štetu. Međutim, iako su poduzeti određeni koraci, posljedice ovih izazova i dalje su prisutne te zahtijevaju kontinuirane napore kako bi se osigurala stabilnost i sigurnost u području nekretnina i stanovanja.

Kroz dostupne informacije od javnih, državnih i sudskih tijela koji sudjeluju u pružanju podrške i zaštite obitelji za vrijeme trajanja izvanrednog stanja COVID-19 i potresa u Zagrebu i Petrinji utvrđeno je da je došlo do porasta nasilja u obitelji u cjelokupnom trajanju izvanrednog stanja. Navedeni porast nesporno je bio izravno povezan s izolacijom članovima uže i šire obitelji tijekom epidemije COVID-19. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske evidentiralo je ve-

liki porast delikventnog ponašanja – nasilja u obitelji što je za sobom proizvelo prekršajnepravne i kaznenopravne postupke i primjereno sankcioniranje s ciljem opće i posebne prevencije od činjenja navedenih djela. Istovremeno, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svome izvješću navodi brojnost pritužbi i traženje zaštite od strane žena u vezi nasilja u obitelji. Svi oblici i razine vlasti poduzele su radnja s ciljem suzbijanja nasilja, što je podrazumijevalo osnivanje timova za krizne situacije i promoviranje sustava poput „Red Button“ za prijavu nasilja. Upravljanje krizom tijekom izvanrednog stanja postavilo je niz pravnih problema, pitanja i izazova, što je pak podrazumijevalo ograničavanje temeljnih ljudskih prava i sloboda, a radi zaštite javnog zdravlja. Ustavni sud Republike Hrvatske potvrdio je ovlaštenje Stožera civilne zaštite da u izvanrednim situacijama donosi odluke i mjere kako bi suzbilo epidemiju, s tim da je bilo nužno da uskrate i ograničenja određenih prava budu primjerena i proporcionalna. Prethodno se navodi budući da isto predstavlja odgovorno postupanje i koordinaciju u izvanrednim slučajevima, a u cilju zaštite dobrobiti svih stanovnika i njihove dobrobiti.

Rezimirajući sadržaj prethodno poglavlja, navodi se kako je u Republici Hrvatskoj zaštitu prava i obveza građana u korištenju zdravstvene zaštite određeno Ustavom Republike Hrvatske i Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. Izvanredno stanje u pogledu primarne zdravstvene skrbi izrazito je negativno utjecalo na istu i njezinu dostupnost, radi čega je došlo do preustroja organizacijskog sustava zdravstvene zaštite. Mentalno zdravlje stanovnika uslijed izvanrednog stanja dovelo je do povećanja pojavnosti različitih oblika oboljenja, što je dodatno otežano s obzirom da nije bio donesen strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja. Nužna i najvažnija mjera suzbijanja izvanrednog stanja epidemije bilo je cijepljenje, no navedena mjera u nizu je odvojenih vremenskih razdoblja bila upitna uslijed nedostatka cjepiva i smanjenog interesa stanovništva za procjepljivanjem. S navedenim u vezi dolazimo do činjenice da svako ograničenje prava stanovnika mora biti sukladno načelu razmjernosti, kako u obuhvatu, tako u vremenskom ograničenju prilikom primjene mjera sukladno odredbama Ustava Republike Hrvatske. Navedeno se mora dovesti u vezu s borbom protiv stigmatizacije i diskriminacije stanovništva oboljelog te da države trebaju osigurati zaštitu života i zdravlja građana uz poštovanje ljudskih prava i sloboda. Stoga su sve mjere i uvjeti uskrate i ograničavanja određenog prava građana morale biti pravno osnovane s jasnim ciljem i vremenom.

Primjenom metode analize i sinteze neselektivnog odabira Odluka sudbenih tijela, vezanih uz ograničavanje prava stanovnika (građana) na javno okupljanje i druge mjere donesene radi suzbijanja prijenosa bolesti, izvodi se zaključak, kako je Ustavni sud Republike Hrvatske prilikom odlučivanja o ocjeni suglasnosti navedenih mjera

s Ustavom Republike Hrvatske bio odlučujući korak za sve daljnje postupke. Naime, Ustavni sud Republike Hrvatske u svojoj je Odluci naglasio važnost poštivanja načela razmjernosti i zaštite ljudskih prava prilikom donošenja takvih odluka, ističući nužnost jasnoće i transparentnosti u procesu donošenja mjera. Isto tako istaknuo je nužnost osiguravanja provjere usklađenosti i zakonitosti mjere kao i činjenicu za što jasnijim propisivanjem ovlasti pojedinih tijela u svrhu osiguravanja primjene načela učinkovitosti te pravne sigurnosti. Ustavnosudski postupci koji su uslijedili poslije ad-hoc postupanja javnih tijela ukazali su na nužnost usklađivanja postupanja prilikom upravljanja javnim zdravstvom u izvanrednim situacijama kako bi isto bilo uravnoteženo u odnosu na temeljna ljudska prava.

IZVORI I LITERATURA

Znanstveni i stručni članci:

1. Abramović, A., (2020), Ustavnost u doba virusa, portal IUS-INFO, Zagreb, internetska stranica: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/ustavnost-u-doba-virusa-41073>, pristupljeno 6. 11. 2023.
2. Begović, P. i Labaš, D., (2021), Medijske navike, povjerenje publike i lažne vijesti u doba koronavirusa, *Communication Management Review*, 06 (01), 6-28.
3. Benzinović, M., Dabo, K. i Šimić, H. (2021), Analiza načina medijskog izvještavanja hrvatskih internetskih portala o koronavirusu. *Communication Management Review*, 06 (01), 104-125. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/261010>, pristupljeno 6. 11. 2023.
4. Buljan, I. et al, (2020), Utjecaj epidemije Covid-19 na ljudska prava u Hrvatskoj ožujak– listopad 2020., *Kuća ljudskih prava Zagreb*, 2020., internetska stranica: https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2020/12/TI-Utjecaj-epidemije-Covid19-na-ljudska-prava-u-Hrvatskoj_web.pdf, pristupljeno 6. 11. 2023.
5. Maganić, A., (2020), Utjecaj epidemije bolesti COVID-19 na sudske postupke, *Informator d. o. o.*, internetska stranica: <https://informator.hr/strucni-clanci/utjecaj-epidemije-bolesti-covid-19-na-sudske-postupke>, pristupljeno 6. 11. 2023.
6. Maganić, A., (2020), Utjecaj epidemije bolesti COVID-19, *Novi Informator d. o. o.*, Zagreb,
7. Ofak, L. (2021). Pravna priroda mjera usmjerenih na suzbijanje pandemije COVID-19. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 58 (2), 459-475.

8. Peček, R., (2022), Rješenja Ustavnog suda o covid potvrdama, portal IUS-INFO, Zagreb, internetska stranica: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/rjesenja-ustavnog-suda-o-covid-potvrdama-49005>, pristupljeno 6. 11. 2023.
9. Pilić, M. i Pilić, M., (2021) Infodemija u doba covid-19: kaznenopravni i sigurnosni aspekt, Policijska i sigurnost, 30 (3/2021), 417-429.

Zakonski i Podzakonski uvjeti:

1. Direktiva Vijeća 2003/109/EZ od 25. studenoga 2003. o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem (Službeni list Europske unije, broj L 016/44),
2. Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 32/2020),
3. Odluka o nužnim epidemiološkim mjerama kojima se ograničavaju okupljanja i uvode druge nužne epidemiološke mjere i Covid-19 putem okupljanja (Narodne novine, broj 119/2021),
4. Odluka o privremenoj zabrani prelaska granice (Narodne novine, broj 84/2021, 85/2021, 90/2021, 95/2021, 100/2021, 106/2021, 112/2021, 117/2021, 121/2021, 129/2021, 138/2021, 145/2021, 13/2022, 24/2022 i 40/2022),
5. Odluka Stožera civilne zaštite, o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 32/2020),
6. Odluka Stožera civilne zaštite, o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (Narodne novine, broj 51/2020),
7. Odluka Stožera civilne zaštite, o izmjeni Odluke o radnom vremenu i načinu rada u djelatnosti trgovine za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (Narodne novine, broj 62/2020),
8. Odluka Stožera civilne zaštite, o izmjeni Odluke o radnom vremenu i načinu rada u djelatnosti trgovine za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (Narodne novine, broj 69/2020),
9. Odluka Vlade RH, o financiranju najamnina za stambeno zbrinjavanje osoba čije su nekretnine stradale u potresu na području Grada Zagreba, Zagrebačke županije i Krapinsko-zagorske županije (Narodne novine, broj 57/2020),
10. Odluka o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, broj 35/2020),
11. Povelja Europske Unije o temeljnim pravima („Službeni list“, broj C 303/1),
12. Prekršajni zakon (Narodne novine, broj 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015, 70/2017., 118/2018 i 114/2022),

13. Zakon o interventnim mjerama u ovršnim i stečajnim postupcima za vrijeme trajanja posebnih okolnosti (Narodne novine, broj 53/2020),
14. Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012., 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019 i 80/2022),
15. Zakon o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije (Narodne novine, broj 102/2020, 10/2020 i 117/2021),
16. Zakon o općem upravnom postupku (Narodne novine, broj 47/2009 i 110/2021),
17. Zakon o parničnom postupku (Narodne novine, broj 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014, 70/2019, 80/2022, 114/2022 i 155/2023),
18. Zakon o radu (Narodne novine, broj 93/2014, 127/2017, 98/2019, 151/2022 i 64/2023),
19. Zakon o sustavu civilne zaštite (Narodne novine, broj 82/2015, 118/2018, 31/2020, 20/2021 i 114/2022),
20. Zakon o trgovačkim društvima (Narodne novine, broj 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 125/2011, 152/2011, 111/2012, 68/2013, 110/2015, 40/2019, 34/2022, 114/2022, 18/2023 i 130/2023),
21. Zakon o ublažavanju i uklanjanju posljedica prirodnih nepogoda (Narodne novine, broj 16/2019),
22. Zakon o upravnim sporovima (Narodne novine, broj 20/2010, 143/2012, 152/2014, 94/2016, 29/2017 i 110/2021),
23. Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti (Narodne novine, broj 79/2007, 113/2008, 43/2009, 130/2017, 114/2018, 47/2020, 134/2020 i 143/2021),
24. Ustav RH (Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010 i 5/2014).

Odluke sudova u Republici Hrvatskoj:

1. Odluka Visokog trgovačkog suda RH, internetska stranica: <https://sudovi.hr/hr/vtsrh>, pristupljeno 9. 11. 2023.
2. Odluka Visokog trgovačkog suda RH, broj 55-Su-248/20 od 16. 3. 2020., internetska stranica: <https://sudovi.hr/sites/default/files/dokumenti/2022-01/55-Su-248-20%20odluka%20o%20neprimanju%20stranaka.docx>, pristupljeno 9. 11. 2023.
3. Odluka Ustavnog suda RH, broj U-I/1372/2020 od 14. 9. 2020.,

4. Rješenje Ustavnog suda RH, broj U-II-6267/2021 od 25. 4. 2022., (Narodne novine, broj 119/2021),
5. Odluka Ustavnog suda RH, broj U-VIIR-2181/2022 od 16. 5. 2022., (Narodne novine, broj 61/2022).

Objave javnih ustanova i elektroničkih medija:

1. Agencija za elektroničke medije, internetska stranica: <https://www.aem.hr/blog/2020/03/21/upozorenje-vijeca-za-elektronicke-medije-svim-elektronick-im-medijima-u-republici-hrvatskoj/>, pristupljeno 6. 11. 2023.
2. Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama, internetska stranica: <https://apn.hr/subvencionirani-stambeni-kredit/završen-proljetni-krug-prijava-zaprimljeno-3681-zahtjeva>, pristupljeno 11. 11. 2023.
3. Civilno društvo, internetska stranica: <https://www.civilnodrustvo.hr/vlada-donijela-mjere-vezane-uz-nastavak-rada-korisnika-eu-potpora-iz-operativnog-programa-ucinkoviti-ljudski-potencijali/>, pristupljeno 10. 11. 2023.
4. Državni zavod za statistiku, internetska stranica: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_03_2020.htm, pristupljeno 10. 11. 2023.
5. Državni zavod za statistiku, internetska stranica: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_04_2020.htm, pristupljeno 10. 11. 2023.
6. Državni zavod za statistiku, internetska stranica: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_05_2020.htm, pristupljeno 10. 11. 2023.
7. Hrvatska odvjetnička komora, internetska stranica: https://www.hok-cba.hr/wp-content/uploads/2021/11/preporuka_vrhovnog_suda_rh_od_13.3.2020.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.
8. Hrvatska odvjetnička komora, Odluka Uo HJK, internetska stranica: <https://www.hok-cba.hr/ostalo/odluka-hrvatske-javnobiljeznicke-komore-o-radujavnih-biljeznika-u-rh/>, pristupljeno 9. 11. 2023.
9. Hrvatska odvjetnička komora, internetska stranica: <https://www.hok-cba.hr/ostalo/obavijest-o-poduzetim-radnjama-hok-vezano-uz-covid-19-i-potres-u-zagrebu/>, pristupljeno 9. 11. 2023.
10. Hrvatska odvjetnička komora, internetska stranica: https://www.hok-cba.hr/wp-content/uploads/2021/11/mp-mjere_za_preveniru_od_13.3.2020.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.
11. Hrvatska radiotelevizija, internetska stranica: <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/u-hrvatsku-se-danas-vraca-dvoje-drzavljana-iz-karantene-707307>, pristupljeno 6. 11. 2023.
12. Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2020., internetska stranica: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2020-godinu-podnositeljica-pucka-pravobraniteljica>, pristupljeno 9. 11. 2023.

13. Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021., internetska stranica: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2021-godinu-podnositeljica-pucka-pravobraniteljica>, pristupljeno 9. 11. 2023.
14. Hrvatski sabor, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022., „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost“, objavljenom na internetskoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-05-16/121402/IZVJ_PUCKA_PRAVOBR_UTJECAJ_EPIDEMIJE_COVID_19.pdf, pristupljeno 9. 11. 2023.
15. Hrvatski zavoda za javno zdravstvo, s domenom internetske stranice: www.koronavirus.hr,
16. Hrvatski zavodi za javno zdravstvo, Nastavni zavod za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar, internetska stranica: <https://mrosp.gov.hr/print.aspx?id=11937&url=print>, pristupljeno 10. 11. 2023.
17. Hrvatski zavod za javno zdravstvo putem Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike dostavilo obavijest radnicima-osiguranicima za daljnje postupanje, internetska stranica: <https://uznr.mrms.hr/samoizolacija-zbog-covid-19-i-bolovanje/>, pristupljeno 10. 11. 2023.
18. Hrvatski zavod za zapošljavanje, Mjere za očuvanje radnih mjesta, internetska stranica: <https://www.hzz.hr/projekti/potpore-za-ocuvanje-radnih-mjesta-u-djelatnostima-pogodenim-covid-19-koronavirusom/>, pristupljeno 10. 11. 2023.
19. Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2020., internetska stranica: https://www.prs.hr/application/uploads/IZVJESCE_O_RADU_2020_Pravobranit.pdf, pristupljeno 11. 11. 2023.
20. Izvješća pučke pravobraniteljice za 2021., poglavlje Epidemija bolesti COVID 19: Utjecaj na zaštitu ljudskih prava i jednakost, objavljeno od Ureda Pučke pravobraniteljice 7.4.2022. na internetskoj stranici: <https://www.ombudsman.hr/hr/epidemija-bolesti-covid-19-utjecaj-na-zastitu-ljudskih-prava-ijednakost/>, pristupljeno 11. 11. 2023.
21. Jutarnji list, od 2. 6. 2021., Članak pod nazivom „Prepolovio se tjedni broj cijepljenih! Uskoro ćemo imati višak doza: Je li cilj od 50% ostvariv?“, internetska stranica: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/prepolovio-se-tjedni-broj-cijepljenih-uskoro-cemo-imati-visak-doza-je-li-cilj-od-50-ostvariv-15077716>, pristupljeno 28. 11. 2023.
22. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, internetska stranica: <https://mpu.gov.hr/vijesti/preporuke-za-prevenciju-prenosenja-i-suzbijanje-epidemije-novim-koronavirusom-sars-cov-2-bolesti-covid-19/21707>, pristupljeno 9. 11. 2023.

23. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, internetska stranica: <https://mpu.gov.hr/vijesti/odrzana-videokonferencija-s-predsjednicima-opcinskih-sudova/21950>, pristupljeno 9. 11. 2023.
24. Ministarstvo unutarnjih poslova, Online prijava putem Red Button-a, internetska stranica: <https://mup.gov.hr/online-prijave/online-prijava-zlostavljanja-djeteta-red-button/sto-prijaviti-na-red-button/281671>, pristupljeno 11. 11. 2023.
25. Ministarstvo zdravstva, Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030., internetska stranica: <https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages/2022%20Objave/STRATEŠKI%20OK VIR%20RAZVOJA%20MENTALNOG%20ZDRAVLJA%20DO%202030..pdf>, pristupljeno 21. 11. 2023.
26. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/infodemija-sto-moramo-znati-o-stetnosti-netocnih-informacija-o-koronavirusu/>, pristupljeno 9. 11. 2023.
27. Portal N1 televizije, članak "Podnesene 32 prijave za širenje lažnih vijesti o koroni u Hrvatskoj", internetska stranica: <https://n1info.hr/vijesti/a516890-podnesene-32-prijave-za-sirenje-laznih-vijesti-o-koroni-u-hrvatskoj/>, pristupljeno 6. 11. 2023.
28. Portal Net.hr, članak naslovljen „Koronavirus i potres u Zagrebu nakratko su uzdrmali tržište nekretnina: / Stanovi se opet traže, a cijene su u porastu“, internetska stranica: <https://net.hr/danas/vijesti/koronavirus-i-potres-u-zagrebu-nakratko-su-uzdrmali-trziste-nekretnina-stanovi-se-opet-traze-a-cijene-su-u-porastu-83fcfebcb1c5-11eb-a39f-0242ac13006d>, pristupljeno 11. 11. 2023.
29. Portal Studentski.hr, članak naslovljen „Vječna borba gazdi i stanara: za neke niža stanarina, drugi izbačeni na ulicu“, internetska stranica: <https://studentski.hr/studenti/vijesti/vjecna-borba-gazdi-i-stanara-za-neke-niza-stanarina-drugi-izbaceni-na-ulicu>, pristupljeno 11. 11. 2023.
30. Portal Srednja.hr, članak naslovljen „U Hrvatskoj više od 50.000 djece ima teškoće s mentalnim zdravljem, a za njih je samo 55 psihijatar“, internetska stranica: <https://www.srednja.hr/novosti/u-hrvatskoj-vise-od-50-000-djece-ima-teskoce-s-mentalnim-zdravljem-a-za-njih-je-samo-55-psihijatar/>, pristupljeno 24. 11. 2023.
31. Povjerenik za informiranje, članak „Pravo na pristup informacijama u posebnim okolnostima uzrokovanim bolešću COVID-19 i potresom u Zagrebu“, internetska stranica: <https://pristupinfo.hr/pravo-na-pristup-informacijama-u-posebnim-okolnostima-uzrokovanim-bolescu-covid-19-i-potresom-u-zagrebu/>, pristupljeno 8. 11. 2023.

32. Priopćenje Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, internetska stranica: <https://mrosp.gov.hr/vijesti/priopcenje-o-postupanju-u-situaciji-pojacanog-rizika-od-nasilja-u-obitelji-i-zlostavljanja-i-zanemarivanja-djece-zbog-pojacanih-mjera-izolacije-radi-suzbijanja-epidemije-covid-19/11809>, pristupljeno 11. 11. 2023.
33. Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Geofizički odsjek, internetska stranica: https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/o_zagrebackom_potresu_2020#, pristupljeno 8. 11. 2023.
34. Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Geofizički odsjek, internetska stranica: https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/potresi_kod_petrinje/2020-2021#, pristupljeno 8. 11. 2023.
35. Sabor RH, Izvješće Pučke pravobraniteljice za 2022. godinu, internetska stranica: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2022-godinu-podnositeljica-pucka-pravobraniteljica>, pristupljeno: 6. 11. 2023.
36. Vlada RH, internetska stranica: <https://vlada.gov.hr/vijesti/drustvenim-mreza-ma-siri-se-snimka-s-laznom-informacijom-o-zagrebu-u-karanteni/28969>, pristupljeno 6. 11. 2023.
37. Upozorenje Agencije za zaštitu osobnih podataka upućeno 20.3.2020. građanima Republike Hrvatske, internetska stranica: <https://azop.hr/upozorenje-za-gradane/>, pristupljeno 15. 11. 2023.
38. Upute i mjere u pružanju zdravstvene zaštite u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i izvanbolničkoj specijalističko-konzilijarnoj zdravstvenoj zaštiti radi sprječavanje širenja bolesti COVID-19 dane 19. 3. 2020. po Ministarstvu zdravstva, internetska stranica: <https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages/2020%20Vijesti/COVID-19%20pru%C5%BEateljima%20zdravstvene%20za%C5%A1tite%20PZZ%20i%20SKZZ.pdf>, pristupljeno 17. 11. 2023.
39. Upute Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, internetska stranica: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvaninstitucionalni_smjestaj_29_05.pdf, pristupljeno 11. 11. 2023.
40. Ured Pučke pravobraniteljice, članak pod nazivom: „Stigmatizacija može dovesti do kršenja prava, diskriminacije, ali i umanjiti napore suzbijanja epidemije“ objavljen 9.4.2020., internetska stranica: <https://www.ombudsman.hr/hr/stigmatizacija-moze-dovesti-do-kršenja-prava-diskriminacije-ali-i-umanjiti-napore-suzbijanja-epidemije/>, pristupljeno 2. 12. 2023.
41. HZJZ, internetska stranica: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/cijepljenje-protiv-covid-19-bolesti-najcesca-pitanja-i-odgovori/>, pristupljeno 28. 11. 2023.

ISTRAŽIVANJE: COVID-19 I STUDIRANJE U HRVATSKOJ

Kristijan Čović i Predrag Ljubotina

1. UVODNO RAZMATRANJE

Pandemija izazvana globalnim širenjem bolesti COVID-19 značajno je utjecala na obrazovanje diljem svijeta, uključujući i Hrvatsku. Studenti su se suočili s brojnim izazovima, od prelaska na online predavanja, do poteškoća u praćenju nastave i održavanju motivacije.

Istraživanje će doprinijeti jačanju saznanja o utjecaju pandemije virusa COVID-19 na obrazovanje te o načinima na koje se obrazovanje općenito može prilagoditi u kriznim situacijama. To može biti korisno ne samo u Hrvatskoj, već i u drugim državama diljem svijeta. Istraživanje je potrebno kako bismo u potpunosti razumjeli kako je pandemija COVID-19 utjecala na studentske službe, studente i nastavno osoblje u Hrvatskoj. Pandemija je imala značajan utjecaj na sve aspekte obrazovanja, stoga je važno sagledati cjelokupnu sliku kako bi se obrazovni sustav mogao kontinuirano poboljšavati i nadograđivati temeljem zaključaka i saznanja dobivenih iz posljedica spomenute krize te kako bi se mogao graditi sustav koji će biti otporniji na moguće slične krize u budućnosti.

Osim ovih razloga, provođenje istraživanja o utjecaju pandemije COVID-19 na studiranje u Hrvatskoj svojevrsna je i moralna obveza. Studenti su tijekom pandemije bili izloženi brojnim izazovima, a važno je da se njihova iskustva i perspektive uzmu u obzir u donošenju odluka o budućnosti obrazovanja.

2. METODOLOGIJA

Liaw i Huang predlažu da se prilikom definiranja i razvoja okruženja za e-učenje trebaju uzeti u obzir četiri komponente, a to su: obilježja okoline, zadovoljstvo okolinom, aktivnosti prilikom učenja i osobine učenika (Liaw i Huang, 2006). U okruženjima za e-učenje, obilježja okoline, kao što su sinkrona ili asinkrona interakcija, stvaraju komunikacijsko okruženje visoke razine koje učenicima omogućuje ne samo razmjenu informacija, već i određivanje načina dohvaćanja korisnih informacija. Osim toga, zadovoljstvo okolinom poboljšava percepciju studenata o tehnologiji koja bi mogla promovirati njihovo sudjelovanje u procesima učenja. Štoviše, aktivnosti prilikom učenja mogu kod poučavanja na daljinu pružiti izvrsnu priliku studentima i predavačima da podijele svoje znanje i iskustva. U načelu, kada se korisnici osjećaju manje samouvjereno prema informacijskoj tehnologiji, oni također pokazuju nešto niže razine pozitivnog stava prema tehnologijama

(Liaw, 2008). Usvojili smo ovu metodologiju kako bismo procijenili rezultate (Raspor i sur., 2016) te ju potom poboljšali (Kleindienst i Raspor, 2020) kako bismo prikupili željene informacije. Wu je koristio posljednju poboljšanu verziju (Raspor, 2021). Upitnik je stoga prilagođen na temelju naših saznanja i rezultata testiranja. Dodana su nova pitanja o stresu (Irawanto i sur., 2021) (Lait i Wallace, 2002) koja obuhvaćaju sve tri skupine dionika. Osim toga, u upitnik je nadodano i pitanje o budućnosti obrazovanja, kako ju vide sudionici istraživanja (Franchi, 2020). Budući da se visokoobrazovni djelatnici suočavaju s radikalnim promjenama u okolini za učenje, obrazovne institucije nemaju drugog izbora nego usvojiti novi princip i kodeks ponašanja za studente (Schools, 2016) kao i za nastavnike (Stahl i sur., 2004).

2.1 Proces istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja koristili smo anketni upitnik (Raspor, 2021). Anketa je izrađena u anketnoj platformi 1KA i bila je dostupna online kako bi ciljana publika mogla odlučiti kada će odgovoriti na pitanja. U istraživanje smo uključili tri ciljne skupine: (1) zaposlene u stručnim službama; (2) studente; (3) nastavno osoblje.

Istraživanje je temeljeno na anketnom upitniku; online anketi 1KA, predana 27. svibnja 2021. Anketa je bila aktivna između 12. studenog 2021. i 12. veljače 2022. godine. Sudionici su zamoljeni da podijele neke osobne podatke kao što su spol, radni status, dob te da odgovore na pitanja vezana uz utjecaj učenja na daljinu tijekom pandemije COVID-19 na stres. Upitnik je poslan na 160 adresa: sveučilišta, veleučilišta, visoka učilišta i škole, visoke strukovne škole. Spisak institucija nalazi se u prilogu.

Podatke smo prikupili pomoću online upitnika temeljenog na Likertovoj skali od sedam stupnjeva. Sudionici su zamoljeni da izraze svoje slaganje s izjavama gdje se »1« koristi za »uopće se ne slažem«, dok »7« znači »u potpunosti se slažem«. Sve stavke bile su pozitivno formuliране.

2.2 Deskriptivna statistika

Deskriptivna statistika pretežito koristi metode tabličnog i grafičkog prikaza u svrhu organiziranja, prezentiranja i analize prikupljenih podataka. Oblik deskriptivne statistike koji se koristi za opisivanje varijable u uzorku ovisi o načinu i vrsti mjerenja koja se koriste (Fisher i Marshall, 2009).

Budući da je nominalna razina mjerenja razvrstavanje učestalosti pojave u jednu od nekoliko kategorija, mjera disperzije temelji se na broju ili učestalosti slučajeva u svakoj kategoriji, poznata kao distribucija frekvencija.

3. ZAPOSLENI U STRUČNIM SLUŽBAMA

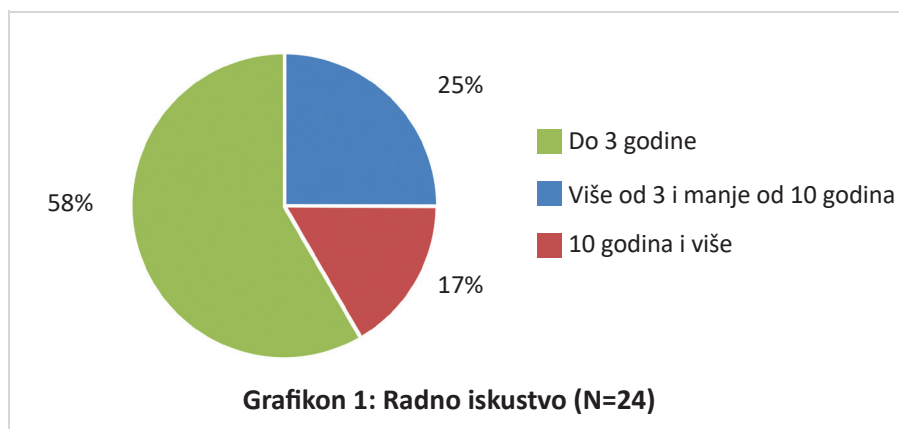
3.1 Demografija

U odnosu na pitanja koja su u anketnom upitniku bila usmjerena na prikupljanje informacija oko demografskih karakteristika ispitanika, fokus je bio istražiti vrstu/prirodu posla koju obavljaju zaposlenici stručnih službi, odnosno obavljaju li različite poslove vezano za administraciju oko procesa studiranja (studentska služba ili referada) ili određeni posao u dekanatu visokoškolske institucije. Nadalje, kroz iduće pitanje ispitanici su se izjasnili obavljaju li posao na fakultetu u sklopu nekog sveučilišta ili pojedine samostalne visokoškolske ustanove. Vezano za radno iskustvo, ispitanici su se izjašnjavali oko dosadašnjeg broja godina radnog iskustva. Isto tako, analizirano je područje znanosti u kojemu se djeluje te zaključno u ovome dijelu prikupljanja podataka, spol i starost ispitanika. Rezultati vezano za prethodno navedene kategorije prezentirani su unutar grafičkih prikaza niže (od 3.1.1. do 3.1.6.).

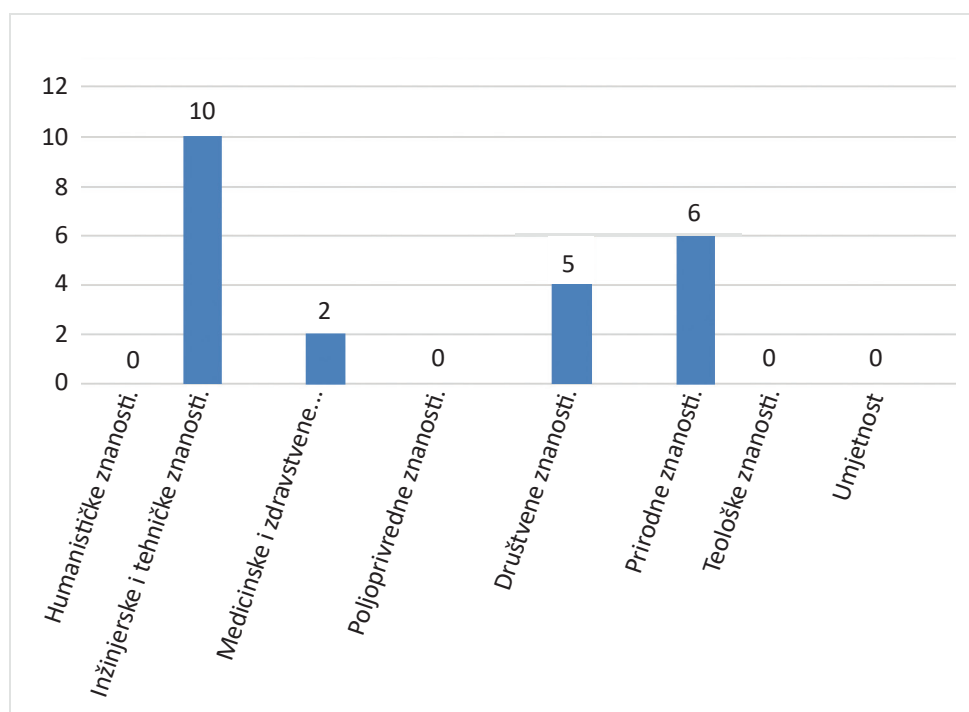
Ankete prikupljene među stručnim službama čine relativno mali uzorak, što je do neke mjere i očekivano s obzirom na strukturu osoblja zaposlenog u visokoškolskim institucijama. U okviru istraživanja prikupili smo 24 potpuno ispunjene ankete među kojima je 17 % muškaraca i 83 % žena. U dekanatu je zaposleno 30 % anketiranog stručnog osoblja, dok preostalih 70 % čine zaposleni u drugim studentskim službama. S obzirom na činjenicu, da je anketa bila javno dostupna i da su za sudjelovanje pozvani svi zaposlenici visokoškolskog sektora, 87 % od svih zaposleni su na fakultetima u okviru sveučilišta, dok je preostalih 13 % zaposleno na preostalim visokoškolskim ustanovama (veleučilišta, visoke škole).

3.1.1 Radno iskustvo

Iskustvo stečeno tijekom dosadašnje karijere razdijeljeno je među anketiranimima u tri razreda (Grafikon 1). Manje od tri godine iskustva u visokoobrazovnim djelatnostima ima 25 % anketiranih. Više od tri, ali manje od deset godina, ima 17 %, dok većinu od 58 % čine anketirani koji su u visokoobrazovnim djelatnostima zaposleni više od deset godina.

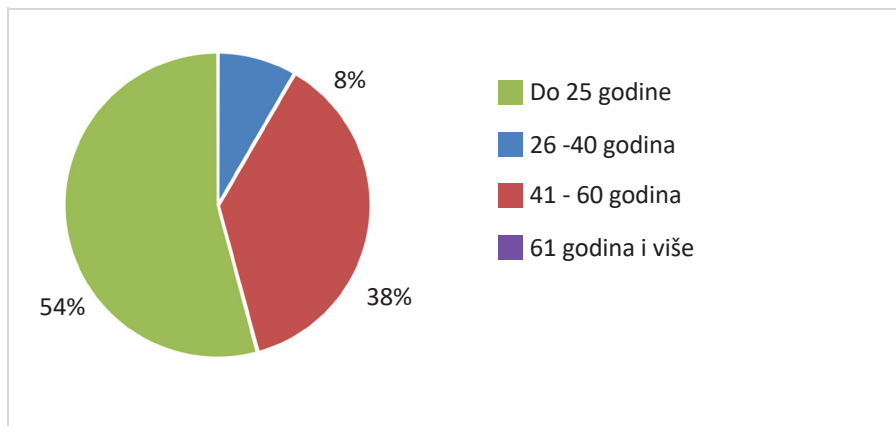

3.1.2 Studijski program

Struktura stručnog osoblja po studijskim programima na kojima su zaposleni prikazana je u Grafikonu 2. Većinu uzorka čine zaposleni na području tehničkih znanosti (10). Slijede zaposleni u područjima prirodnih znanosti (6) i društvenih znanosti (5).

3.1.3 Starost

Grafikon 1: Starost (N=24)

Prema dobi ispitanika, anketirane smo razvrstali u četiri razreda. Struktura je prikazana u Grafikonu 3. Manji dio anketiranih (8 %) mlađi su od 25 godina starosti. Između 26 i 40 godina je 38 % anketiranih ispitanika, dok je većina (54 %) starosti između 41 i 60 godina.

3.2 Iskustvo s pristupom rada na daljinu prije COVID-19

3.2.1 Generalno iskustvo

U prvom pitanju ispitanike smo pitali „Kako biste generalno opisali svoje iskustvo prije početka e-predavanja – prije pojave COVID-19 (odnosno prije 1. ožujka 2020.)?“ Svoje odgovore dali su na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 znači IMAO SAM DOBRO PRETHODNO ISKUSTVO).

Ispitanici su kroz niže navedeni set pitanja ocijenili u kojoj mjeri posjeduju prijašnje iskustvo s različitim vidovima rada na daljinu prije pandemije COVID-19.

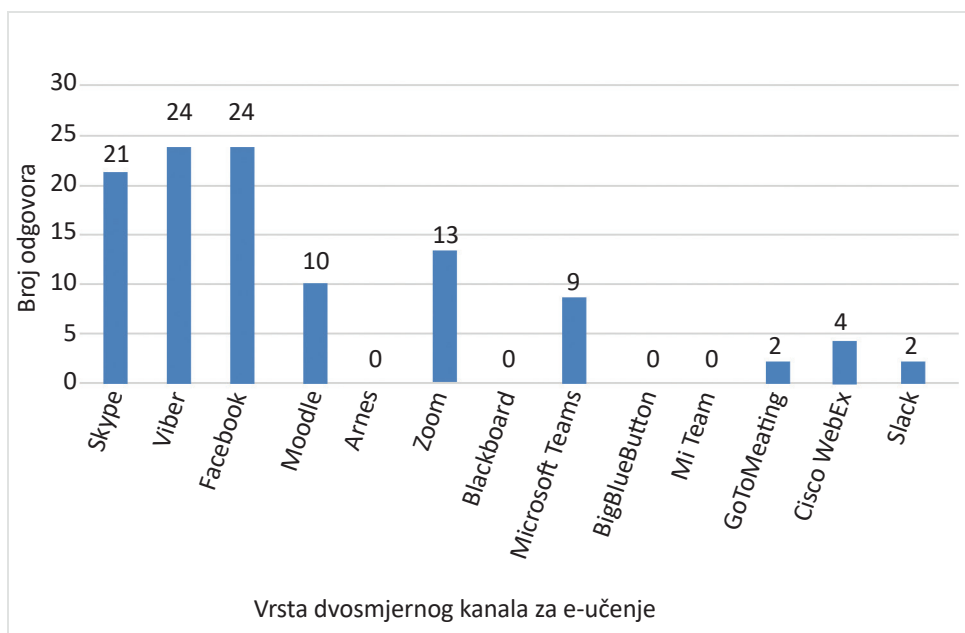
Tablica 1: Iskustvo s pristupom rada na daljinu prije COVID-19 (N=39)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Internet iskustvo	5,18	2,316
Iskustvo s e-učenjem (vođenje e-pre-davanja)	2,62	2,060
Informatička pismenost (alati: Word, Excel, PowerPoint)	5,92	1,458
Iskustvo s prezentacijama / iskustvo javnog nastupa	4,46	2,382
Iskustvo u izradi video materijala	3,41	2,124
Iskustvo s video konferencijama	3,54	2,063
Iskustvo s pristupom na daljinu	4,49	1,931

Iz pitanja koje je bilo fokusirano na prikupljanje informacija oko iskustva s e-nastavom prije pojave COVID-a, uočava se kako zaposlenici stručnih službi u najvećoj mjeri imaju dobru informatičku pismenost i internet iskustvo, dok je iskustvo s pristupom održavanja nastave na daljinu, video konferencijama i sličnim online aktivnostima relativno slabije. Tu valja doduše upozoriti na relativno visoku standardnu devijaciju koja ukazuje na činjenicu da su odstupanja po tom pitanju znatna. To može biti posljedica različitih pristupa poučavanju na visokoškolskim zavodima već u razdoblju prije pandemije. Ispitanici su visoko informatički pismeni s ovim alatima (MS Office), s niskom razinom varijacije. To znači da većina ispitanika ima solidno znanje o Wordu, Excelu i PowerPointu. Ispitanici imaju visoko internet iskustvo i visoku informatičku pismenost te srednje iskustvo s e-učenjem, prezentacijama, javnim nastupima, izradom video materijala, video konferencijama i pristupom na daljinu. Razina varijacije iskustva visoka je za e-učenje, prezentacije, javni nastup, izradu video materijala i video konferencije, dok je niska za informatičku pismenost i pristup na daljinu.

3.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima

Sljedeće pitanje veže se na dvosmjerne kanale (Sa kojim dvosmjernim kanalima za e-učenje ste imali iskustva prije pojave COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.)?)

Grafikon 2: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje prije COVID-19 (N=39)

Zaključuje se kako su prije pojave pandemije COVID-19 najzastupljenije dvosmjerne platforme/kanali bili Facebook, Viber i Skype. Takav rezultat na određeni je način očekivan. Razvoj i rast preostalih alata uslijedio je po nastupu pandemije, koja je korisnike uglavnom preusmjerila na korištenje specijaliziranih alata za internet komunikaciju i rad od kuće.

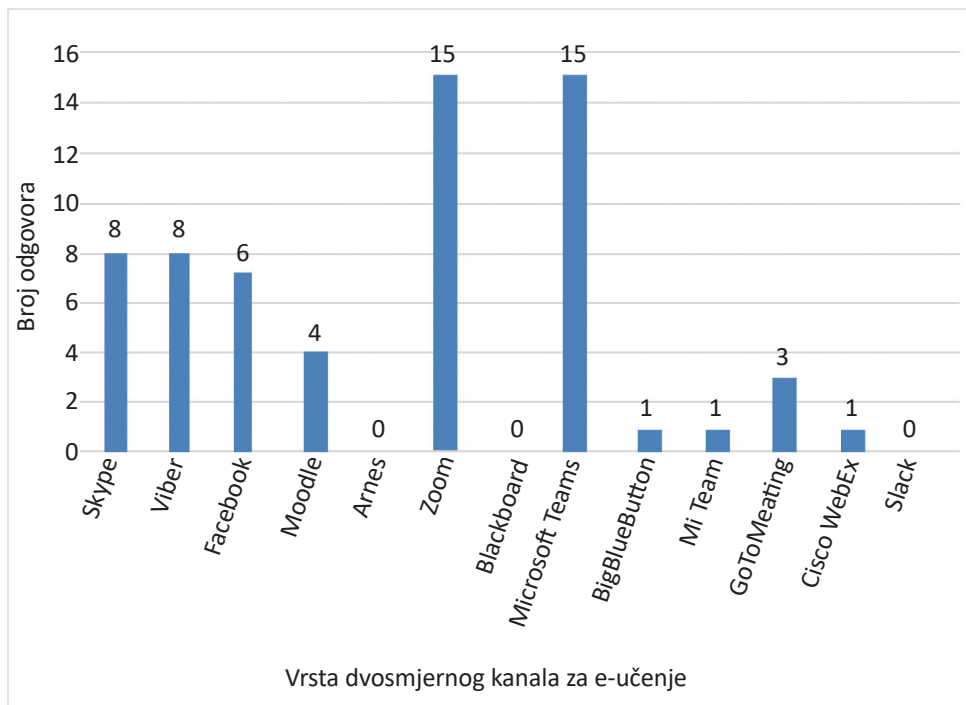
3.3 Tijek rada tijekom pandemije COVID-19

3.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala

Kojim dvosmjernim kanalima e-učenja ste održavali predavanja tijekom pandemije COVID-19? (To znači poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.)?

U odnosu na iskustva s korištenjem pojedinih alata, odnosno dvosmjernih kanala za e-učenje prije i nakon pojave bolesti COVID-19, vidljivo je kako korištenje i snalaženje s alatima Microsoft Teams i Zoom nakon pojave COVID-19 znatno raste. Ostali alati, primjerice Viber, Facebook, Skype, Moodle, bilježe sličnu razinu poznavanja od

strane djelatnika zaposlenih u stručnim službama prije COVID-19, međutim bilježe znatno nižu razinu njihove upotrebe tijekom pandemije COVID-19.

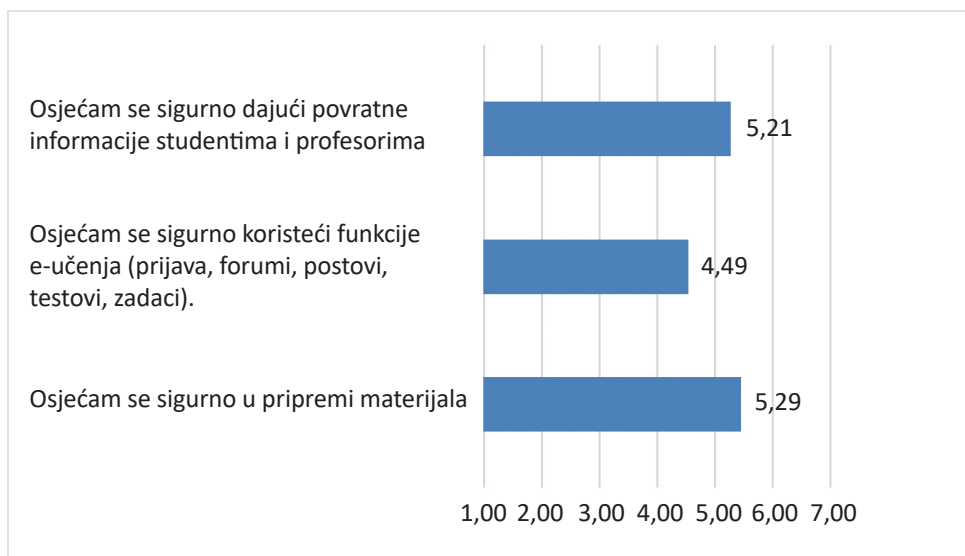

Grafikon 3: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje tijekom pandemije COVID-19 (N=27)

3.3.2 Učinkovitost dvosmjernih kanala za e-učenje

Kroz sljedeće pitanje ocjenjivana je učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje. Ovdje se misli na podršku studentima i nastavnicima.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

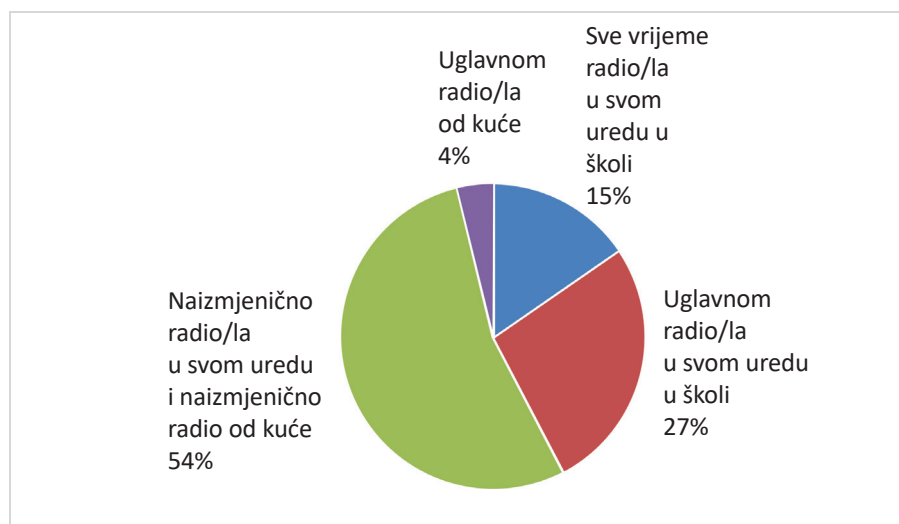
Grafikon 4: Učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje (N=24)

Grafikon prikazuje osjećaj sigurnosti anketiranih u korištenju različitih alata i funkcija e-učenja. Zaposleni se osjećaju najsigurnije u korištenju alata za pripremu materijala (5,29) i osjećaju se sigurno dajući povratne informacije studentima i nastavnicima (5,21), dok se osjećaju srednje sigurno u korištenju funkcija e-učenja (4,49).

Na temelju rezultata preporučljivo bi bilo:

- Organiziranje radionica i tečajeva za osoblje o korištenju alata i funkcija e-učenja.
- Pružanje podrške zaposlenima pri izradi materijala.
- Uvođenje ili razvoj dodatnih alata i resursa za e-učenje koji su jednostavniji za korištenje.

Nadalje, kroz pitanje 8 ispitanici su opisali način obavljanja posla u vrijeme pandemije COVID-19

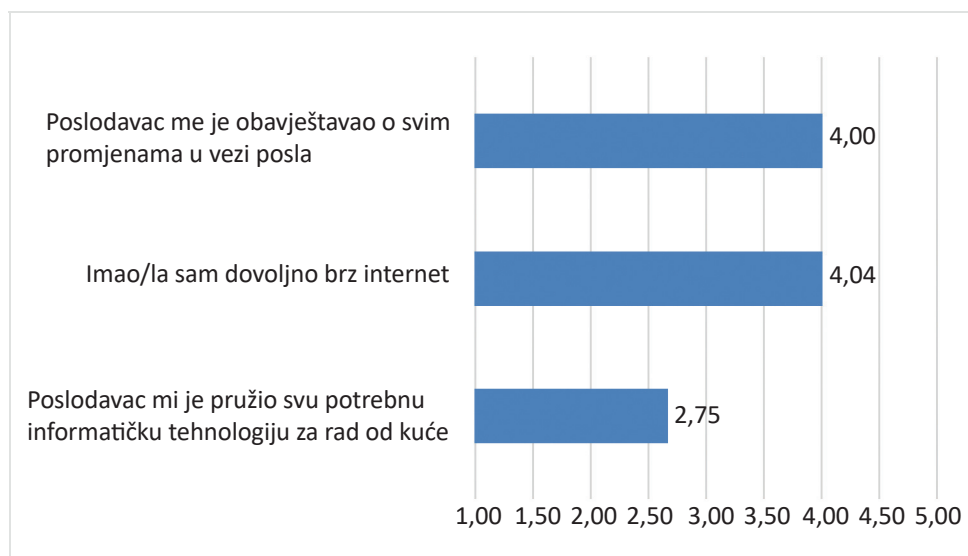

Grafikon 5: Način obavljanja rada tijekom pandemije COVID-19 (N=26)

Na temelju Grafikona 5 zaključuje se da je najzastupljeniji oblik načina rada tijekom pandemije COVID-19 bio naizmjenični rad od kuće i u uredu, s obzirom na to da se čak 54 % ispitanika anketiranih izjasnilo na taj način. Samo manji dio ispitanika radio je isključivo od kuće (4 %), dok je preostali dio od 42 % zaposlenika posao obavljao uglavnom ili cijelo vrijeme u uredu. Ovakav rezultat djelomično je očekivan u grupi ispitanika administrativnog osoblja koje je barem u nekom postotku vremena i tijekom pandemije moralo osigurati prisutnost na radnom mjestu.

Fokus devetog pitanja bio je na radnim uvjetima i informiranosti.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači da se uopće ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

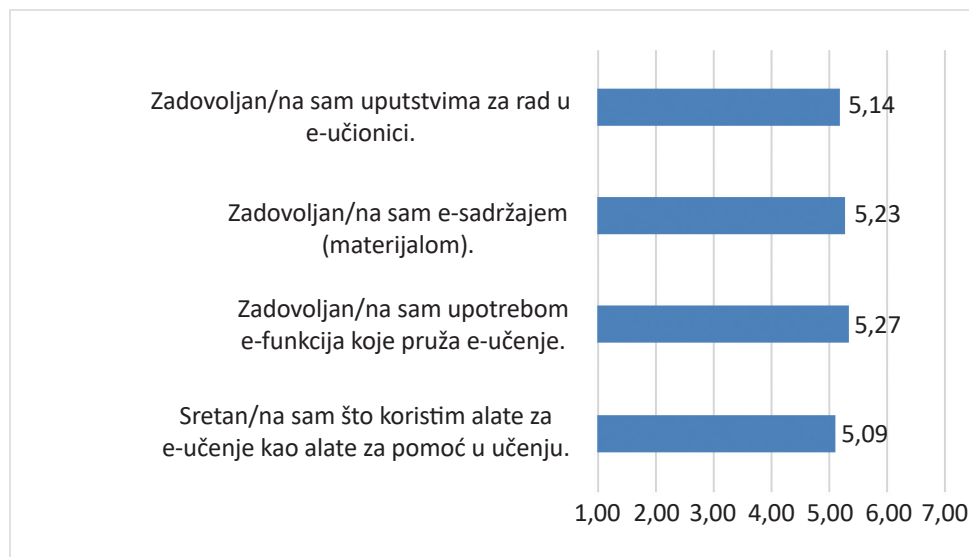
Grafikon 6: Radni uvjeti i informiranost (N=24)

Zaposlenici stručnih službi uglavnom su zadovoljni brzinom interneta kojom su raspolagali, kao i načinom na koji ih je poslodavac obavještavao o svim promjenama u vezi posla, međutim evidentno je slabije zadovoljstvo oblikom i načinom pružanja potrebne informatičke tehnologije od strane poslodavca za rad od kuće. Navedeno može biti posljedica uslijed nepripremljenosti poslodavaca na nastale izvanredne okolnosti, međutim pri tome ne smijemo zaboraviti da je u početku pandemije očekivano došlo do znatnog povećanja potražnje za računalnom opremom, što je uzimajući u obzir znatno usporavanje globalne proizvodnje, kao i poteškoće u procesima međunarodne logistike, dovelo do izuzetno dugih rokova dobave nove opreme.

3.4 Online okruženje za učenje

3.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom

Zadovoljstvo e-učionicom ispitivalo se kroz sljedeće pitanje izjavama na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

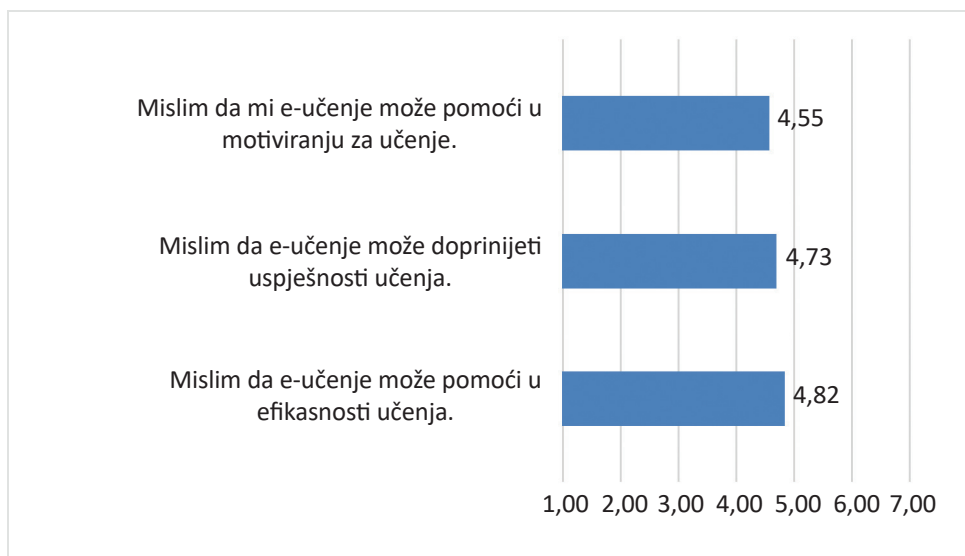

Grafikon 7: Zadovoljstvo e-učionicom (N=22)

Vezano za zadovoljstvo e-učionicom (Grafikon 7), zaposlenici pokazuju natprosječnu razinu zadovoljstva u svim segmentima s ocjenama koje se kreću od 5,09 do 5,27. Imajući u vidu da koristimo 7-stupanjsku ljestvicu, rezultati ukazuju da ima puno prostora za poboljšanje. No, prosječna ocjena 4 ukazuje na neodlučenost između zadovoljstva i nezadovoljstva po ovim pitanjima.

3.4.2 Učinkovitost e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

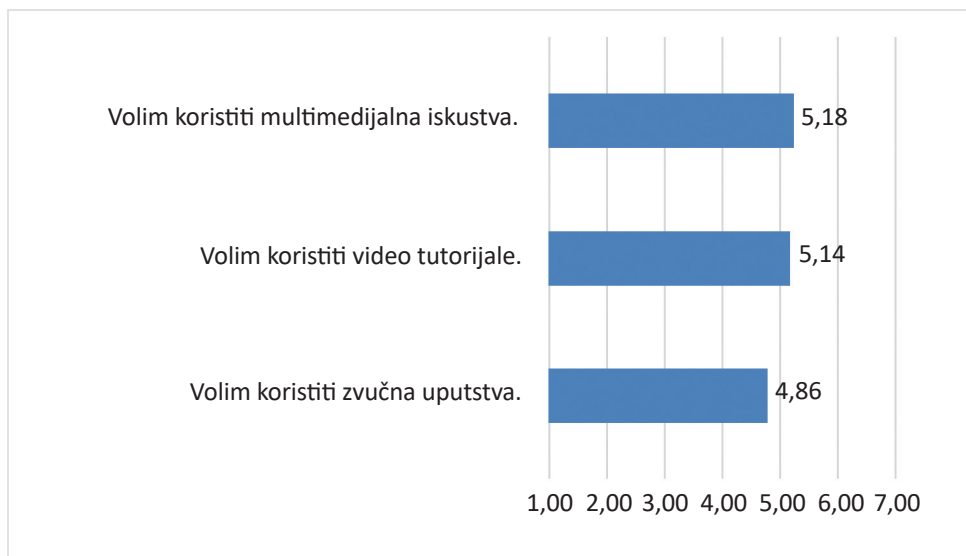

Grafikon 8: Učinkovitost e-učenja (N=22)

U ovom dijelu istraživanja ispitanici su nekako neodlučni pri zauzimanju jasnog stava do učinkovitosti e-učenja. Rezultat djelomično opravdava činjenica da su u ovom dijelu ispitanici zaposleni u administrativnom sektoru visokoškolskih institucija i stoga imaju manje neposrednih iskustava po ovim pitanjima.

3.4.3 Multimedijske upute

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

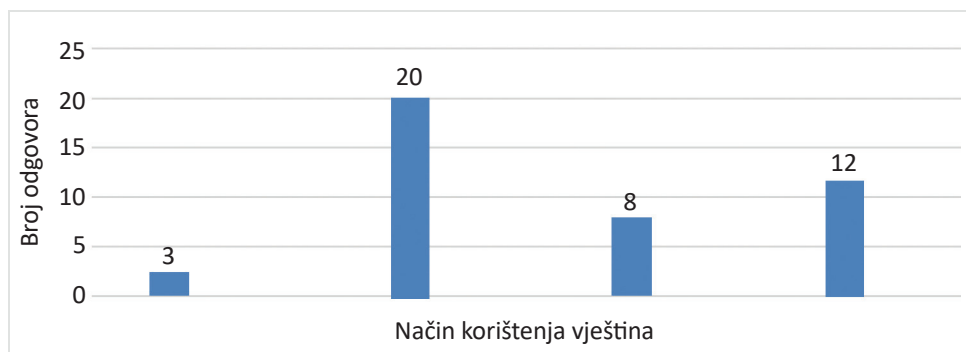
Grafikon 9: Multimedijske upute (N=22)

Ispitanici su natprosječno skloni upotrebi multimedijskih uputa, na što su bili tijekom pandemije, kao i svi ostali, na određeni način prisiljeni. I u ovom dijelu upozoravamo na činjenicu da su rezultati samo za stupanj iznad ocjene 4, koja predstavlja granicu između neslaganja i slaganja.

3.5 Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje

3.5.1 Korištenje vještina stečenih e-učenjem

Gdje koriste vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom ispitanici su se izjasnili kroz iduće pitanje.

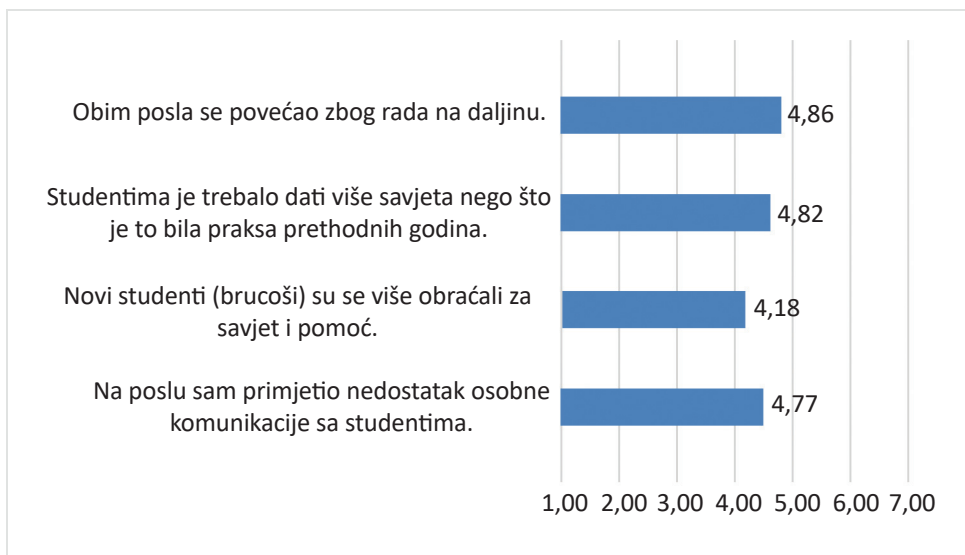
Grafikon 10: Korištenje vještina stečenih e-učenjem i e-komunikacijom (N=23)

Zaposlenici administrativnog segmenta koriste vještine stečene e-učenjem najčešće na poslu, što je donekle i očekivano, dok u svakodnevnom životu, prilikom komunikacije s prijateljima i tijekom učenja to čine nešto rjeđe, iako ne zanemarujuće, što je vjerojatno posljedica okolnosti kojima su bili izloženi uslijed uvedenih ograničenja u svakodnevnom životu uslijed specifičnih ograničenja koja su nametale pojedine države.

3.6 Rad sa studentima

3.6.1 Podrška studentima

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

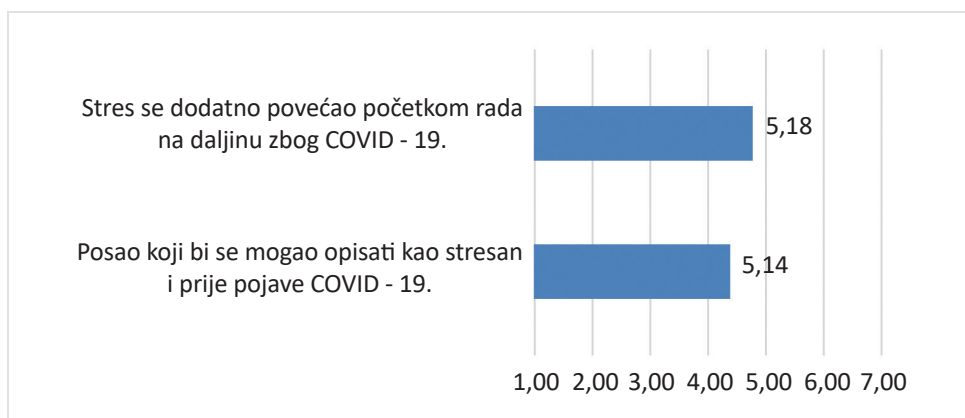
Grafikon 11: Podrška studentima (N=22)

U smislu podrške i rada sa studentima, zaposlenici su stali da je u pravilu studentima trebalo davati više savjeta nego što je to bila praksa prethodnih godina. Očekivano, došlo je do nedostatka osobne komunikacije sa studentima te se obujam posla najčešće povećao zbog rada na daljinu. Razumljivo je da je administrativno osoblje na visokoškolskim institucijama izloženo najvećim pritiscima po ovim pitanjima. I pored navedenog valja upozoriti da su ispitanici izrazili mišljenje o povećanju opsega posla, međutim ne radi se o visokom stupnju povećanja. Ocjene su između 4,18 i 4,86, što je nešto iznad prosjeka. Po pitanju savjeta koje su davali studentima, novi studenti zbog rada na daljinu nisu znatno odstupali (4,18).

3.7 Incidencija stresa zbog rada na daljinu

3.7.1 Studiranje i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 12: Stres uslijed rada na daljinu (N=23)

Zaposlenici uglavnom smatraju da se stres dodatno povećao početkom rada na daljinu zbog pojave COVID-19 (ocjena 4,87 na skali od 1 do 7). I u ovom dijelu radi se o očekivanom povećanju stupnja prepoznate izloženosti stresu kao posljedice nagle promjene uvjeta rada na koju nitko nije bio adekvatno spreman. No, i pored toga, ne radi se o znatnom povećanju s obzirom na činjenicu da ispitanici smatraju kako rade na poslu koji se može opisati kao stresan i prije nastupa pandemije (4,30).

3.7.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 2: Stres u vrijeme pandemije COVID-19 (N=23)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Implementacija podrške za učenje na daljinu izazvala mi je stres	3,78	1,594
Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres	3,61	1,699
Smetnje iz okoline izazvale su mi stres.	4,13	1,486
Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)	2,74	2,005
Teško mi je organizirati i rasporedim posao kod kuće	3,30	1,820
Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima	4,04	2,286
Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu.	2,87	2,007
Nedostajao mi je direktan kontakt s predavačima, studentima i menadžmentom	4,26	2,005
Nedostajao mi je direktan kontakt s ostalim suradnicima u studentskoj službi/dekanatu/rektoratu	4,43	2,150

Najznačajniji uzroci stresa nedostatak su izravnog kontakta sa studentima, predavačima, menadžmentom i kolegama (4,04 – 4,43). Ostali značajni uzroci stresa su smetnje iz okoline (4,13) i teškoće u organizaciji posla (3,30). Najmanji uzroci stresa su „sukobi“ s obitelji (2,74) te zatvoreni prostor (2,87).

Nedostatak izravnog kontakta sa studentima, predavačima, menadžmentom i kolegama je veći uzrok stresa od tehničke opreme, implementacije podrške za učenje na daljinu i osjećaja usamljenosti.

Rad od kuće i učenje na daljinu mogu biti stresni zbog nedostatka izravnog kontakta s drugima, smetnji iz okoline i teškoća u organizaciji posla. Važno je pronaći načine za ublažavanje ovih uzroka stresa, kao što su virtualni sastanci, kreiranje

radnog prostora i postavljanje granica. Sigurno bi bilo dobro češće organiziranje virtualnih druženja s kolegama i studentima kao i pronalaženje mirnog mjesta za rad bez ometanja. U uvjetima pandemije postaje od posebnog značaja i korištenje alata za upravljanje vremenom i planiranje posla.

Tablica naravno ne odražava stvarno iskustvo svih zaposlenih. Važno je pri interpretaciji uzeti u obzir i druge čimbenike kao što su individualne razlike u sklonosti stresu i dostupnost resursa za suočavanje s njim. Pored toga, važnu ulogu ima i prepoznavanje same situacije kao stresne. Po pitanju prepoznavanja situacije kao stresne, pojedinci se mogu znatno razlikovati na bazi različitih osobnih iskustava.

3.8 Budućnost studija

Pitanje 22 procjenjuje buduća očekivanja zaposlenih u stručnim službama. Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

Tablica 3: Očekivanja za budućnost (N=23)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama	4,30	0,765
Predavanja treba izvoditi u učionicama	3,78	1,278
Vježbe treba izvoditi u laboratorijama	4,48	0,593
Studentima treba pružiti više multimedijskog sadržaja koji mogu pogledati kad im vrijeme to dozvoli	4,22	0,850
Treba uvesti nekoliko interaktivnih vježbi koje bi studenti mogli napraviti kad im vrijeme to dozvoli	4,35	0,647
Potrebno je uvesti samostalniji timski rad van vremena koji je namijenjen predavanjima i vježbama	4,17	0,778

U odnosu na budućnost i očekivanja u nadolazećem vremenu, zaposlenici stručnih službi uglavnom izražavaju slaganje s tvrdnjama da bi studentima trebalo pružiti više multimedijskog sadržaja koje mogu pogledati kada im to vrijeme dozvoli, što se odnosi također i na interaktivne vježbe i samostalni timski rad studenata.

Ispitanici uglavnom pokazuju sklonost ka kombiniranom izvođenju nastave s elementima izvođenja u učionici/laboratoriju. Najviše se slažu s potrebom za vježbama

u laboratorijima (4,48) i stavljanjem multimedijskog sadržaja na raspolaganje studentima (4,22). Također se slažu s interaktivnim vježbama (4,35) i samostalnim studentskim timskim radom (4,17). Ispitanici se više slažu s kombiniranim pristupom nego s isključivo tradicionalnim izvođenjem u učionicama/laboratorijima.

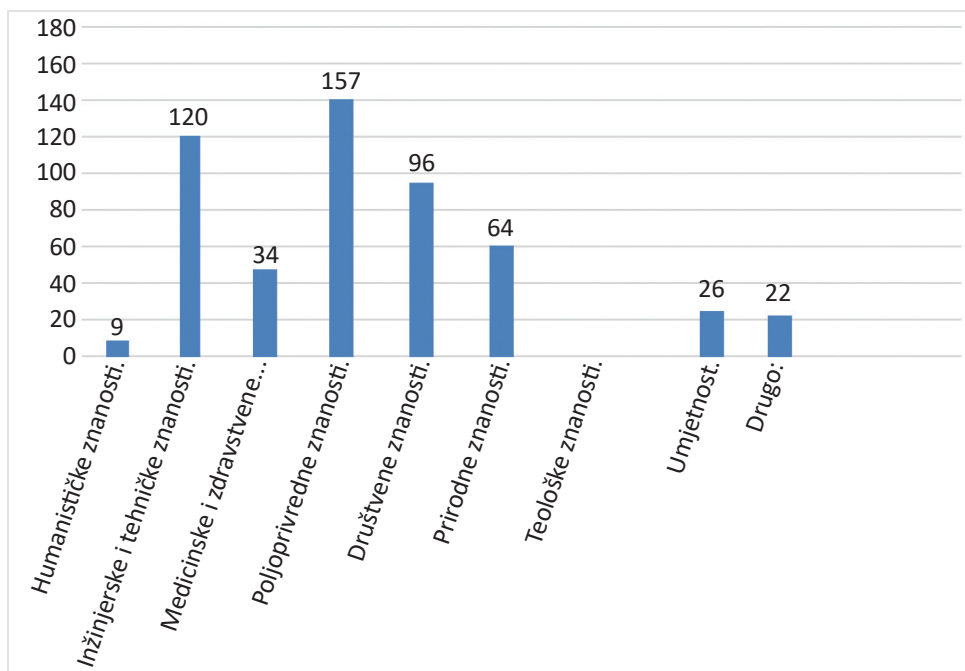
Ispitanici preferiraju fleksibilniji model nastave koji uključuje kombinaciju tradicionalnog izvođenja u učionicama/laboratorijima i kasnije dostupnih multimedijških materijala za samostalno učenje. Ovaj model omogućuje studentima da uče svojim tempom i pruža prednosti praktičnog rada u laboratorijima. Na osnovu rezultata mogli bismo preporučiti razvoj hibridnog nastavnog modela koji kombinira predavanja/vježbe u učionici/laboratoriju s multimedijškim sadržajem i interaktivnim vježbama.

4 STUDENTI

4.1 Demografija

U odnosu na pitanja koja su u anketnom upitniku bila usmjerena na prikupljanje informacija oko demografskih karakteristika ispitanika – studenata, fokus je bio istražiti znanstveno područje unutar kojega se stječe visokoškolsko obrazovanje, kao i razinu kvalifikacije koja se pritom stječe (stručni, sveučilišni, diplomski, doktorski studij). Nadalje, studenti su se izjasnili na kojoj su studijskoj godini u trenutku popunjavanja upitnika, odnosno jesu li već u statusu apsoluta. Zaključno, u ovome dijelu prikupljanja podataka, kroz anketni upitnik, studenti su se izjasnili oko eventualnog radnog statusa ukoliko su u nekom obliku radnog odnosa ili samo studiraju te su pružili informacije o svojem spolu i starosti. Rezultati vezano za prethodno navedene kategorije prezentirani su unutar grafičkih prikaza niže (od 4.1.1. do 4.1.6.). U našem uzorku (N=708) je 24 % muškaraca i 76 % žena.

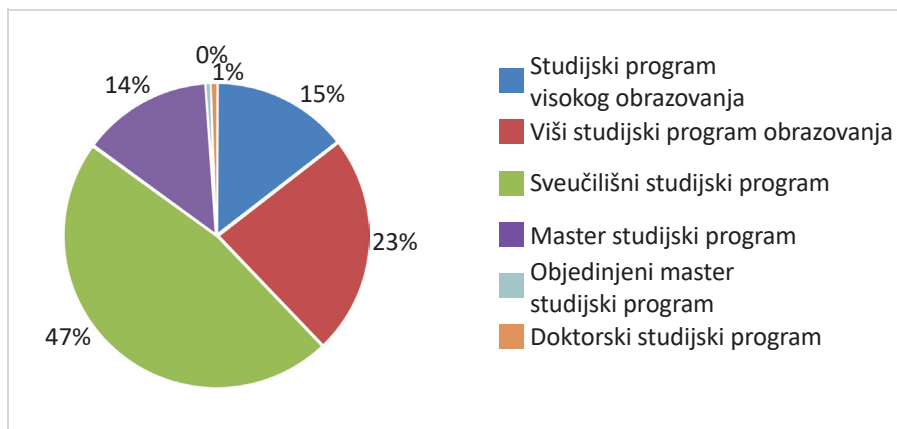
4.1.1 Znanstveno područje stjecanje obrazovanja

Grafikon 13: Znanstveno područje stjecanje obrazovanja (N=455)

Uzorak studenata koji je opredijelio smjer studija je N=455. Među ispitanicima najviše je studenata poljoprivrednih znanosti (157), inženjerskih i tehničkih znanosti (120) i društvenih znanosti (96). Uzorak obuhvaća i ostala područja znanosti te ga kao takvog možemo smatrati reprezentativnim. Sama veličina uzorka također osigurava normalnu raspodjelu prosječnih vrijednosti mjerenih parametara.

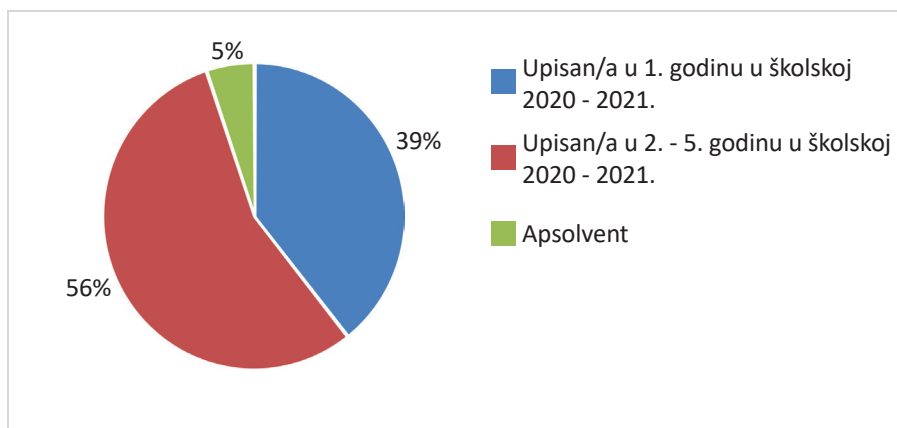
4.1.2 Razina studija

Grafikon 14: Razina studija (N=454)

Većina ispitanika iz studentske populacije je na sveučilišnom studijskom programu (47 %). Slijede anketirani koji su dio višeg stručnog programa studija (23 %), visokog obrazovanja (15 %) i diplomskog studija (14 %). Zanemarujući dio uzorka predstavljaju studenti objedinjenog diplomskog studijskog i doktorskog studijskog programa.

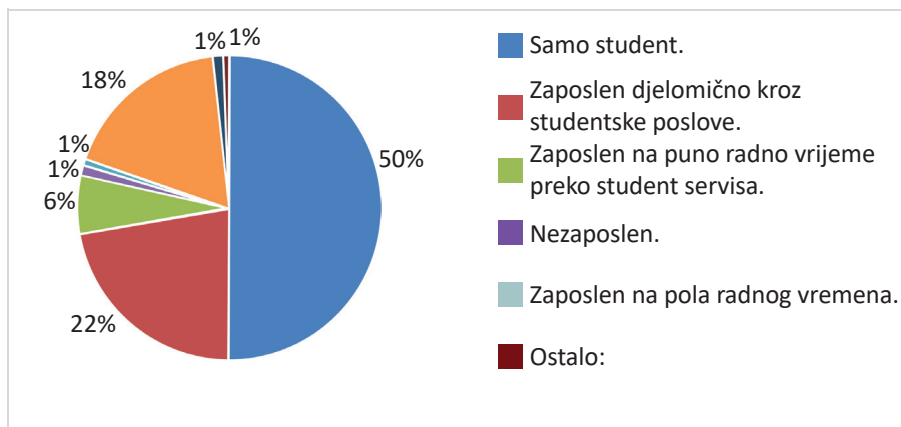
4.1.3 Akademska godina 2020./2021.

Grafikon 15: Upis u akademskoj godini 2020./2021. (N=447)

Gornji grafikon prikazuje i strukturu našeg uzorka po akademskoj godini na koju su ispitanici upisani u vremenu izvođenja istraživanja. Većinu od 56 % predstavljaju studenti viših godina studija, dok 39 % predstavljaju njihovi kolege iz prve godine studija. Apsolventi predstavljaju 5 % uzorka.

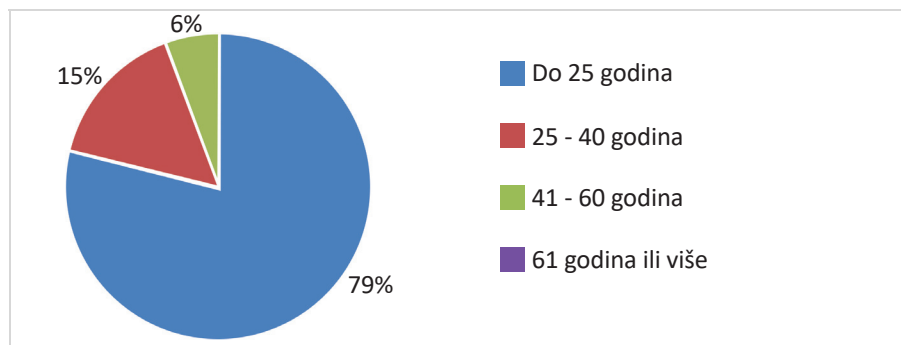
4.1.4 Radni status

Grafikon 16: Radni status (N=455)

Polovinu uzorka predstavljaju studenti koji nisu zaposleni. Nadalje, 22 % anketiranih radi različite studentske poslove, dok je 18 % ispitanika zaposleno te uz to studiraju. Preko studentskog servisa na puno radno vrijeme zaposleno je 6 % studenata.

4.1.5 Starost

Grafikon 17: Starost (N=457)

Iz gornjeg dijagrama vidimo starosnu strukturu studenata. Očekivano, većinu predstavljaju studenti u starosti do 25 godina. Starijih od 25 i mlađih od 40 godina je 15 %, dok je 6 % anektiranih starije od 40 godina.

4.2 Iskustvo s e-predavanjima

4.2.1 Generalno iskustvo

Prvo pitanje glasillo je „Kako biste generalno opisali svoje iskustvo e-predavanja prije pojave COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.)?“ Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 znači IMAO SAM PRETHODNO ISKUSTVO).

Tablica 4: Iskustvo s e-studiranjem prije COVID-19 (N=708)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Iskustvo s upotrebom interneta	5,98	1,764
Iskustvo s e-učenjem (praćenje predavanja)	3,33	2,268
Informatička pismenost (alati: Word, Excel, PowerPoint)	6,01	1,400
Iskustvo s prezentacijama / iskustvo javnog nastupa	5,38	1,763
Iskustvo s video materijalima	4,51	2,044
Iskustvo s video konferencijama	3,21	2,201
Iskustvo s pristupom na daljinu	3,61	2,241

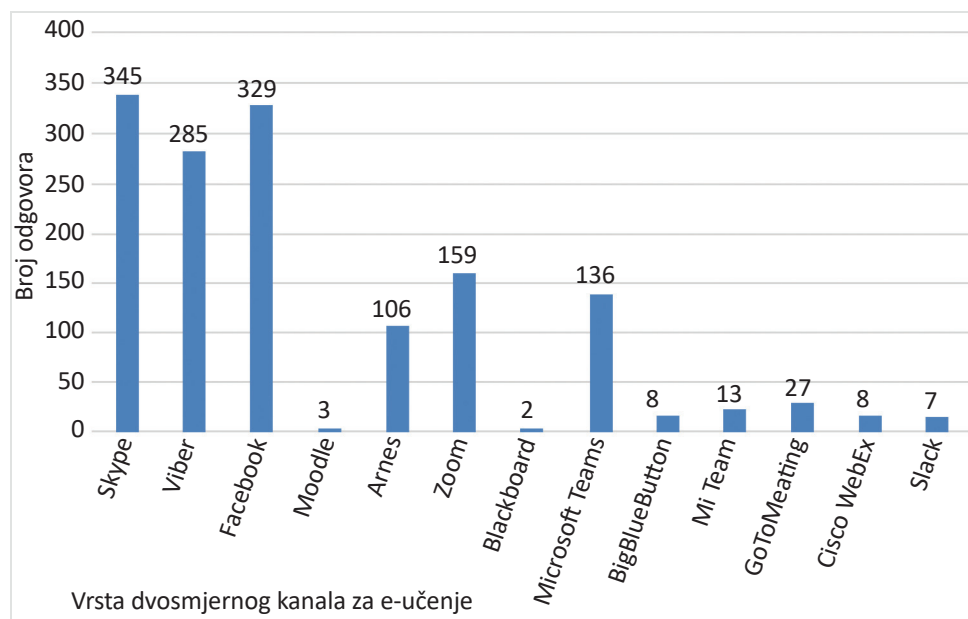
Iz pitanja koja su bila fokusirana na prikupljanje informacija oko iskustva s e-nastavom prije pojave COVID-19, uočava se kako studenti u visokoj mjeri imaju zavidnu informatičku pismenost i dobro internet iskustvo, nešto slabije iskustvo s prezentiranjem i općenito s javnim nastupom, dok je iskustvo s pristupom praćenja nastave na daljinu relativno slabije, što je i očekivano, dok su iskustva studenata s video konferencijama i sličnim online aktivnostima ponešto slabija.

Visoki stupanj iskustva rada s MS Office alatima i rada u internet okruženju očekivan je za mlađu generaciju. Radi se o tehnologiji koju su studenti bili primorani upotrebljavati i prije pandemije. Pored toga, u današnje vrijeme navedena tehnologija u širokoj je svakodnevnoj upotrebi. Na drugoj strani također je očekivan rezultat

niskog stupnja iskustava s e-učenjem i video konferencijama. Činjenica je, naime, da smo do pandemije preferirali klasičan pristup organizacije konferencija i obrazovnih programa uživo.

4.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima

Sljedeće pitanje veže se na dvosmjerne kanale za e-učenje koje su studenti imali prilike koristiti prije pojave COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.).

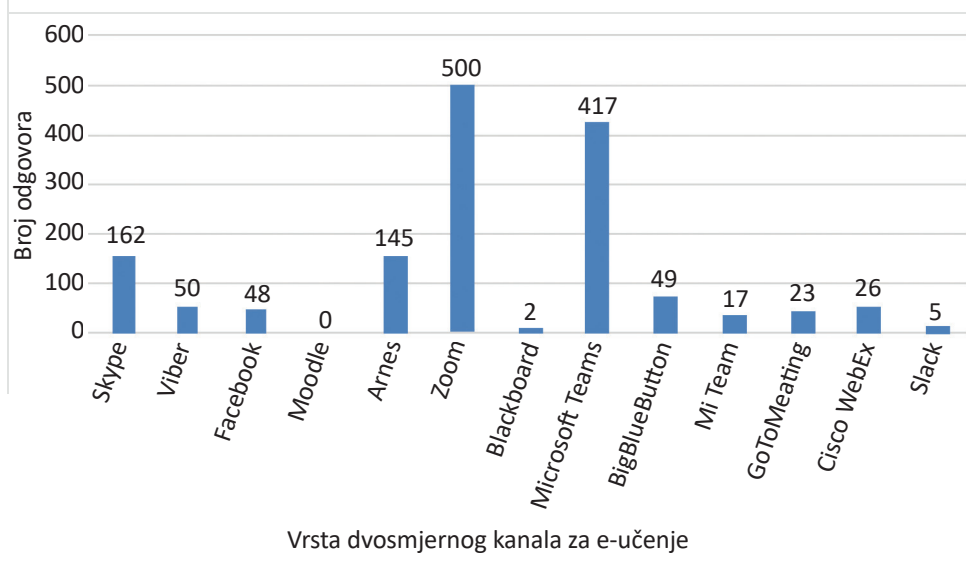
Grafikon 18: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje prije COVID-19 (N=708)

I među studentskom populacijom u velikoj prednosti su Skype, Viber i Facebook. Radi se o alatima koja su u svakodnevnoj upotrebi za potrebe globalne komunikacije bez troškova. Upotreba konferencijskih online okruženja veoma je ograničena. Možemo spekulirati da je ograničena na visokoškolske ustanove koje su i prije pandemije u nekom dijelu koristile pristup e-učenja.

4.3 Tijek rada tijekom pandemije COVID-19

4.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala

Nadalje, peto pitanje ispituje koji su bili najčešće korišteni dvosmjerni kanali za e-učenje koje su visokoškolske institucije koristile za održavanje nastave tijekom pandemije COVID-19? (poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.).

Grafikon 19: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje tijekom pandemije COVID-19 (N=652)

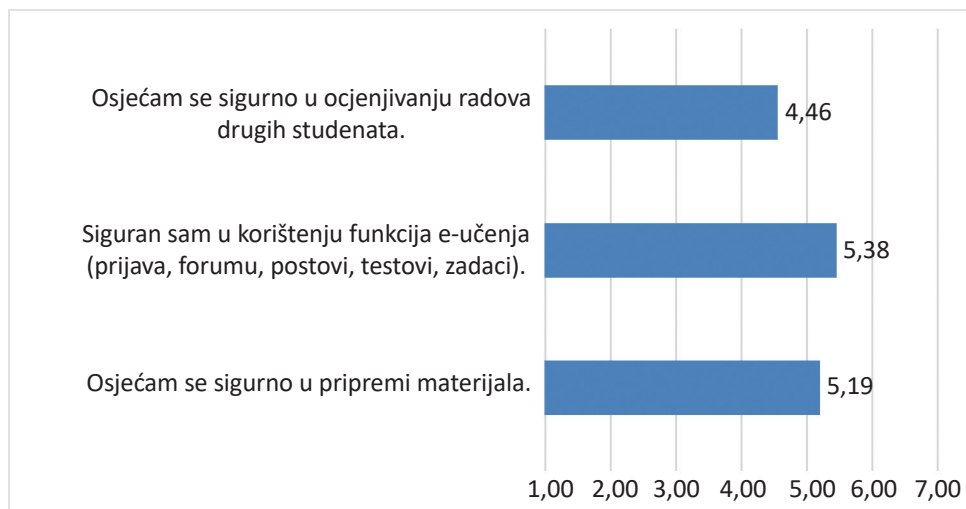
Vezano za iskustva s korištenjem različitih alata, odnosno dvosmjernih kanala za e-učenje prije i nakon pojave COVID-19, vidljivo je kako korištenje i snalaženje s alatima Microsoft Teams i Zoom nakon pojave COVID-19 poprilično raste. Ostali alati kao što su Viber, Facebook, Skype, Moodle, Cisco WebEx i većina ostalih očigledno su bili dosta manje korišteni tijekom pandemije COVID-19 u odnosu na MS Teams i Zoom koji su očito zauzeli dominantne pozicije.

Radi se o očekivanom učinku. Studenti su nakon nastupa pandemije te uz pandemiju povezanih protokola bili primorani u potpunosti osloniti se na online okruženje, odnosno alate koje su uvele visokoškolske institucije. Uglavnom se radi o alatu Zoom i MS Teams okruženju.

4.3.2 Učinkovitost dvosmjernih kanala za e-učenje

Kroz sljedeće pitanje studenti su ocjenjivali vlastitu samopouzdanost/učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 20: Samopouzdanost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje (N=646)

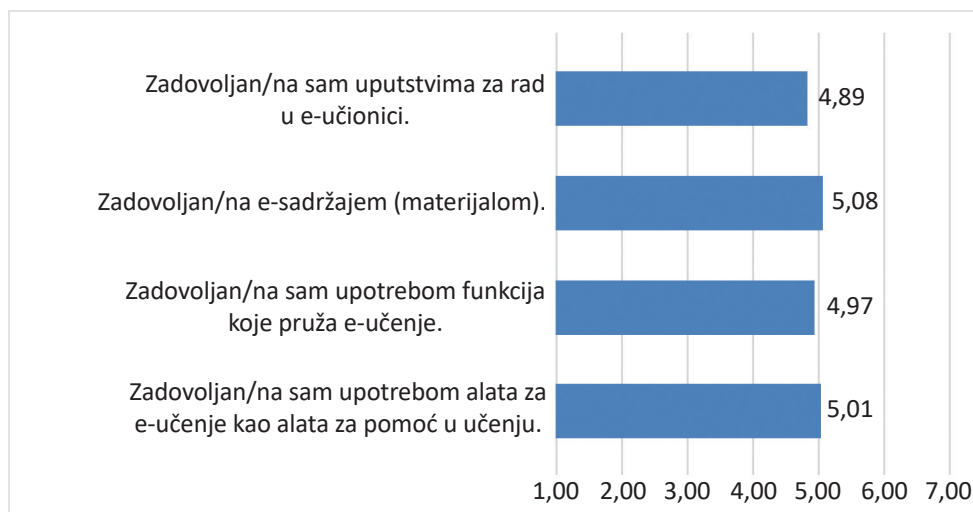
Studenti imaju natprosječan stupanj samopovjerenja kada se radi o korištenju funkcija e-učenja i pripremi materijala za potrebe studija. Nešto je niži stupanj sigurnosti pri ocjeni rada njihovih kolega studenata. U svakom slučaju moramo navesti, da smo za mjerenje koristili 7-stupanjsku ljestvicu, što znači, da prikazani rezultati nude prilično širok prostor za poboljšanje trenutne situacije na ovom području. Preporučljivo bi bilo u nekom dijelu studijskih programa zadržati ovaj način rada i tako spriječiti nepredviđene situacije ubuduće, odnosno pravilnije rečeno, na taj način osigurati viši stupanj prilagodljivosti studenata na e-učenje i u situacijama kada se cijeli studijski program održava na ovakav način.

4.4 Online okruženje za učenje (e-učionica i alati za grupni rad učenika i predavača)

4.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

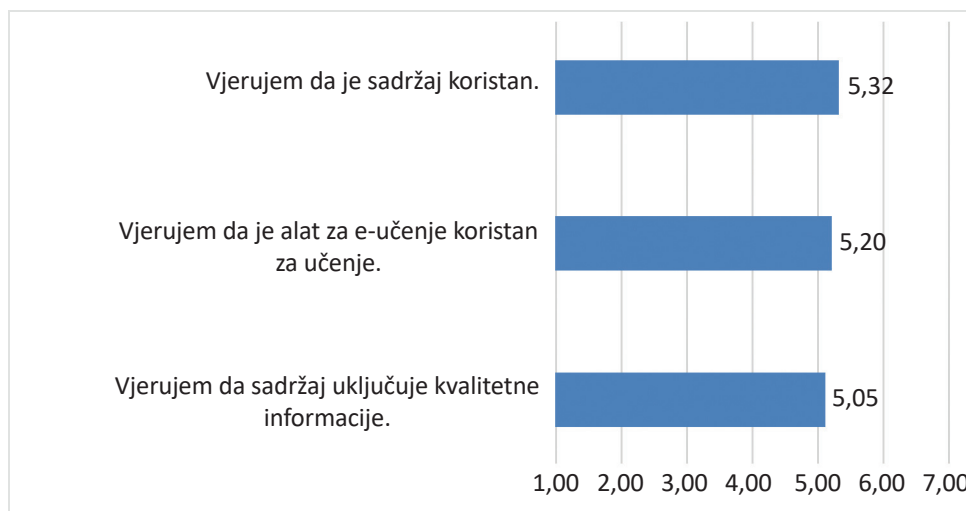
Tablica 5: Zadovoljstvo e-učionicom (N=582)

Studenti su natprosječno zadovoljni e-učionicama i to sa svim mjerenim oblicima. U ovom dijelu ocjene su veoma slične, što nas navodi na zaključak da učenici razumiju e-učionicu kao neku cjelinu ili okruženje i sukladno tome ocjenjuju svoje zadovoljstvo. Moramo se, naime, složiti da su sadržaji i funkcionalnosti online alata veoma ovisni jedni o drugima. Na ovome području vjerojatno možemo očekivati nešto drugačije ocjene kroz nekoliko godina. Činjenica je, naime, da je velika većina visokoškolskih ustanova zadržala u upotrebi e-učionice i njihove funkcionalnost barem u nekom dijelu. Nakon višegodišnje upotrebe možemo očekivati da će studenti lakše i preciznije ocijeniti pojedine aspekte online okruženja e-učionica.

4.4.2 Prednosti e-učionice

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

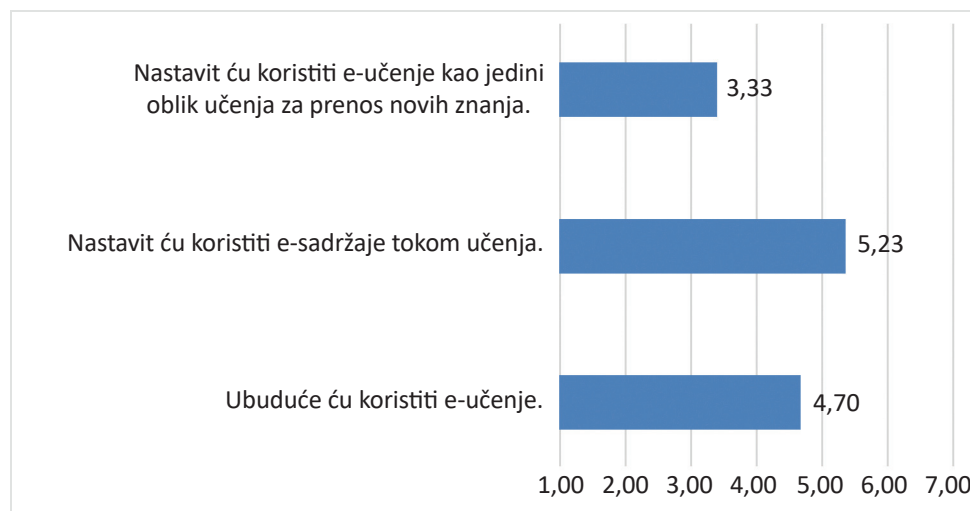

Grafikon 21: Prednosti e-učionice (N=588)

Studenti izražavaju dosta visoku razinu slaganja s tvrdnjama o tome da su sadržaji u sklopu e-učionice korisni, kao i s time da su alati za e-učenje iznimno korisni te da sadržaji uključuju kvalitetne informacije. Međutim, moramo uz to naglasiti da nije jasno kako studenti vide e-učionicu u usporedbi s klasičnim pristupom izvođenja programa. E-učionica i njeni sadržaji korisni su i kada se koriste samo kao dodatno okruženje pored izvođenja nastave uživo.

4.4.3 Svrha e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

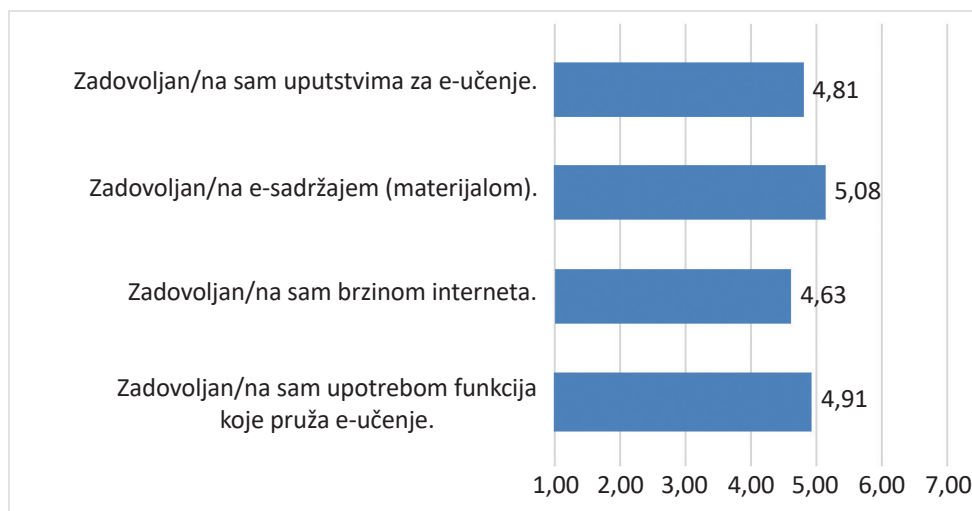

Grafikon 22: Svrha e-učenja (N=586)

Ovaj dio rezultata vezan je na prethodno pitanje i ukazuje na to da studenti imaju namjeru i ubuduće koristiti e-sadržaje kao dopunske sadržaje. Ne slažu se s tvrdnjom da su ti sadržaji dovoljni i da mogu u potpunosti zamijeniti klasični pristup izvođenja studijskih programa (3,33). S obzirom na činjenicu da su rezultati u ovom dijelu natprosječni, međutim neznatno iznad, vjerojatno bi bilo dobro u budućnosti bolje ispitati ovo područje jer ono predstavlja osnovu za odluke visokoškolskih institucija o budućem obliku izvođenja vlastitih studijskih programa.

4.4.4 Kvaliteta e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

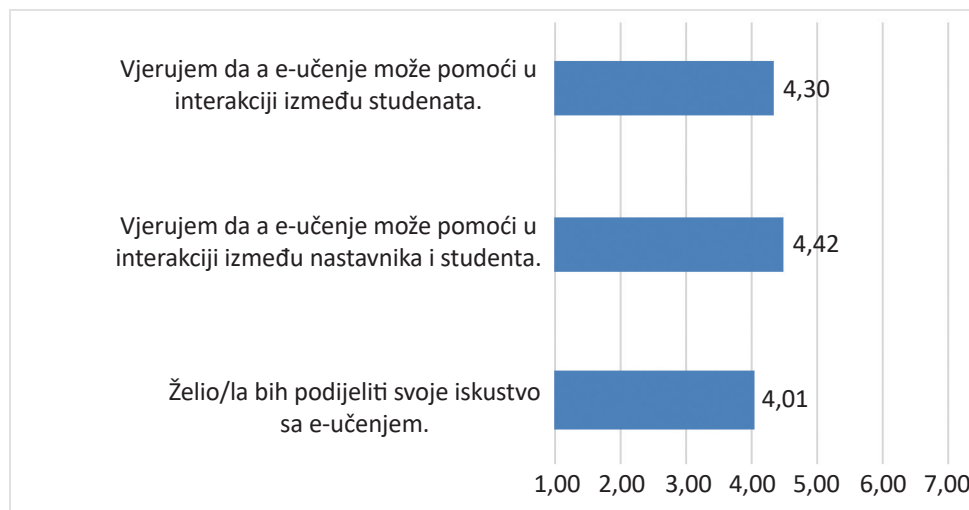

Grafikon 23: Kvaliteta e-učenja (N=531)

Nadalje, studenti su uglavnom zadovoljni kako e-sadržajima, tako i upotrebom funkcija koje pruža e-učenje, uputama i brzinom interneta (ocjene se kreću od 4,63 do 5,08 na skali od 1 do 7). Najniže je ocjenjeno zadovoljstvo brzinom interneta, na što same institucije nisu imale i nemaju utjecaja. U vrijeme pandemije na tom području nije se moglo ništa učiniti. S druge strane, činjenica je da ubuduće možemo očekivati napredak na tom području zbog samog generičkog tehnološkog napretka i konkurencije na tržištu. Studenti su izrazili natprosječno zadovoljstvo sa sadržajima u e-učionicama (5,08 od 7). Postizanje višeg stupnja zadovoljstva kod studenata po ovom pitanju u velikoj je mjeri ovisno o budućem usmjerenju visokoškolskih institucija u pogledu razvoja e-okruženja i uvođenja e-sadržaja u redovni program studija.

4.4.5 Interaktivne aktivnosti učenja

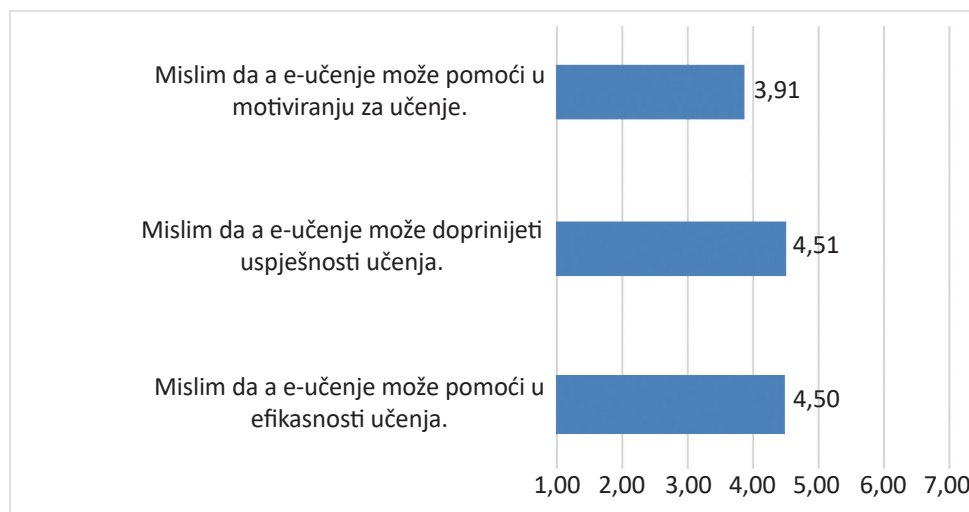
Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 24: Interaktivne aktivnosti učenja (N=530)

U ovom dijelu prosječne ocjene studenata neočekivano su niske (4,01 do 4,42). Možemo zaključiti da studenti nisu u potpunosti uvjereni da e-učenje nadgrađuje klasičan odnos (interakciju) između studenata i profesora. U svakom slučaju, bilo bi od značaja dublje proučiti razloge ovakvog rezultata. Radi li se eventualno o posljedicama slabije komunikacije putem online alata od strane nastavnika? Vjerojatno se radi o tome da je studentima susret uživo s nastavnicima i dalje iznimno bitan (barem povremeno).

4.4.6 Učinkovitost e-učenja

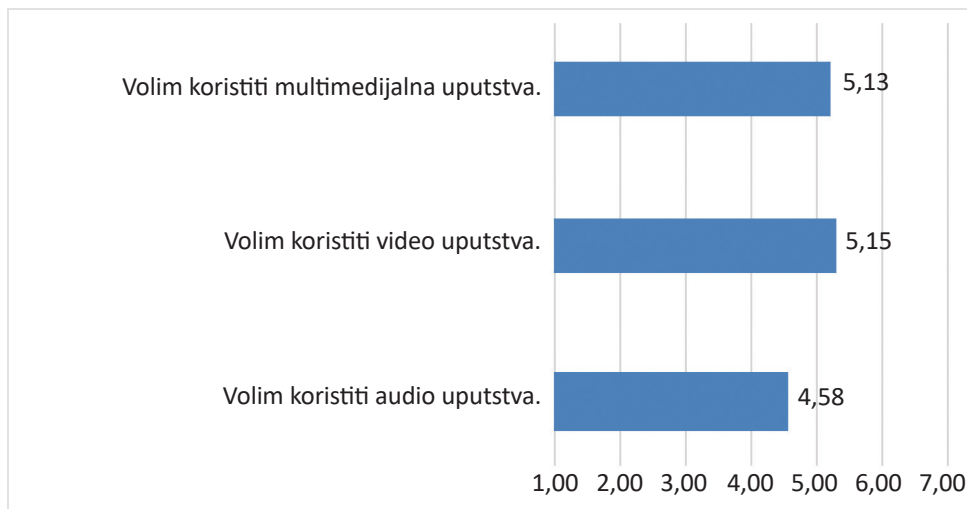

Grafikon 25: Učinkovitost e-učenja (N=523)

Anketirani studenti u e-učenju ne prepoznaju dodatni motivacijski čimbenik za učenje (3,91). Prosječna ocjena doprinosa učinkovitosti učenja samo je blago iznad sredine koju predstavlja ocjena 4,00. Rezultati mogu biti od velikog značaja za buduće odluke visokoškolskih institucija, prije svega na području odluka o stupnju uvođenja e-okruženja u svoje redovne programe.

4.4.7 Multimedijske upute

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 26: Sklonost vrstama multimedijskih uputa (N=528)

Studenti najčešće preferiraju koristiti video upute. Multimedijske upute, kao i audio upute, ne zaostaju mnogo, što je prikazano u Grafikonu 16. Video upute jasnija su i široko dostupna na više mjesta. To olakšava razumijevanje sadržaja širokom spektru primatelja takvih informacija.

4.5 Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača)

4.5.1 Kompetencije prije COVID-19

Kako studenti procjenjuju vlastite kompetencije i vještine PRIJE i POSLIJE pojave COVID-19 nastojalo se procijeniti kroz sljedeće pitanje. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 6: Kompetencije i vještine prije COVID-19 (N=486)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije)	5,53	1,409
Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (obujam, jasnoća, samopouzdanje, konciznost, govor tijela)	5,24	1,554
Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu	5,90	1,384
Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi	4,20	1,843
Uvjerena/a sam u prezentaciju.	5,29	1,541
Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremim odgovor na njih	3,72	2,081
Negativna kritika potiče me poboljšati svoj rad	5,09	1,870
Uključujem sve sudionike u raspravu	4,13	1,972
Kada dajem povratne informacije kolegama, činim to s namjerom da im pomognem napredovati	5,49	1,670
Dajem pozitivne povratne informacije i potičem kolege studente da se još više poboljšaju	5,19	1,687
Mogu ocijeniti prezentacije svojih kolega	4,96	1,840

4.5.2 Kompetencije poslije COVID-19

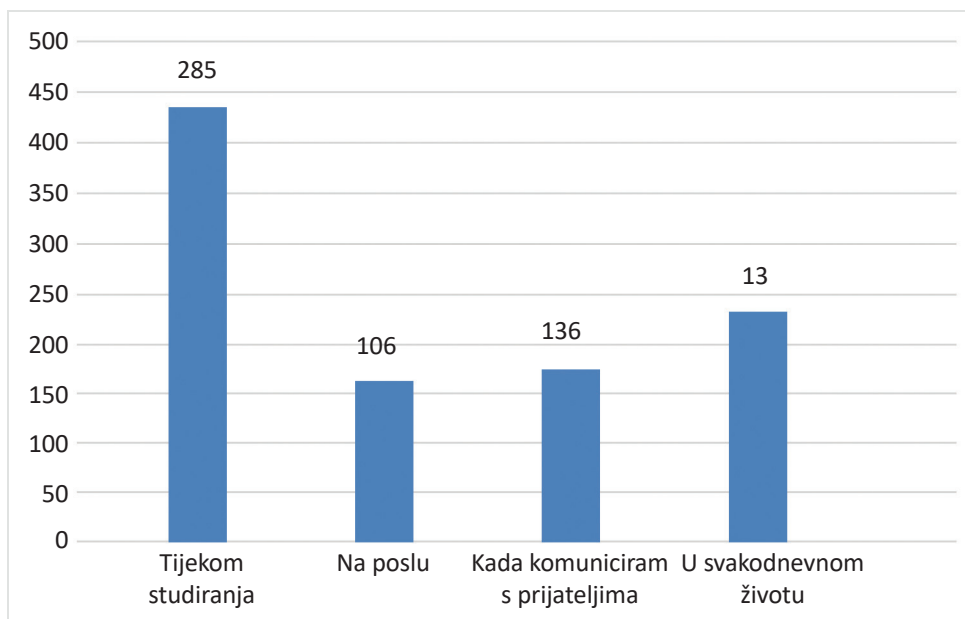
Tablica 7: Kompetencije i vještine nakon COVID-19 (N=485)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije)	5,93	1,245
Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (obujam, jasnoća, samopouzdanje, konciznost, govor tijela)	5,42	1,594
Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu	5,96	1,397
Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi	4,27	1,927
Uvjeren/a sam u prezentaciju	5,41	1,601
Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremim odgovor na njih	3,94	2,164
Negativna kritika potiče me poboljšati svoj rad	5,09	1,930
Uključujem sve sudionike u raspravu	4,13	2,041
Kada dajem povratne informacije kolegama, činim to s namjerom da im pomognem napredovati	5,48	1,707
Dajem pozitivne povratne informacije i potičem kolege studente da se još više poboljšaju	5,20	1,763
Mogu ocijeniti prezentacije svojih kolega	5,06	1,817

Prilikom ispitivanja stavova studenata oko kompetencija i vještina kojima raspolažu u razdoblju prije i nakon COVID-19 (Tablice 9 i 10), kod većine tvrdnji uočava se polagano povećanje slaganja s navedenim tvrdnjama. Studenti očito imaju bolje kompetencije i vještine u radu s pripremama različitih prezentacija i njihovom izlaganju nastavnicima i ostalim kolegama. Rad i nastava na daljinu očito je povoljno djelovala na samostalni rad pojedinaca i timova u takvim oblicima aktivnosti. Veliki napredak vidi se na području pripreme prezentacija (s 5,53 na 5,93). Uz to valja napomenuti i nižu standardnu devijaciju (s 1,409 na 1,245) što znači da je razina kompetencija studenta poslije COVID pandemije iskustva viši i ujednačeniji. Na drugim područjima detektirali smo zanemarujući napredak na osnovu iskustva stečenog tijekom perioda COVID pandemije. Možda je takav rezultat posljedica činjenice da studenti vide kompetenciju pripreme i izvođenja prezentacije kao cjelinu i teško ocjenjuju pojedine aspekte.

4.5.3 Korištenje vještina stečenih e-učenjem

Studenti su se kroz iduće pitanje izjasnili gdje koriste vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom.

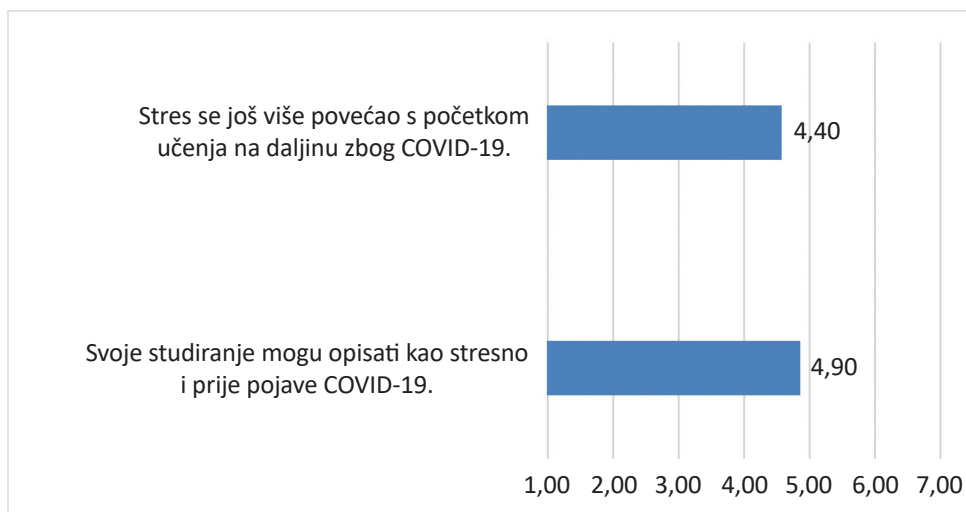
Grafikon 27: Korištenje vještina stečenih e-učenjem i e-komunikacijom (N=484)

Studenti najčešće koriste vještine stečene e-učenjem tijekom studiranja, što je i očekivano, dok u svakodnevnom životu, prilikom komunikacije s prijateljima te na poslu to čine ponešto rjeđe. Iz rezultata vidimo da ne koriste svi studenti vještine e-učenja (434 od 484). Više od 10 % studenata poslije COVID pandemije očito se u potpunosti vratilo isključivo studiranju uživo.

4.6 Incidencija stresa uslijed učenja na daljinu

4.6.1 Predavanja i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 28: Stres uslijed učenja na daljinu (N=467)

Studenti pretežito smatraju da se stres dodatno povećao početkom rada na daljinu zbog pojave COVID-19 (ocjena 4,40 na skali od 1 do 7), dok je za studente proces studiranja u visokoj mjeri očito bio stresan i prije pojave COVID-19.

4.6.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19

Q20 – Ocijenite sljedeće čimbenike tijekom pandemije COVID-19

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 8: Stres u vrijeme pandemije COVID-19 (N=466)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Samo učenje na daljinu izazvalo mi je stres	3,71	2,183
Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres	3,36	2,083
Smetnje iz okoline izazvale su mi stres	3,83	2,152
Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)	3,06	2,159
Teško mi je organizirati i rasporediti posao kod kuće	3,44	2,126
Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima	4,04	2,301
Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu	3,15	2,137
Nedostajao mi je direktan kontakt s predavačima	4,53	2,184
Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentskom službom	3,68	2,167

Nadalje, vezano za stres u vrijeme pandemije COVID-19, među ponuđenim tvrdnjama studenti najviše izražavaju slaganje s tvrdnjom da im je nedostajao izravan kontakt s predavačima, kao i s time da su se ponekad osjećali usamljeno ili izolirano iz razloga jer nisu imali kontakt s ostalim studentima. Na to upućuju i druge srodna istraživanja. Činjenica zatvorenog prostora očito nije stvarala pretjeranu tjeskobu studentima te nije bilo poteškoća u radu/studiranju uslijed boravka u zajedničkom domaćinstvu. Na osnovu rezultata mogli bi zaključiti da prelazak na potpuno uvođenje online studijskih programa možda još nije preporučljiv za visokoškolske ustanove.

4.7 Bonton u online okruženju

Sljedeće pitanje provjerava kako studenti zamišljaju rad u online okruženju. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 9: Predodžba studenata o načinu rada u online okruženju (N=456)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Predavanjima se moramo priključiti najmanje 5 minuta prije službenog početka	5,13	1,897
Prije početka predavanja testiramo opremu (internet, kameru, mikrofon)	5,07	1,928
Pobrinemo se da se nalazimo u okruženju u kojem neće biti ometanja	5,88	1,336
Stalno imamo upaljenu kameru (ako ne uključim video, nastavnik ima pravo da me isključi iz predavanja ili vježbi)	2,79	1,846
Pazimo da ne stvaramo smetnje (isključujemo mikrofon tijekom predavanja i vježbi) (gumb „mute“) i uključujemo ga samo kada želimo nešto reći ili smo pozvani da učinimo tako	6,45	0,941
Fokusiramo se na predavanje/vježbe i ne radimo druge stvari između.	5,19	1,779
Aktivno smo uključeni u raspravu	4,78	1,789
Poštujemo predavače i druge studente	6,49	0,895
Ne jedemo tijekom predavanja/vježbi, tome su namijenjene pauze i vrijeme prije i poslije predavanja/vježbi	4,62	2,046
Ne prekidamo druge studente i profesora kada govore, već čekamo pravi trenutak da se javimo i iznesemo svoje mišljenje	6,39	0,970
Prije predavanja pripremimo set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremimo se odgovoriti na njih	3,96	2,030

Studenti se uglavnom pridržavaju nekih općeprihvaćenih pravila ponašanja u online okruženju te iznimno paze da poštuju predavače i ostale studente u virtualnom okruženju, paze da ne stvaraju smetnje tijekom predavanja, ne prekidaju i sl. Isto tako, studenti očito nemaju naviku uključivati kameru prilikom online nastave. Upravo te dvije postavke osnovni su problem online studija koji zapažaju

izvođači programa. Studenti u online okruženju, naime, manje sudjeluju u nastavi. Manje se uključuju u rasprave. Sama činjenica da nemaju uključene kamere dodatno smanjuje njihovu koncentraciju jer im omogućuje da se tijekom nastave posvećuju i drugim aktivnostima. Vidimo, da studenti i sami misle kako poštuju druge sudionike online nastave. Bonton online studija predviđa uključene kamere ukoliko izvođač ne izrazi drugačije upute. Iz navedenog možemo zaključiti da studenti još ne vladaju bantom ponašanja u e-okruženju, što je donekle razumljivo imajući u vidu relativno skromno iskustvo koje su do sada imali prilike steći. U svakom slučaju, radi se o području koje je veoma značajno za buduću organizaciju rada u e-okruženju.

4.8 Budućnost studija

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 10: Očekivanja za studiranje u budućnosti (N=454)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama	3,77	1,277
Predavanja treba izvoditi u učionicama i laboratorijama	3,51	1,396
Vježbe treba izvoditi u laboratorijama	4,37	0,966
Želim više multimedijskog sadržaja koje bih mogao/la gledati kada mi to vrijeme dozvoli	3,83	1,085
Želim više interaktivnih vježbi koje bih mogao/la napraviti kada mi to vrijeme dozvoli	3,82	1,116
Želim više timskog rada izvan vremena posvećenog predavanjima i vježbama	3,18	1,306

U odnosu na budućnost i očekivanja u nadolazećem vremenu, studenti izražavaju osrednje slaganje s tvrdnjama da bi studentima trebalo pružati više multimedijskog sadržaja koje mogu pogledati kada im to vrijeme dozvoli, što se odnosi također i na interaktivne vježbe. Studenti smatraju u većoj mjeri da bi vježbe trebalo izvoditi u laboratorijima. Jedino ta stavka ocijenjena je natprosječno (djelomično slaganje).

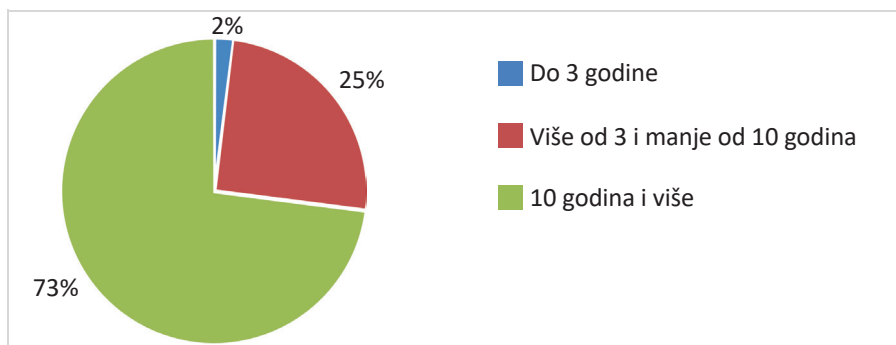
5. NASTAVNO OSOBLJE

5.1 Demografija

Vezano za pitanja koja su u anketnom upitniku bila usmjerena na prikupljanje informacija vezanih za demografske karakteristike ispitanika – nastavnika, fokus je bio istražiti oblik nastavničkog posla koji obavljaju, odnosno održavaju li predavanja/vježbe ili obavljaju sve oblike nastave na visokoškolskoj instituciji na kojoj su zaposleni. Ispitanici su se izjasnili obavljaju li posao na fakultetu u sklopu nekog sveučilišta ili pojedine samostalne visokoškolske ustanove. Vezano za rad u jednoj ili više visokoškolskih institucija, ispitanici – nastavnici izjašnjavali su se o tome jesu li zaposleni samo na matičnoj instituciji kao nastavnici ili možda osim na njoj održavaju nastavu i na jednoj ili više drugih institucija. Isto tako, analizirano je područje znanosti u kojemu djeluju, kao i razina stečenog obrazovanja nastavnika (akademsko zvanje). Zaključno, u ovome dijelu prikupljanja podataka, ispitanici – nastavnici izjasnili su se oko svog spola i starosti.

Naš uzorak u ovom djelu istraživanja iznosi 118 sudionika. Od toga je 36 % je muškaraca i 64 % žena. Čak 82 % ih izvodi predavanja i vježbe, 15 % samo predavanja, dok 3 % ispitanika vodi samo vježbe. Od toga 69 % sudionika radi na sveučilištu a 31 % na nezavisnim visokoškolskim ustanovama. Nadalje, 79 % anketiranih radi samo u jednoj ustanovi. Za većinu (88 %) to je osnovni i jedini posao, 11 % izvođača izvodi aktivnosti kao dodatni posao, a 1 % kao samozaposlene osobe kojima to predstavlja osnovni izvor prihoda.

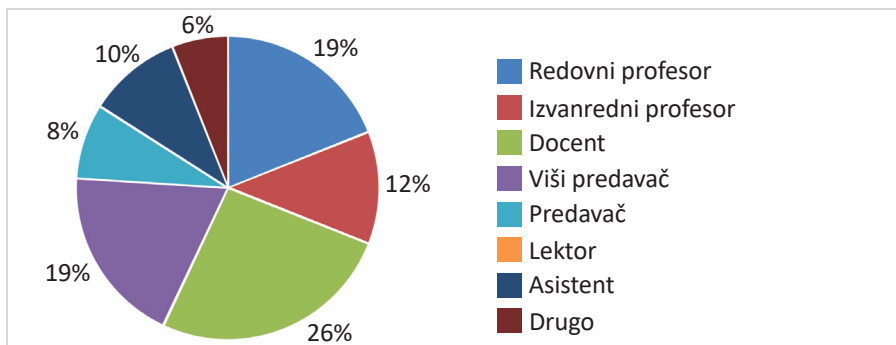
5.1.1 Godine iskustva u pedagoškom radu

Grafikon 29: Godina iskustva u pedagoškom radu (N=100)

Većina sudionika ima više od 10 godina iskustava. Između 3 i 10 godina radnog staža u akademskim vodama im 25 % ispitanika, dok je samo 2 % mlađih kolega koji imaju manje od 3 godine radnog staža.

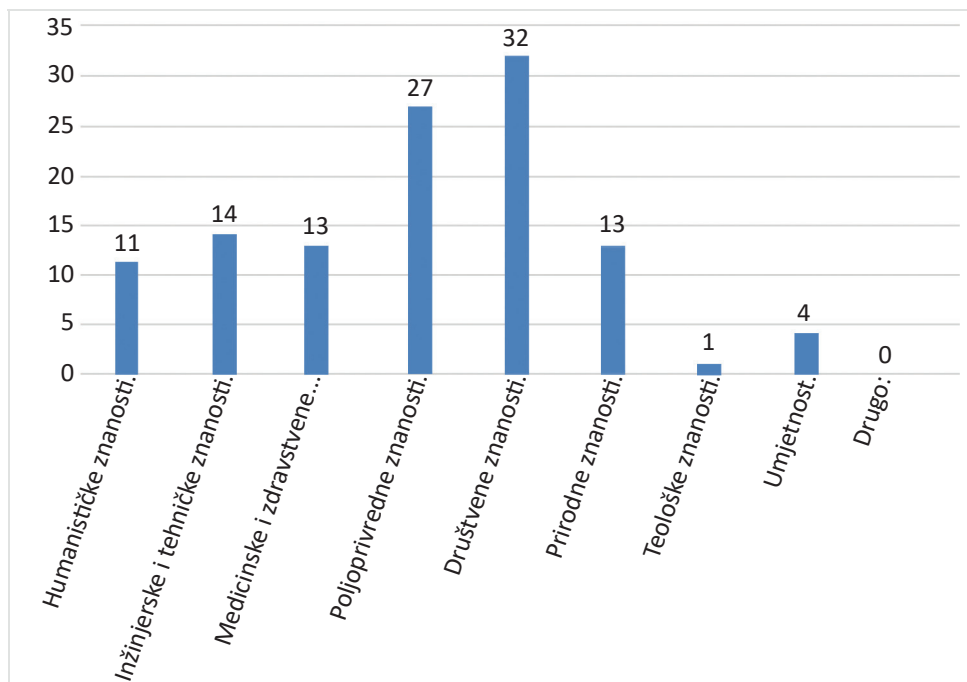
5.1.2 Akademsko zvanje

Grafikon 30: Akademsko zvanje (N=100)

Gornji grafikon prikazuje strukturu našeg uzorka po akademskom zvanju sudionika. Prevladavaju docenti, viši predavači i predavači koji zajedno predstavljaju 64 % svih sudionika.

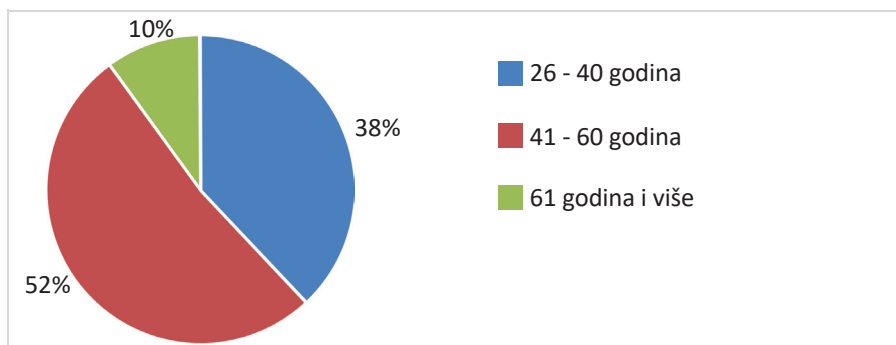
5.1.3 Znanstveno područje

Grafikon 31: Znanstveno područje (N=100)

Uzorak je reprezentativan i s aspekta znanstvenih područja gdje su najviše zastupljeni predavači iz područja društvenih znanosti.

5.1.4 Starost

Grafikon 32: Starost (N=100)

Većina anketiranih izvođača starosti je između 40 i 60 godina (52 %). Starijih od 60 godina je 10 %, dok je 38 % mlađih kolega starosti između 26 i 40 godina.

5.2 Iskustvo s e-predavanjima

5.2.1 Korištenje dvosmjernih kanala

Q2 – Kako biste generalno opisali svoje iskustvo prije početka e-predavanja – prije pojave COVID-19 (odnosno prije 1. ožujka 2020.)?

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 IMAO SAM DOBRO PRETHODNO ISKUSTVO)?.

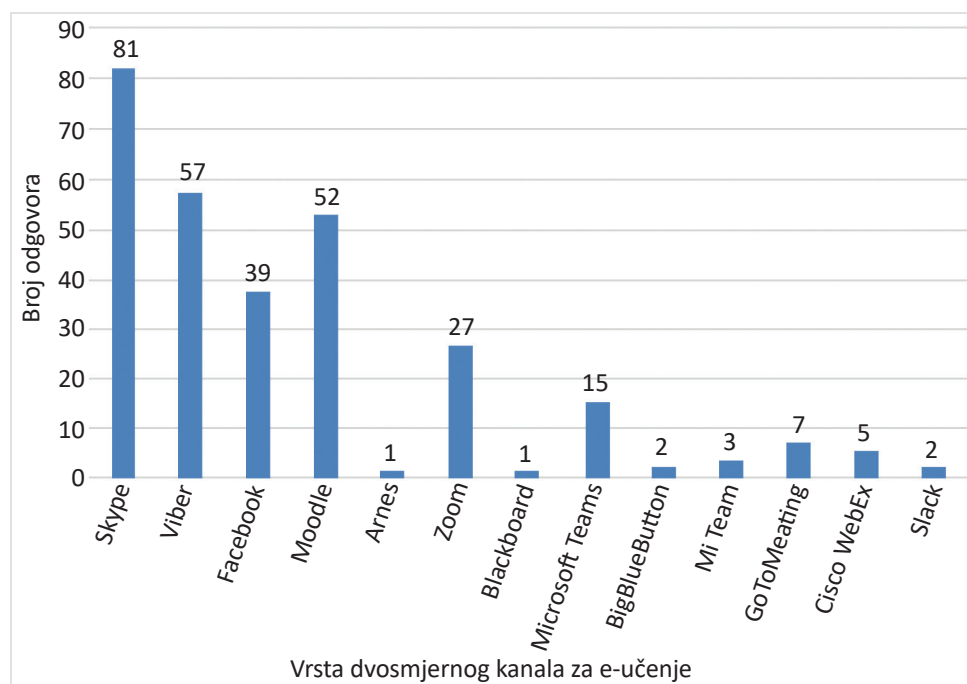
Tablica 11: Iskustvo u radu prije COVID-19 (N=118)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Iskustvo s upotrebom interneta	6,25	1,415
Iskustvo s e-učenjem (izvođenje e-predavanja)	3,31	2,111
Računalna pismenost (alati: Word, Excel, PowerPoint)	6,50	0,814
Iskustvo s prezentacijama/javnim nastupima na daljinu	4,39	2,298
Iskustvo u izradi video materijala	3,59	2,101
Iskustvo u korištenju videokonferencija	3,22	1,979
Iskustvo korištenja daljinskog pristupa	3,69	1,947

Temeljem povratnih informacija koje proizlaze iz pitanja koja su bila fokusirana na stavove oko iskustva s e-nastavom prije pojave COVID-19, uočava se kako nastavno osoblje u visokoj mjeri ima zavidnu informatičku pismenost i dobro iskustvo s upotrebom interneta, nešto slabije iskustvo s korištenjem videokonferencija, dok je iskustvo s pristupom izvođenja nastave na daljinu, izradom video materijala i općenito s korištenjem daljinskog pristupa relativno slabo, što je i očekivano.

5.2.2 Iskustvo s dvosmjernim kanalima

Q3 – S kojim dvosmjernim kanalima za e-učenje ste imali iskustva prije pojave COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.)?

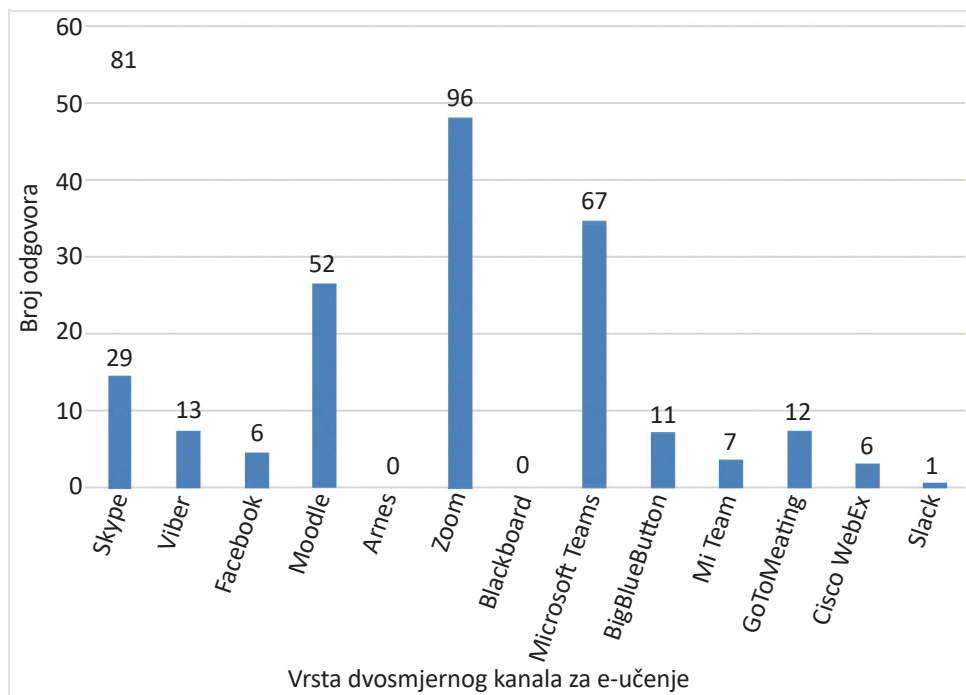
Grafikon 20: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje prije COVID-19 (N=118)

I u ovom segmentu anketiranih sudionika imamo sličnu sliku po pitanju korištenja dvosmjernih komunikacijskih kanala prije nastupa COVID pandemije i razdoblja rada na daljinu. Predavači imaju nešto više iskustva s upotrebom alata Moodle u usporedbi sa studentima i administrativnim osobljem, što je vjerojatno posljedica upotrebe tog alata na pojedinim školama i prije pandemije.

5.3 Tijek rada tijekom pandemije COVID-19

5.3.1 Korištenje dvosmjernih kanala

Q4 – S kojim dvosmjernim kanalima e-učenja ste održavali predavanja tijekom pandemije COVID-19? (To znači poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.)?

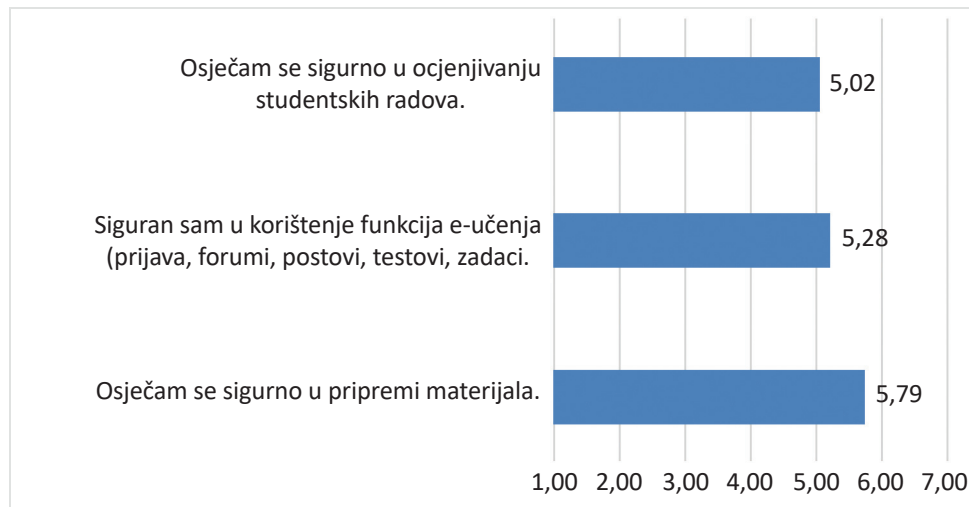

Grafikon 21: Iskustva s dvosmjernim kanalima za e-učenje tijekom pandemije COVID-19 (N=118)

Vezano za iskustva s korištenjem različitih alata, odnosno dvosmjernih kanala za e-učenje prije i nakon pojave bolesti COVID-19, vidljivo je kako korištenje i snalaženje s alatima Microsoft Teams i Zoom nakon pojave bolesti COVID-19 rapidno raste. Ostali alati kao što su Viber, Facebook, Skype, Moodle, Cisco WebEx očito se tijekom pandemije COVID-19 koriste dosta manje u odnosu na MS Teams i Zoom koji su evidentno zauzeli dominantne pozicije te preuzeli funkciju međusobne komunikacije.

5.3.2 Samopouzdanost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje

Q5 – Ocijenite svoju učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

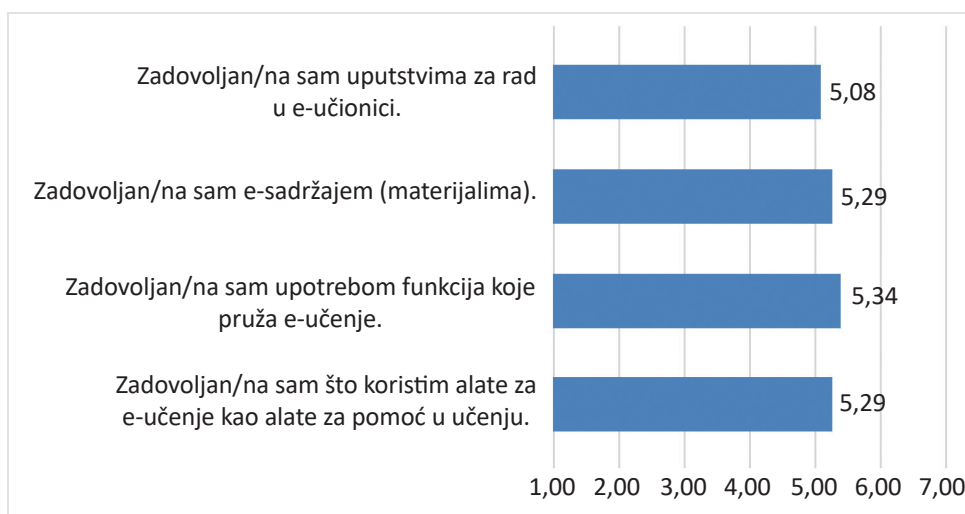
Grafikon 22: Samopouzdanost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje (N=118)

Nastavnici imaju relativno visoku razinu samopouzdanosti u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje te se smatraju sigurnima i učinkovitim u pripremi različitih materijala, ocjenjivanju studentskih radova, kao i korištenju brojnih funkcija u sklopu alata za e-učenje (forumi, postovi i sl.). Najviše je ocjenjena kompetencija pripreme materijala, što i nije iznenađujuće s obzirom da se radi o sličnim ili čak istim kompetencijama kao što je to u pripremi materijala za klasično izvođenje predavanja i vježbi. Najniže je rangirano ocjenjivanje studentskih radova, što je također očekivano. Profesori su na tom području bili suočeni s poteškoćama jer su bili primorani prilagoditi način provjere znanja novonastaloj situaciji. Tako su u jednom trenutku bili suočeni s novim načinom ocjenjivanja studentskih radova i to u novom, odnosno virtualnom okruženju.

5.4 Online okruženje za učenje (e-učionica i alati za grupni rad učenika i predavača)

5.4.1 Zadovoljstvo e-učionicom

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

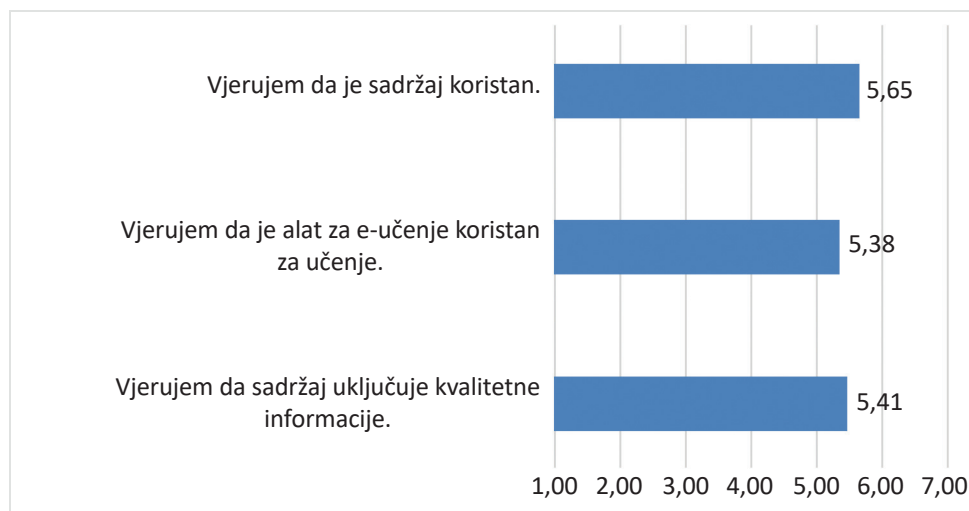

Grafikon 33: Zadovoljstvo e-učionicom (N=116)

Nastavnici su natprosječno zadovoljni sa sadržajima i uputama za rad u e-učionici. E-učionice svakako nude i neke nove funkcionalnosti u usporedbi s klasičnim pristupom prenošenja svih relevantnih informacija usmeno i putem oglasne ploče ili internet stranice. Naravno, otvaraju se i dodatni problemi, prije svega vezani na međusobnu komunikaciju koja je u e-učionicama omogućena na više različitih nivoa i oblika.

5.4.2 Prednosti e-učionice

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

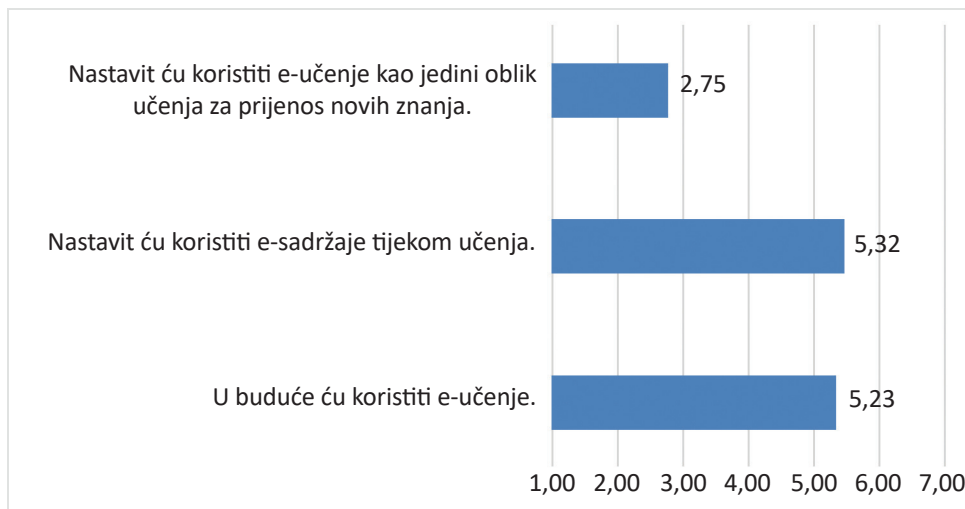

Grafikon 23: Prednosti e-učionice (N=116)

Nastavnici izražavaju prilično visoku razinu slaganja s tvrdnjama o tome da su sadržaji u sklopu e-učionice korisni, kao i s time da su alati za e-učenje iznimno korisni te da sadržaji uključuju kvalitetne informacije. S jedne strane, navedeno je i očekivano obzirom na činjenicu da te sadržaje u najvećoj mjeri sami kreiraju za studente. Imajući to u vidu, ocjena 5,65 mogla bi biti i viša. Možda bi u budućim istraživanjima bilo dobro provjeriti do koje mjere profesori e-sadržaje smatraju korisnima. Smatraju li ih samo dopunskim oblikom studija ili kao isključivi oblik bez osobnog kontakta na predavanjima uživo.

5.4.3 Svrha e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

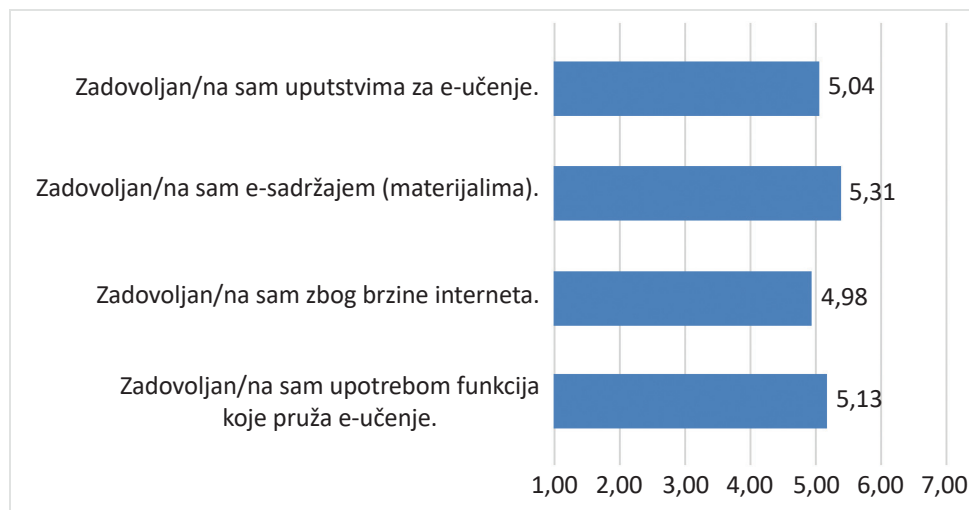

Grafikon 24: Svrha e-učenja (N=116)

Vezano na prethodno pitanje, nastavno osoblje ipak nije stava da će nastaviti koristiti e-učenje kao jedini oblik učenja za prijenos novih znanja (srednja ocjena 2,75), međutim puno veće slaganje izražavaju s tvrdnjom da će nastaviti koristiti e-sadržaje tijekom učenja u budućnosti. To djelomično pruža odgovor na pitanje koje smo si postavili u prošleme poglavlju. Profesori očigledno vide pozitivan doprinos e-sadržaja potrebama studija, međutim samo kao dopunsku mogućnost koja nadgrađuje program izvođen klasičnim putem (uživo). Jasna je namjera izvođača da e-alate i kanale koriste i ubuduće u tu svrhu ali s očiglednim stavom da osnovu i dalje predstavlja osobni kontakt.

5.4.4 Kvaliteta e-učenja

Ocijenite ocjene na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

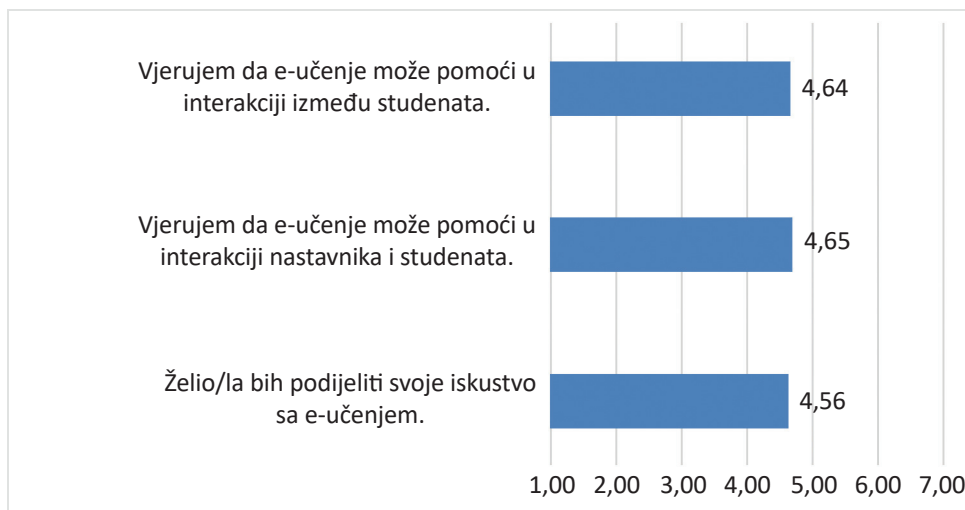

Grafikon 25: Kvaliteta e-učenja (N=110)

Nadalje, nastavnici su uglavnom zadovoljni e-sadržajima, ali i upotrebom funkcija koje pruža e-učenje, uputama i brzinom interneta (ocjene se kreću od 4,98 do 5,31 na skali od 1 do 7).

5.4.5 Interaktivne aktivnosti učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

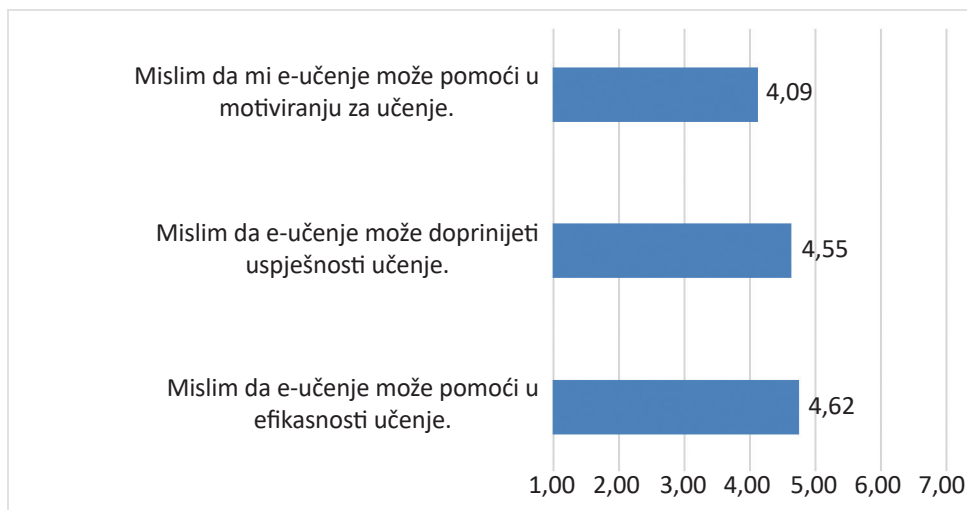

Grafikon 26: Interaktivne aktivnosti učenja (N=108)

Rezultati u ovom dijelu u skladu su s rezultatima prikazanim u poglavlju 5.4.3. Profesori vide e-sadržaj kao pomoćni sadržaj koji može pomoći u interakciji između profesora i studenta, ali ne kao osnovni oblik komunikacije. Vjerojatno je to razlog zašto su u prosjeku ocjene u ovom dijelu ponešto iznad srednje ocjene 4,00, što ukazuje na djelomično slaganje s ponuđenim izjavama.

5.4.6 Učinkovitost e-učenja

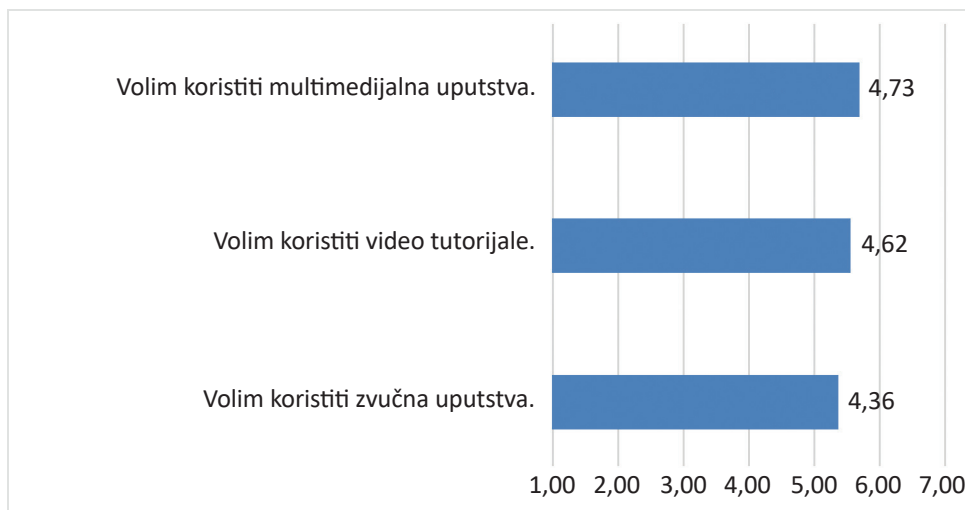
Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 27: Učinkovitost e-učenja (N=109)

5.4.7 Multimedijske upute (sažeci poglavlja, konzultacije)

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 28: Sklonost vrstama multimedijskih uputa (N=109)

Nastavnici najčešće vole koristiti video upute, multimedijske upute, kao i audio upute, što je prikazano u Grafikonu 28. Treba istaknuti kako je stupanj slaganja s ponuđenim izjavama i u ovom dijelu relativno blizu sredine, koja označava određenu neodlučnost.

5.5 Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača)

5.5.1 Kompetencije prije i poslije COVID-19

Sljedećim pitanje procjenjivane su kompetencije i vještine PRIJE I NAKON COVID-19. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 12: Kompetencije i vještine prije COVID-19 (N=106)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije)	5,81	1,228
Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (glasnost, jasnoća, samopouzdanje, sažetost, govor tijela)	5,88	1,152
Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu	6,03	1,267
Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi	5,98	1,163
Uvjeren/a sam u prezentaciju	6,21	0,963
Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja studenata i pripremim odgovore na njih	4,42	1,887
Negativna kritika potiče me da poboljšam svoj rad	5,83	1,477
Uključujem sve sudionika u raspravu	5,70	1,395
Dajući povratne informacije studentima, pomažem im kako bi napredovali	6,26	1,118
Dajem pozitivne povratne informacije i potičem studente da se još više usavršavaju	6,15	1,142
Mogu procijeniti prezentacije studenata	6,18	1,119

Tablica 13: Kompetencije i vještine nakon COVID-19 (N=105)

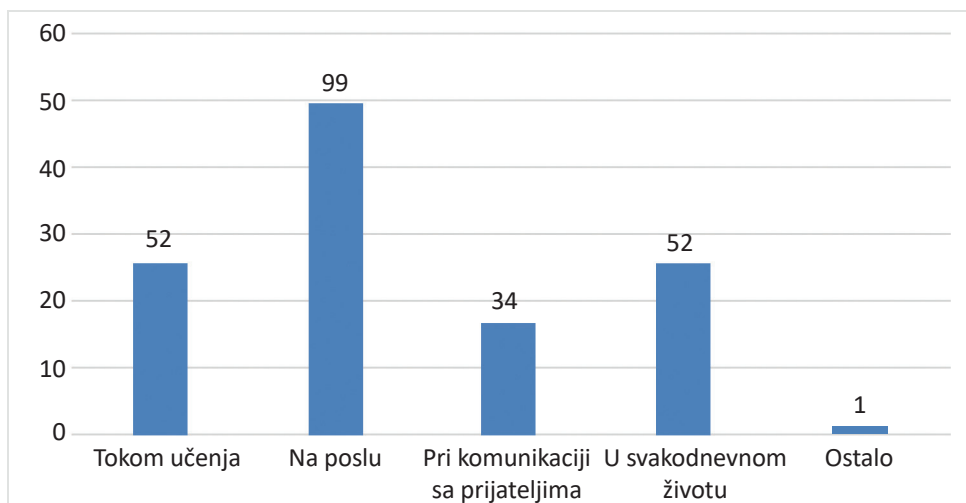
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije)	6,08	1,007
Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (glasnost, jasnoća, samopouzdanje, sažetost, govor tijela)	5,79	1,199
Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu	6,25	0,928
Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi	5,67	1,291
Uvjeren/a sam u prezentaciju	6,30	0,759
Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja studenata i pripremim odgovore na njih	4,58	1,900
Negativna kritika potiče me da poboljšam svoj rad	5,96	1,322
Uključujem sve sudionika u raspravu	5,66	1,393
Dajući povratne informacije studentima, pomažem im kako bi napredovali.	6,30	1,018
Dajem pozitivne povratne informacije i potičem studente da se još više usavršavaju	6,23	1,012
Mogu procijeniti prezentacije studenata	6,08	1,166

Prilikom ispitivanja stavova nastavnog osoblja oko kompetencija i vještina kojima raspolažu u razdoblju prije i nakon COVID-19 (Tablice 15 i 16), kod većine tvrdnji primjećuje se umjereno povećanje slaganja s navedenim tvrdnjama nakon iskustva COVID-19 razdoblja. Nastavnici očigledno imaju bolje kompetencije i vještine u radu s pripremama različitih prezentacija i njihovom izlaganju studentima. Rad i nastava na daljinu povoljno je djelovala na samostalni rad u takvim oblicima aktivnosti.

Izvođači programa stekli su tijekom razdoblja pandemije više iskustva te su u većoj mjeri bili ovisni o materijalima i prezentacijama. Posljedično, zapažamo u rezultatima nešto viši stupanj samopouzdanja u svim aspektima. Možda je još značajnije zapažanje da je gotovo u svim stavkama niža standardna devijacija, što znači da je samopouzdanje među nastavnicima nakon pandemije ujednačenije.

5.5.2 Korištenje vještina stečenih e-učenjem

Q16 – Gdje koristite vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom? Moguće je više odgovora.

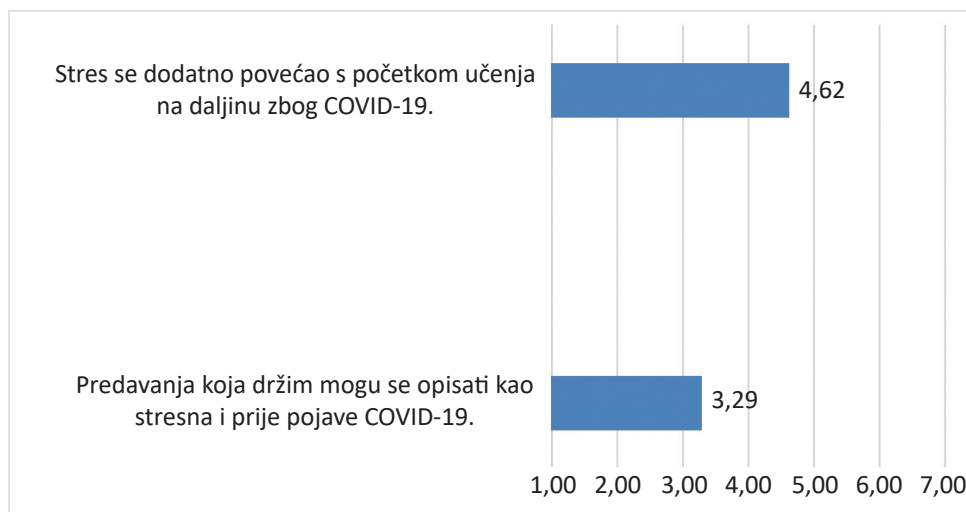
Grafikon 29: Korištenje vještina stečenih e-učenjem i e-komunikacijom (N=105)

Nastavnici koriste vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom najčešće na poslu, što je i očekivano, dok u svakodnevnom životu, prilikom komunikacije s prijateljima te tijekom učenja to ipak čine ponešto rjeđe.

5.6 Incidencija stresa uslijed učenja na daljinu

5.6.1 Predavanja i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Grafikon 30: Stres uslijed predavanja na daljinu (N=100)

Nastavnici uglavnom smatraju da se stres dodatno povećao početkom rada na daljinu zbog pojave COVID-19 (ocjena 4,62 na skali od 1 do 7), dok za nastavnike predavanja koja drže očito nisu bila iznimno stresan posao prije pojave COVID-19 (srednja ocjena 3,29). To možemo razumjeti kao znatno povećanje stupnja stresa kojeg osjete profesori. Navedeno može biti posljedica ispostavljenosti posve drugačijim uvjetima rada. Pritom su ciljevi i odgovornosti ostali jednaki. Novonastala situacija u mnogočemu je otežala rad profesorima. Tu je prije svega izvođenje nastave na daljinu i pokušaj motivacije studenata, da prate nastavu na taj način, što je daleko teže. Izvođači nastave pri takvom radu primaju i neusporedivo manje povratnih informacija od strane studenata, pogotovo imajući u vidu i njihovo neiskustvo, kao i činjenicu da u većini slučajeva studenti imaju isključene kamere. Profesori tako ne mogu znati prate li studenti nastavu ili ne.

Prisutan je i problem izvođenja ispita za potrebe provjere kompetencija studenata pri pojedinim predmetima. Način provođenja ispita mora biti drugačiji ukoliko želimo garantirati da student sam radi na ispitu. Postizanje tog cilja (samostalno

rješavanje ispita) daleko je teže pri radu na daljinu. Na drugoj strani su očekivanja ustanove prema profesorima ostale jednake, što je u uglavnom i očekivano. Na-
poslijetku, sve to skupa vjerojatno rezultira osjetnim povećanjem stupnja ispostav-
ljenosti stresu.

5.6.2 Čimbenici stresa u vrijeme pandemije COVID-19

Q19 – Ocijenite sljedeće čimbenike tijekom pandemije COVID-19

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se
slažem).

Tablica 14: Stres u vrijeme bolesti COVID-19 (N=101)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Učenje na daljinu izazvalo mi je stres	4,40	1,861
Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres	4,00	1,917
Smetnje iz okoline izazvale su mi stres	4,18	1,966
Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)	2,95	1,873
Teško mi je organizirati i rasporediti posao kod kuće	3,39	2,064
Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima	4,45	1,957
Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu	2,93	1,888
Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentima	5,93	1,498
Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentskom službom	4,14	2,020

Nadalje, vezano za stres u vrijeme pandemije COVID-19, među ponuđenim tvrd-
njama nastavnici najviše izražavaju slaganje s time da im je nedostajao izravan kon-
takt sa studentima, kao i s time da su se ponekad osjećali usamljeno ili izolirano iz
razloga jer nisu imali kontakt sa studentima. Činjenica zatvorenog prostora očito
nije stvarala pretjeranu tjeskobu nastavnicima te nije bilo poteškoća u radu uslijed
boravka i rada u zajedničkom domaćinstvu.

Činjenica da nastavnici najviše ističu nedostatak izravnog kontakta sa studentima
je razumljiva u kontekstu komentara povećanog stupnja ispostavljenosti stresu.

Mnogi od problema, koji su tamo navedeni, daleko se lakše rješavaju u neposrednom kontaktu između nastavnika i studenta. Po ovom pitanju su i studenti kao najveći uzrok stresa naveli nedostatak izravnog kontakta s profesorima.

5.7 Bonton u *online* okruženju

Q21 – U ovom dijelu željeli bismo provjeriti kako predavači zamišljaju rad u online okruženju

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

Tablica 15: Predodžba predavača o načinu rada u online okruženju (N=101)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Predavanjima se moramo priključiti najmanje 15 minuta prije službenog početka	4,16	1,922
Prije početka predavanja testiramo opremu (internet, kameru, mikrofoni)	5,80	1,421
Pobrinemo se da se nalazimo u okruženju u kojem neće biti ometanja	6,29	0,902
Predavanja i/ili vježbe započinjemo na vrijeme	6,50	0,820
Dosljedno se pridržavamo objavljenog rasporeda	6,17	1,026
Dosljedno slijedimo upute i pravila bontona	6,33	0,801
Kamera je stalno uključena i dijelimo ekran	5,54	1,553
Pazimo da ne stvaramo smetnje (dok drugi studenti razgovaraju imamo isključen mikrofoni) i uključimo ga kada želimo nešto reći ili nastaviti prezentaciju	6,36	0,807
Fokusiramo se na predavanje/vježbe i ne radimo druge stvari između	6,34	0,886
Aktivno uključujemo sve studente u raspravu	5,91	1,181
Ne jedemo tijekom predavanja/vježbi, za tu aktivnost je namijenjena pauza ili vrijeme prije i poslije predavanja/vježbi	6,52	0,923
Prije prezentacije pripremamo set mogućih pitanja od studenata i pripremamo se odgovoriti na njih	4,78	1,836

Nastavnici se u visokoj mjeri pridržavaju nekih općeprihvaćenih pravila ponašanja u virtualnom okruženju te iznimno paze da poštuju studente u online okruženju, zatim da uključuju aktivno studente u rasprave, započinju predavanja na vrijeme, primjereno određuju i koriste pauze za vrijeme predavanja, drže kameru uključenom za vrijeme predavanja te da dijele ekran s ostalim sudionicima. Nastavnici paze da predavanja i vježbe započinju uvijek na vrijeme i da se dosljedno pridržavaju rasporeda. Profesori se moraju također dosljedno pridržavati bontona ukoliko žele to zahtijevati od slušatelja (studenata).

5.8 Budućnost studija

Očekivanja oko studiranja u budućnosti ispitivala se kroz sljedeće pitanje. Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

Tablica 16: Očekivanja za studiranje u budućnosti (N=99)

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama	4,21	0,918
Predavanja treba održavati u učionicama	4,10	0,990
Vježbe treba izvoditi u laboratorijama	4,44	0,800
Studentima treba pružiti više multimedijskog sadržaja koji mogu pogledati kad im vrijeme to dozvoli	4,28	0,686
Treba uvesti nekoliko interaktivnih vježbi koje bi studenti mogli uraditi kad im vrijeme to dozvoli	4,22	0,736
Potrebno je uvesti samostalniji timski rad van vremena koji je namijenjen predavanjima i vježbama	4,09	0,838

U odnosu na budućnost i očekivanja u nadolazećem vremenu, nastavnici izražavaju osrednje slaganje s tvrdnjama da bi studentima trebalo pružiti više multimedijских sadržaja koje mogu pregledati kada im to vrijeme dozvoli, što se odnosi također i na interaktivne vježbe. Nastavnici smatraju u ponešto većoj mjeri da bi vježbe trebalo izvoditi u laboratorijima. Potrebno je upozoriti da su po svim aspektima u okviru ovoga seta pitanja prosječne ocjene veoma blizu srednjoj vrijednosti 4,00. To u suštini možemo interpretirati više kao neodlučnost izvođača u vezi s postavljenim izjavama. Donekle je to razumljivo. Izvođači imaju premalo iskustva da bi u ovom

trenutku mogli definirati kako bi izgledao dobar program izvođenja u budućnosti. Svakako bi bilo potrebno zadržati sve prednosti koje nude e-okruženje i e-alati toga okruženja. Pritom se ne smije izgubiti neposredan kontakt između studenata i profesora. Na kojem mjestu odrediti granicu, vjerojatno je teško ustanoviti i definirati u ovome trenutku. Za odgovor na takvo pitanje svima je nesumnjivo potrebno daleko više iskustva, kao i dodatnih istraživanja.

6. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Pandemija izazvana širenjem bolesti COVID-19 značajno je utjecala na sve aspekte društva, uključujući i obrazovanje. Mnoge zemlje, uključujući Hrvatsku, morale su poduzeti obuhvatne mjere kako bi ograničile širenje virusa. To je dakako uključivalo i cjelokupni obrazovni sustav, što se onda odrazilo i na način održavanja nastave, polaganja ispita, zatvaranje kampusa, uvođenje mjera fizičkog distanciranja i sl. Studenti su itekako iskusili promjene u načinu pohađanja predavanja, seminara, ispita, pristupa knjižnicama, laboratorijskim prostorima, praktikumima, mentorskim sastancima itd. U ovisnosti o dinamici situacije sa zdravstvenom krizom uzrokovanom bolešću COVID-19, mjere su se povremeno mijenjale i prilagođavale, međutim brojna visoka učilišta prebacila su cjelokupan nastavni proces na online platforme kako bi se osigurao kontinuitet obrazovanja uz minimalne rizike od širenja virusa. Stoga su kroz anketno istraživanje ispitani stavovi ključnih dionika unutar odvijanja nastavnog procesa u takvim nepredvidivim uvjetima, kako s aspekta učenika/studenata, tako i s aspekta zaposlenih u obrazovnim institucijama, odnosno nastavnika i potpornih službi.

Najčešći izazovi koji su se pojavljivali kod studenata su, primjerice, nedovoljno iskustvo s praćenjem nastave putem videokonferencija, nedostatak koncentracije, zatim slabije iskustvo s prezentiranjem i općenito javnim nastupom putem online platformi, dok je informatička pismenost i internet iskustvo studenata na zavidnoj razini. Međutim, kroz vrijeme se uočava polagano povećanje kompetencija i vještina u radu s pripremama različitih prezentacija i njihovom izlaganju nastavnicima i ostalim kolegama. Rad i nastava na daljinu očito je povoljno djelovala na samostalni rad pojedinaca i timova u takvim oblicima aktivnosti. Studenti naglašavaju kako im je nedostajao izravan kontakt s nastavnicima i s ostalim studentima. Međutim, u budućnosti u sklopu nastave na daljinu očekuju više multimedijских i ostalih sadržaja koje bi mogli pregledavati neovisno o zadanim terminima. Nadalje zaposlenici visokoškolskih institucija, odnosno nastavnici i stručne službe,

također imaju zavidnu informatičku pismenost i dobro iskustvo s korištenjem interneta, međutim relativno slabije iskustvo s korištenjem videokonferencija. Nastavnicima je poseban izazov predstavljala priprema nastave i nastavnih materijala u ovakvom načinu odvijanja nastavnog procesa. Ipak, nastavnici su izrazili relativno visoku razinu samopouzdanosti u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje, kao i korištenju različitih funkcija u sklopu alata za e-učenje. Kao i kod studenata, nastavnici i stručne službe ističu kako im je nedostajala izravna interakcija sa studentima, dok su nastavnici ponekad osjećali svojevrsnu usamljenost i izoliranost iz razloga jer nisu imali neposredni kontakt sa studentima i kolegama. Zaključuje se kako od prednosti uvođenja online nastave prevladava unaprjeđenje digitalnih kompetencija kod svih dionika, što se onda održava i na kvalitetu i dostupnost različitih nastavnih materijala (koji su lako dostupni), a koji itekako mogu pomoći pri samostalnom učenju, međutim isto tako i na mogućnost korištenja i razmjene raznih edukativnih medijskih interaktivnih sadržaja kako bi se potaknuo interes među učenicima/studentima, a onda posljedično i poboljšala komunikacija na relaciji studenti-nastavnici te studenti-studenti.

Za definiciju budućeg oblika studija/studiranja svakako je potrebno više vremena. U ovome trenutku nesumnjivo još nemamo dovoljno informacija za relevantnije zaključke. Potrebna su i dodatna/daljnja istraživanja u tom području s ciljem da se dođe do određene slike budućeg potencijalno optimalnog sustava studija, koji treba iskoristiti sve prednosti e-okruženja, a da se pritom ne izgube suština i brojne prednosti klasičnih oblika studiranja. Je li to to neki hibridni oblik organizacije studija? Ako jest, gdje je granica između izvođenja uživo i korištenja brojnih prednosti e-okruženja? Pitanja su to na koja odgovore mogu pružiti i buduća slična istraživanja.

IZVORI I LITERATURA

1. Fisher, M. J., & Marshall, A. P. (2009). Understanding descriptive statistics. *Australian critical care*, 22(2), 93–97.
2. Franchi, T. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on current anatomy education and future careers: A student's perspective. *Anatomical Sciences Education*, 13(3), 312.
3. Irawanto, D. W., Novianti, K. R., & Roz, K. (2021). Work from home: Measuring satisfaction between work–life balance and work stress during the COVID-19 pandemic in Indonesia. *Economies*, 9(3), 96.

4. Kleindienst, P., & Raspor, A. (2020). The effectiveness of e-learning for students acquiring online presentation competence. V M. Makarovič & B. Rončević (Ur.), *Technology and social choices in the era of social transformations* (str. 83–100). P. Lang.
5. Lait, J., & Wallace, J. (2002). Stress at work: A study of organizational-professional conflict and unmet expectations. *Relations industrielles/Industrial relations*, 57(3), 463–490.
6. Liaw, S. S. (2008). Investigating students' perceived satisfaction, behavioral intention, and effectiveness of e-learning: A case study of the Blackboard system. *Computers & Education*, 51(2), 864–873. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2007.09.005>
7. Liaw, S. S., & Huang, H. M. (2006). Developing a collaborative e-learning system based on users' perceptions. *International Conference on Computer Supported Cooperative Work in Design*, 751–759.
8. Raspor, A. (2021). Developing new research methodology for studying learning environment: Covid-19. *Perfectus AC*, 2, 3–16.
9. Raspor, A., Gojšič, J., & Rozman, T. (2016). Self-evaluations of students' developed competences during seminar presentations in the online program. *Polytechnic and design*, 4(4), 377–388.
10. Schools, C. P. (2016). *Student code of conduct*. Chicago Public Schools.
11. Stahl, B. C., Wood, C., & Howley, R. (2004). Teaching professional issues in computing through the development of a student code of conduct. *Proceedings Ethicomp*, 812–825.

REFLEKSIJE I SMJERNICE: AKADEMSKE INSTITUCIJE HRVATSKE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19

Andrej Raspor

1. UVODNO RAZMATRANJE

Tijekom razdoblja pandemije COVID-19 Hrvatska se suočila s brojnim izazovima u svim aspektima društva, uključujući i obrazovanje. Akademске institucije nisu bile izuzete iz ovih izazova, a prilagodba na novonastale uvjete bila je ključna kako bi se osiguralo kontinuirano provođenje obrazovnih procesa.

Što se tiče visokoškolskog obrazovanja, hrvatske sveučilišne zajednice morale su brzo reagirati na promjene i implementirati nove strategije kako bi omogućile nastavak obrazovnih aktivnosti uz minimalne prekide. Osim što su se suočavali s tehničkim izazovima uvođenja nastave na daljinu, studenti i nastavnici suočavali su se i s emocionalnim i psihološkim izazovima prilagođavanja novoj situaciji.

Što se tiče studenata, mnogi su se našli u novim okolnostima u kojima su morali studirati iz udobnosti svojih domova, što je zahtijevalo visok stupanj samodiscipline i organizacije. Osim toga, ograničenja putovanja i socijalnog kontakta ograničavala su njihovo iskustvo studiranja i međusobnu interakciju.

Zaposlenici u akademskim institucijama, kao što su upravitelji, predavači i osoblje studentskih službi, također su se suočili s izazovima prilagođavanja načina rada novonastalim uvjetima. Rad na daljinu postao je standard, što je zahtijevalo brzu implementaciju tehnoloških rješenja i prilagodbu radnih procesa.

Slijede neki od ključnih izazova s kojima su se studentske službe, studenti i nastavno osoblje u Hrvatskoj suočili tijekom pandemije:

- Prelazak na *online* nastavu: mnogi fakulteti prešli su na online nastavu u kratkom roku, što je za sve sudionike značilo prilagođavanje novim alatima i načinima učenja. Neki od njih su imali poteškoća s pristupom internetu ili adekvatnoj opremi za online učenje.
- Poteškoće u praćenju gradiva: online nastava može biti zahtjevnija za praćenje u usporedbi s tradicionalnom nastavom u učionici. Tako su imali poteškoća s koncentracijom i motivacijom u online okruženju.
- Nedostatak društvene interakcije: svi su se suočili s manjim brojem interakcija s kolegama i profesorima, što je moglo utjecati na njihovo mentalno zdravlje i osjećaj pripadnosti.
- Poteškoće u pronalaženju prakse i posla: pandemija je utjecala na tržište rada, otežavajući studentima pronalaženje prakse i posla.

Osim navedenih izazova, postoje i neki pozitivni aspekti koji su se iskristalizirali tijekom pandemije:

- Razvoj *online* edukacije: fakulteti su uložili u razvoj online edukacije, što je dovelo do poboljšanja dostupnosti i fleksibilnosti obrazovanja.
- Razvoj digitalnih vještina: studenti su stekli nove digitalne vještine koje će im biti korisne u budućem životu i karijeri.
- Povećana fleksibilnost: studenti su imali više fleksibilnosti u učenju i mogli su bolje uskladiti svoje obveze.

Ukratko, COVID-19 imao je značajan utjecaj na studiranje u Hrvatskoj, s brojnim izazovima ali i nekim pozitivnim aspektima. Važno je da se iz ove situacije izvuku pouke i da se obrazovanje u budućnosti učini otpornijim na slične krize.

Unatoč svim tim izazovima, hrvatska akademska zajednica pokazala je izuzetnu otpornost, prilagodljivost i solidarnost. Kroz suradnju i zajednički napor, uspjela je održati kontinuitet obrazovanja i pružiti podršku studentima tijekom teških vremena. Ova iskustva tijekom pandemije mogla bi poslužiti kao temelj za buduće inovacije i poboljšanja u hrvatskom obrazovnom sustavu.

Studija o radu u akademskim institucijama za vrijeme pandemije COVID-19 u Hrvatskoj tijekom 2021. godine pruža uvid u prilagodbu pojedinaca, zaposlenika studentskih službi, predavača i studenata na izazove koje je donijela pandemija. Unatoč nepredvidivim okolnostima uzrokovanim COVID-19, primijećena je upornost i napor u svim segmentima akademske zajednice.

Broj upisanih studenata na visokim školama smanjio se tijekom 2021. godine u usporedbi s 2020. godinom, što ukazuje na manje generacije. To pokazuje važnost obrazovanja i značaj akademskog napretka, čak i tijekom pandemije.

Zaključno, možemo sažeti da je akademska zajednica u Hrvatskoj tijekom 2021. godine bila izložena ozbiljnim izazovima, ali su svi sudionici pokazali upornost, prilagodljivost i odgovornost. Pandemija je potaknula inovacije u obrazovanju te istaknula važnost povezanosti i suradnje između zaposlenika u akademskim institucijama i studenata. Unatoč neizvjesnosti, postignuti rezultati i napor svih uključenih održali su integritet i kvalitetu visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

2. BUDUĆNOST *ONLINE* STUDIJA

Online programi nude dva ključna načina za proširenje pristupa visokom obrazovanju.

Prvi učinak je direktan: omogućuju pohađanje kolegija i programa onima koji inače ne bi mogli pohađati tradicionalni fakultet na kampusu. Povećan upis u *online* programe ukazivao bi na proširenje broja studenata koji stječu visoko obrazovanje. Međutim, ako online programi jednostavno zamjenjuju programe na kampusu, ukupan broj upisanih na fakultete se neće povećati (Shankar i sur., 2023).

Studija Goodmana pokazuje da to nije slučaj (Goodman i sur., 2019). Koristeći podatke o upisu na *online* diplomski studij računalnih znanosti koji nudi Georgia Institute of Technology, oni pokazuju da online studij omogućuje pristup širem krugu studenata koji inače ne bi mogli pohađati ovaj studij. Njihova studija ne pronalazi preklapanja između aplikantata za online program i program u učionici. Aplikanti za program u učionici bili su uglavnom mlađi i s većom vjerojatnošću novopečeni diplomanti, dok su se za online program prijavljivali profesionalci srednje karijere. To pokazuje da online programi imaju vrijedne karakteristike koje se razlikuju od nastave u učionici i koje odgovaraju preferencijama pojedinaca koji se ne bi prijavili za tradicionalne programe na kampusu.

Drugo, *online* programi nude i konkurentnu alternativu tradicionalnim fakultetima s fizičkom lokacijom, čime dodatno poboljšavaju pristup drugima. Iako studija Goodmana i sur. ukazuje na to da se *online* programi razlikuju od programa na kampusu, dokazi o tome da online fakulteti i programi vrše konkurencijski pritisak na tradicionalne fakultete pokazuju da su oni bliski zamjenski proizvodi. Deming i sur. otkrili su da su nakon promjene propisa o visokom obrazovanju 2006. godine, koja je olakšala ulazak online fakulteta, manje selektivni fakulteti s fizičkom lokacijom odgovorili povećanjem troškova za nastavu, što sugerira poboljšanje kvalitete obrazovanja (Deming i sur., 2018).

Obje studije, Goodmana i sur. i Deminga i sur., pružaju pozitivne argumente za proširenje *online* programa u pogledu zadovoljenja nenamirene potražnje za visokim obrazovanjem i poboljšanja ponude zbog konkurencije koja potiče od tradicionalnih fakulteta. Međutim, konačni ispit opravdanosti proširenog pristupa na ovaj način njegov je doprinos kratkoročnim ishodima učenja studenata i dugoročnim ishodima na tržištu rada.

Studije provedene prije pandemije do sada nude pesimističan pogled na online programe u ovom pogledu. Nova istraživanja pokazuju da studenti uglavnom imaju pozitivno mišljenje o online studiranju. Evo nekih razloga zašto je *online* studiranje atraktivno studentima:

- **Fleksibilnost:** *online* studiranje nudi studentima fleksibilnost u učenju. Studenti mogu pohađati predavanja i raditi na zadacima u vrijeme koje im najviše odgovara.
- **Dostupnost:** *online* studiranje omogućuje stjecanje visokom obrazovanja studentima iz udaljenih mjesta ili s poslovnim obavezama.
- **Troškovi:** *online* studiranje može biti jeftinije od tradicionalnog studiranja na kampusu jer se štede troškovi putovanja, smještaja i drugih troškova života na lokaciji fakulteta.
- **Ubrzano učenje:** neki *online* programi nude ubrzane tečajeve koji omogućuju studentima da diplomiraju brže nego tradicionalnim studijem.
- **Raznolikost programa:** *online* studiranje nudi širok izbor programa koji možda nisu dostupni na svakom tradicionalnom fakultetu.

Studija Goodmana i sur. (2017.) pokazuje da online program može privući studente koji inače ne bi mogli pohađati studij, kao što su profesionalci srednje karijere. Ukratko, online studiranje nudi studentima fleksibilnost, dostupnost i druge prednosti koje tradicionalno studiranje na kampusu možda nema.

3. PREPORUKE

Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na visoko obrazovanje u Hrvatskoj, ubrzavši trend implementacije *online* komponenti u studiranje. Iako je *online* studiranje donijelo određene prednosti, važno je razmotriti kako poboljšati studiranje u Hrvatskoj u post-pandemijskom razdoblju. Slijedi nekoliko preporuka:

1. **Hibridni model studiranja:** razviti hibridni model studiranja koji kombinira najbolje od tradicionalne nastave u učionici i *online* učenja. *Online* moduli mogu pokrivati temeljno gradivo, a nastava u učionici može se usredotočiti na interakciju, raspravu i aktivno učenje.
2. **Poboljšanje kvalitete online studiranja:** ulaganje u razvoj online platformi i alata za poboljšanje interakcije i angažiranosti studenata. Fokus na stvaranju *online* sadržaja koji je informativan, interaktivan i prilagođen različitim stilovima učenja. Obuka nastavnog osoblja za dizajniranje i predavanje kvalitetnih online tečajeva.

3. Standardizacija i akreditacija online programa: razviti jasne standarde za *online* programe kako bi se osigurala kvaliteta i dosljednost. Implementacija sustava akreditacije za online programe kako bi se studentima omogućilo lakše prepoznavanje kvalitetnog online studiranja.
4. Mentalno zdravlje i socijalna podrška studentima: razviti programe za podršku mentalnom zdravlju studenata kako bi se studentima pomoglo u suočavanju s izazovima *online* i hibridnog studiranja. Unaprijediti mogućnosti za društvenu interakciju i studentski život i online okruženju.
5. Razvoj digitalnih vještina: integriranje programa za razvoj digitalnih vještina u kurikulum kako bi se studenti opremili potrebnim alatima za uspješno *online* učenje i rad u digitalnom svijetu.
6. Infrastruktura i resursi: ulaganje u IT infrastrukturu kako bi se osigurala dostupnost i pouzdanost online platformi za sve studente. Osigurati jednak pristup hardveru i softveru potrebnom za online studiranje svim studentima, bez obzira na njihovo socioekonomsko podrijetlo.
7. Promocija inovativnih pedagoških pristupa: poticati razvoj i primjenu inovativnih pedagoških metoda i tehnika koje potiču interaktivnost, angažman i kritičko razmišljanje među studentima.
8. Međusektorska suradnja: nastaviti jačati suradnju između visokih učilišta, industrije i javnog sektora radi osiguravanja relevantnosti obrazovanja i pripreme studenata za ulazak na tržište rada.
9. Međunarodna suradnja: promicati međunarodnu suradnju i razmjenu studenata i osoblja kako bi se osiguralo da hrvatsko visoko obrazovanje ostane konkurentno i relevantno na globalnoj razini. Surađivati s drugim zemljama i institucijama kako bi se razmijenile najbolje prakse u *online* i hibridnom studiranju. Učiti od iskustva drugih zemalja kako bi se izbjegle greške i poboljšalo visoko obrazovanje u Hrvatskoj.

Ovo su samo neke od preporuka za budućnost studiranja u Hrvatskoj. Implementacijom ovih prijedloga Hrvatska može izgraditi otporniji i fleksibilniji obrazovni sustav spreman za buduće izazove.

Ali to neće moći bez kontinuiranog ulaganja u tehnološku infrastrukturu. Tako treba pojačati nastavak ulaganja u tehnološke resurse i infrastrukturu za podršku nastavi na daljinu, virtualnim učionicama i *online* platformama za učenje, što će biti ključno za osiguravanje kontinuiranog obrazovanja u budućnosti.

Naravno, u podršku prethodno napisanog treba provoditi programe i inicijative za osnaživanje digitalnih kompetencija među osobljem i studentima kako bi se olakšalo učenje i poučavanje u virtualnom okruženju. Osigurati kontinuiranu podršku studentima kroz mentorske programe, savjetovanje i prilagođene resurse za mentalno zdravlje kako bi se olakšalo prilagođavanje na promjene i potaknulo

uspješno akademsko iskustvo. Prilagoditi nastavne planove i programe kako bi se omogućila veća fleksibilnost i prilagodljivost studentima, posebno u uvjetima koji mogu zahtijevati prelazak na online nastavu ili hibridni model učenja. Pružiti dodatnu podršku i resurse nastavnicima kako bi se olakšala tranzicija na nove oblike nastave i osiguralo njihovo kontinuirano profesionalno usavršavanje. Osigurati transparentnost u procesima donošenja odluka, kao i odgovornost u korištenju resursa kako bi se osiguralo povjerenje svih dionika u visoko obrazovanje u Hrvatskoj.

I na samom kraju, nastaviti s istraživanjem i evaluacijom novih pristupa u obrazovanju kako bi se identificirale najbolje prakse i kontinuirano poboljšavalo kvalitetu visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

IZVORI I LITERATURA

1. Deming, D. J., Lovenheim, M., & Patterson, R. (2018). The competitive effects of online education. V *Productivity in higher education* (str. 259–290). University of Chicago Press.
2. Goodman, J., Melkers, J., & Pallais, A. (2019). Can online delivery increase access to education? *Journal of Labor Economics*, 37(1), 1–34.
3. Shankar, K., Arora, P., & Binz-Scharf, M. C. (2023). Evidence on online higher education: The promise of COVID-19 pandemic data. *Management and Labour Studies*, 48(2), 242–249.

PRILOZI

Prilog 1: Baza visokoškolskih institucija u Hrvatskoj

	Naziv visokog učilišta	Nadređena ustanova	Sjedište
1	Agronomski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
2	Akademija dramske umjetnosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
3	Akademija likovnih umjetnosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
4	Akademija primijenjenih umjetnosti	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
5	Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
6	Algebra		Zagreb
7	Arhitektonski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
8	Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
9	Ekonomski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
10	Ekonomski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
11	Ekonomski fakultet u Osijeku	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
12	Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
13	Fakultet dentalne medicine	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
14	Fakultet elektrotehnike i računarstva	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
15	Fakultet elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
16	Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	Sveučilište u Splitu	Split
17	Fakultet filozofije i religijskih znanosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
18	Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije	Sveučilište u Splitu	Split
19	Fakultet hrvatskih studija	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
20	Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
21	Fakultet organizacije i informatike	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
22	Fakultet političkih znanosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
23	Fakultet prometnih znanosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
24	Fakultet strojarstva i brodogradnje	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb

25	Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
26	Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji	Sveučilište u Rijeci	Opatija
27	Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
28	Fakultet zdravstvenih studija u Rijeci	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
29	Fakultet šumarstva i drvne tehnologije	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
30	Farmaceutsko-biokemijski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
31	Filozofski fakultet	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
32	Filozofski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
33	Filozofski fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
34	Filozofski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
35	Geodetski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
36	Geotehnički fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Varaždin
37	Grafički fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
38	Građevinski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
39	Građevinski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
40	Građevinski i arhitektonski fakultet Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
41	Hrvatsko katoličko sveučilište		Zagreb
42	Istarsko veleučilište - Università Istriana di scienze applicate		Pula
43	Katolički bogoslovni fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
44	Katolički bogoslovni fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
45	Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Đakovo
46	Kemijsko-tehnološki fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
47	Kineziološki fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
48	Kineziološki fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
49	Kineziološki fakultet	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
50	Medicinski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka

51	Medicinski fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
52	Medicinski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
53	Medicinski fakultet Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
54	Metallurški fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Sisak
55	Međimursko veleučilište u Čakovcu		Čakovec
56	Muzička akademija	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
57	Odjel za biologiju	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
58	Odjel za biotehnologiju	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
59	Odjel za fiziku	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
60	Odjel za fiziku	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
61	Odjel za informatiku	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
62	Odjel za kemiju	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
63	Odjel za matematiku	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
64	Odjel za matematiku	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
65	Pomorski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
66	Pomorski fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
67	Poslovno veleučilište Zagreb		Zagreb
68	Pravni fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
69	Pravni fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
70	Pravni fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
71	Pravni fakultet Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
72	Prehrambeno-biotehnoški fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
73	Prehrambeno-tehnološki fakultet Osijek	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Osijek
74	Prirodoslovno-matematički fakultet	Sveučilište u Splitu	Split
75	Prirodoslovno-matematički fakultet- matematički odsjek	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
76	Prirodoslovno-matematički fakultet- prirodoslovni odsjeci	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb

77	Rudarsko-geološko-naftni fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
78	Stomatološki fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
79	Strojarski fakultet u Slavonskom Brodu	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Slavonski Brod
80	Sveučilišni odjel za forenzične znanosti	Sveučilište u Splitu	Split
81	Sveučilišni odjel za stručne studije	Sveučilište u Splitu	Split
82	Sveučilišni odjel za studije mora	Sveučilište u Splitu	Split
83	Sveučilišni odjel zdravstvenih studija	Sveučilište u Splitu	Split
84	Sveučilište Jurja Dobrile u Puli		Pula
85	Sveučilište Sjever		Koprivnica
86	Sveučilište u Dubrovniku		Dubrovnik
87	Sveučilište u Rijeci		Rijeka
88	Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
89	Sveučilište u Slavonskom Brodu		Slavonski Brod
90	Sveučilište u Splitu		Split
91	Sveučilište u Zadru		Zadar
92	Sveučilište u Zagrebu		Zagreb
93	Tehnički fakultet	Sveučilište u Rijeci	Rijeka
94	Tehničko veleučilište u Zagrebu		Zagreb
95	Tekstilno-tehnološki fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
96	Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik" s pravom javnosti	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
97	Umjetnička akademija	Sveučilište u Splitu	Split
98	Učiteljski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
99	Veleučilište Baltazar Zapešić		Zapešić
100	Veleučilište "Lavoslav Ružička" u Vukovaru		Vukovar
101	Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu		Knin
102	Veleučilište Hrvatsko zagorje Krapina		Krapina
103	Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću		Gospić
104	Veleučilište u Bjelovaru		Bjelovar
105	Veleučilište u Karlovcu		Karlovac
106	Veleučilište u Požegi		Požega

107	Veleučilište u Rijeci		Rijeka
108	Veleučilište u Slavonskom Brodu		Slavonski Brod
109	Veleučilište u Virovitici		Virovitica
110	Veleučilište u Šibeniku		Šibenik
111	Veterinarski fakultet	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
112	Visoka policijska škola u Zagrebu		Zagreb
113	Visoka poslovna škola PAR		Rijeka
114	Visoka škola Ivanić-Grad		Ivanić-Grad
115	Visoka škola za informacijske tehnologije		Zagreb
116	Visoka škola za inspekcijski i kadrovski menadžment		Split
117	Visoka škola za menadžment i dizajn "AS-PIRA"		Split
118	Visoka škola za sigurnost s pravom javnosti		Zagreb
119	Visoko evanđeosko teološko učilište u Osijeku, s pravom javnosti		Osijek
120	Visoko gospodarsko učilište u Križevcima		Križevci
121	Vojni studiji	Sveučilište u Zagrebu	Zagreb
122	Zagrebačka škola ekonomije i managementa		Zagreb
123	Zdravstveno veleučilište		Zagreb

Prilog 2: Upitnik za stručne službe
COVID i studije: s kojim su se izazovima službe podrške suočavale u svom radu?

Poštovani zaposleni u stručnim službama!

Uz pomoć istraživanja želimo prikupiti podatke o izazovima s kojima su se suočili zaposleni u studentskoj službi, dekanatu i rektoratu tijekom pandemije COVID-19. Želimo istražiti kako pandemija i učenje na daljinu utječu na vaš rad. Anketa je anonimna i traje do 8 minuta.

Pozivamo vas na sudjelovanje!

Molimo vas da popunite anketni upitnik do 30. ožujka. 2022.

Hvala!

P.S. Istraživanje se provodi u svim zemljama zapadnog Balkana.

Slovenskim dijelom istraživanja koordinira dr. Andrej Raspor. Ako želite više informacija: andrej.raspor@t-2.si.

Hrvatskim dijelom istraživanja koordinira Barbara Franić, univ. spec. oec. Ako želite više informacija: barbara.franic@gmail.com

Q2 – Vaše iskustvo s pristupom rada na daljinu prije COVID-19

Q3 – Kako biste generalno opisali svoje iskustvo prije početka e-predavanja – prije pojave COVID-19 (odnosno prije 1. ožujka 2020.)?

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 znači IMAO SAM DOBRO PRETHODNO ISKUSTVO).

- Internet iskustvo
- Iskustvo s e-učenjem (vođenje e-predavanja)

- Informatička pismenost
- (alati: Word, Excel, PowerPoint)

- Iskustvo s prezentacijama/iskustvo javnog nastupa
- Iskustvo u izradi video materijala

- Iskustvo s video konferencijama

- Iskustvo s pristupom na daljinu

Q4 – S kojim dvosmjernim kanalima za e-učenje ste imali iskustva prije pojave COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020)? Moguće je više odgovora

- Nisam imao/la iskustva
- Skype
- Viber
- Facebook
- Moodle
- Arnes
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Ostalo:

Q5 – Tijek rada tijekom pandemije COVID-19

Q6 – S kojim ste dvosmjernim kanalima e-učenja održavali predavanja tijekom pandemije COVID-19? (odnosno nakon 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.)? Moguće je više odgovora

- Skype
- Viber
- Facebook
- Moodle
- Arnes
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Ostalo:

Q7 – Ocijenite svoju učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje. Ovdje se misli na podršku studentima i nastavnicima.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem 4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se 7 U potpunosti se slažem

- Osjećam se sigurno u pripremi materijala
- Osjećam se sigurno koristeći funkcije e-učenja (prijava, forumi, postovi, testovi, zadaci)
- Osjećam se sigurno dajući povratne informacije studentima i nastavnicima

Q8 – U vrijeme pandemije COVID-19 sam:

- sve vrijeme radio/la u svom uredu u školi
- uglavnom radio/la u svom uredu u školi
- naizmjenično radio/la u svom uredu i naizmjenično radio od kuće
- uglavnom radio/la od kuće
- sve vrijeme radio/la od kuće
- bio/la na čekanju rada od kuće

Q9 – Radni uvjeti i informiranost Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Niti se slažem niti ne slažem 4 Slažem se 5 U potpunosti se slažem

- Poslodavac mi je pružio svu potrebnu informatičku tehnologiju za rad od kuće
- Imao/la sam dovoljno brz internet
- Poslodavac me je obavještavao o svim promjenama u vezi posla

Q10 – Slijedi nekoliko pitanja o *online* okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača).

Q11 – Zadovoljstvo e-učionicom

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem 4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se 7 U potpunosti se slažem

- Sretan/na sam što koristim alate za e-učenje kao alate za pomoć u učenju
- Zadovoljan/na sam upotrebom funkcija koje pruža e-učenje
- Zadovoljan/na sam e-sadržajem (materijalom)
- Zadovoljan/na sam uputama za rad u e-učionici

Q12 – Učinkovitost e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Mislim da e-učenje može pomoći učinkovitosti učenja
- Mislim da e-učenje može doprinijeti uspješnosti učenja
- Mislim da mi e-učenje može pomoći u motiviranju za učenje

Q13 – Multimedijske upute (sažeci poglavlja, konzultacije)

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Volim koristiti zvučna upute
- Volim koristiti video vodiče
- Volim koristiti multimedijske upute

Q14 – Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača).

Q15 – Gdje koristite vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom? Moguće je više odgovora

- Tijekom učenja
- Na poslu
- Pri komunikaciji s prijateljima
- U svakodnevnom životu
- Ostalo.

Q16 – Ispod je nekoliko pitanja o radu sa studentima

Q17 – Podrška studentima

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem 4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se 7 U potpunosti se slažem

- Na poslu sam primijetio nedostatak osobne komunikacije sa studentima
- Novi studenti (brucoši) su se više obraćali za savjet i pomoć
- Studentima je trebalo dati više savjeta nego što je to bila praksa prethodnih godina
- Obujam posla se povećao zbog rada na daljinu

Q18 – Incidencija stresa zbog rada na daljinu

Q19 – Studiranje i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Posao koji bi se mogao opisati kao stresan i prije pojave pandemije COVID-19
- Stres se dodatno povećao početkom rada na daljinu zbog pandemije COVID-19

Q20 – Procijenite sljedeće čimbenike u vrijeme pandemije COVID-19

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Implementacija podrške za učenje na daljinu izazvala mi je stres
- Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres
- Smetnje iz okoline izazvale su mi stres

- Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)
- Teško mi je organizirati i rasporedim posao kod kuće
- Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima
- Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu
- Nedostajao mi je direktan kontakt s predavačima, studentima i menadžmentom
- Nedostajao mi je direktan kontakt s ostalim suradnicima u studentskoj službi/dekanatu/rektoratu

Q21 – Kako vidite budućnost studija?

Q22 – Moja očekivanja za istraživanje sljedeće godine su:

Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Niti se slažem niti ne slažem
4 Slažem se 5 U potpunosti se slažem

- Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama
- Predavanja treba izvoditi u učionicama
- Vježbe treba izvoditi u laboratorijama
- Studentima treba pružiti više multimedijskog sadržaja koji mogu pogledati kad im vrijeme to dozvoli
- Treba uvesti nekoliko interaktivnih vježbi koje bi studenti mogli napraviti kad im vrijeme to dozvoli
- Potrebno je uvesti samostalniji timski rad van vremena koji je namijenjen predavanjima i vježbama.

Q23 – Molimo vas za sljedeće osobne podatke

Q24 – Vrsta posla

- Studentska služba
- Dekanat

Q25 – Institucija u kojoj obavljate pedagoški posao

- Fakulteti u okviru Sveučilišta
- Samostalne visokoškolske ustanove

Q26 – Koliko imate godina iskustva u radu u studentskoj službi, dekanatu ili rektoratu

- Do 3 godine
- Više od 3 i manje od 10 godina
- 10 godina i više

Q27 – Studijski program koji nudi naša škola najlakše je smjestiti među

Moguće je više odgovora

- Humanističke znanosti
- Inženjerske i tehničke znanosti
- Medicinske i zdravstvene znanosti
- Poljoprivredne znanosti
- Društvene znanosti
- Prirodne znanosti
- Teološke znanosti
- Umjetnost
- Ostalo:

XSPOL – Spol

- Muški
- Ženski

XSTAR2a4 – Kojoj starosnoj grupi pripadate?

- do 25 godina
- 26 – 40 godina
- 41 – 60 godina
- 61 godina ili više

Prilog 3: Upitnik za studente

COVID 19 i studiji: s kojim izazovima su se studenti suočavali tijekom studija?

Dragi studenti,

uz vašu pomoć želimo saznati kakav je utjecaj imala pandemija na nastavu, učenje i pružanje stručne pomoći na daljinu, a samim tim i na cijeli pedagoški proces. Želimo istražiti kako pandemija i učenje na daljinu utječu na pedagoški proces. Anketa je anonimna i traje do 15 minuta. Nakon uspješnog popunjavanja ankete, svi ispitanici dobit će nagradu u znak zahvalnosti (e-knjiga).

Pozivamo vas! Molimo vas da popunite anketni upitnik do 20. ožujka 2022.

Hvala!

P. S.

Istraživanje se provodi u svim zemljama zapadnog Balkana. Slovenskim dijelom istraživanja koordinira dr. Andrej Raspor. Ako želite više informacija: andrej.raspor@t-2.si.

Hrvatskim dijelom istraživanja koordinira Barbara Franić, univ. spec. oec. Ako želite više informacija: barbara.franic@gmail.com

Q2 – Vaše iskustvo s e-predavanjima

Q3 – Kako biste generalno opisali svoje iskustvo prije početka e-predavanja prije pojave pandemije COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020)?

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 znači da IMAO SAM PRETHODNO ISKUSTVO).

- Iskustvo s upotrebom interneta

- Iskustvo s e-učenjem (praćenje predavanja)

- Informatička pismenost
- (alati: Word, Excel, PowerPoint)
- Iskustvo s prezentacijama/iskustvo javnog nastupa
- Iskustvo s video materijalima
- Iskustvo s video konferencijama
- Iskustvo s pristupom na daljinu

Q4 – S kojim dvosmjernim kanalima za e-učenje ste imali iskustva prije pojave pandemije COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.)? Moguće je više odgovora

- Nisam imao iskustva
- Skype
- Viber
- Facebook
- Arnes
- Moodle
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Ostalo:

Q5 – S kojim dvosmjernim kanalima e-učenja su se održavala predavanja tijekom pandemije COVID-19? (odnosno poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.)? Moguće je više odgovora

- Skype
- Viber
- Facebook
- Arnes
- Moodle
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Ostalo:

Q6 – Ocijenite svoju učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači da se uopće ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Osjećam se sigurno u pripremi materijala
- Siguran sam u korištenje funkcija e-učenja (prijava, forumi, postovi, testovi, zadaci)
- Osjećam se sigurno u ocjenjivanju radova drugih studenata.

Q7 – Slijedi nekoliko pitanja o online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad učenika i predavača).

Q8 – Zadovoljstvo e-učionicom

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Zadovoljan/na sam upotrebom alata za e-učenje kao alata za pomoć u učenju
- Zadovoljan/na sam upotrebom funkcija koje pruža e-učenje
- Zadovoljan/na sam e-sadržajem (materijalom)
- Zadovoljan/na sam uputama za rad u e-učionici

Q9 – Prednosti e-učionice

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se 7 U potpunosti se slažem

- Vjerujem da sadržaj uključuje kvalitetne informacije
- Vjerujem da je alat za e-učenje koristan za učenje
- Vjerujem da je sadržaj koristan

Q10 – Svrha e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

- 1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Uбудuće ću koristiti e-učenje
- Nastavit ću koristiti e-sadržaje tijekom učenja
- Nastavit ću koristiti e-učenje kao jedini oblik učenja za prijenos novih znanja

Q11 – Kvaliteta e-učenja

Ocijenite ocjene na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

- 1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Zadovoljan/na sam upotrebom funkcija koje pruža e-učenje
- Zadovoljan/na sam brzinom interneta
- Zadovoljan/na sam e-sadržajem (materijalom)
- Zadovoljan/na sam uputama za e-učenje

Q12 – Interaktivne aktivnosti učenja.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

- 1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Želio/la bih podijeliti svoje iskustvo s e-učenjem
- Vjerujem da e-učenje može pomoći u interakciji između nastavnika i studenata
- Vjerujem da e-učenje može pomoći u interakciji između studenata

Q13 – Učinkovitost e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Smatram da e-učenje može pomoći učinkovitosti učenja
- Smatram da e-učenje može doprinijeti uspješnosti učenja
- Smatram da e-učenje može pomoći u motiviranju za učenje

Q14 – Multimedijske upute (sažeci poglavlja, konzultacije)

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Volim koristiti audio upute
- Volim koristiti video upute
- Volim koristiti multimedijske upute

Q15 – Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača).

Q16 – Vaše kompetencije i vještine PRIJE (lijevi dio skale) i NAKON (desni dio skale) prezentacije.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

Prije COVID 19 (odnosno prije 15. ožujka 2020) Poslije COVID 19 (odnosno poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020. nadalje)

- Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije)

- Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (obujam, jasnoća, samopouzdanje, konciznost, govor tijela)
- Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu
- Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi
- Uvjerem/a sam u prezentaciju
- Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremim odgovor na njih
- Negativna kritika potiče me poboljšati svoj rad
- Uključujem sve sudionike u raspravu
- Kada dajem povratne informacije kolegama, činim to s namjerom da im pomognem napredovati
- Dajem pozitivne povratne informacije i potičem kolege studente da se još više poboljšaju
- Mogu ocijeniti prezentacije svojih kolega

Q17 – Gdje koristite vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom?? Moguće je više odgovora.

- Tijekom studiranja
- Na poslu
- Kada komuniciram s prijateljima
- U svakodnevnom životu
- Negdje drugdje? Navedite:

Q18 – Incidencija stresa uslijed učenja na daljinu

Q19 – Predavanja i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
 4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
 7 U potpunosti se slažem

- Svoje studiranje mogu opisati kao stresno i prije pojave pandemije COVID-19
- Stres se još više povećao s početkom učenja na daljinu zbog pandemije COVID-19

Q20 – Ocijenite sljedeće čimbenike tijekom pandemije COVID-19

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem

4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se

7 U potpunosti se slažem

- Samo učenje na daljinu izazvalo mi je stres
- Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres
- Smetnje iz okoline izazvale su mi stres
- Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)
- Teško mi je organizirati i rasporediti posao kod kuće
- Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima
- Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu
- Nedostajao mi je direktan kontakt s predavačima
- Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentskom službom

Q21 – Bonton u *online* okruženju

Q22 – U ovom odjeljku željeli bismo provjeriti kako studenti zamišljaju rad u online okruženju. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem

4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se

7 U potpunosti se slažem

- Predavanjima se moramo priključiti najmanje 5 minuta prije službenog početka
- Prije početka predavanja testiramo opremu (internet, kameru, mikrofoni)
- Pobrinemo se da se nalazimo u okruženju u kojem neće biti ometanja
- Stalno imamo upaljenu kameru (ako ne uključim video, nastavnik ima pravo da me isključi iz predavanja ili vježbi)
- Pazimo da ne stvaramo smetnje (isključujemo mikrofoni tijekom predavanja i vježbi) (gumb „mute“) i uključujemo ga samo kada želimo nešto reći ili smo pozvani da učinimo tako
- Fokusiramo se na predavanje/vježbe i ne radimo druge stvari između
- Aktivno smo uključeni u raspravu

- Poštujemo predavače i druge studente
- Ne jedemo tijekom predavanja/vježbi, tome su namijenjene pauze i vrijeme prije i poslije predavanja/vježbi
- Ne prekidamo druge studente i profesora kada govore, već čekamo pravi trenutak da se javimo i iznesemo svoje mišljenje
- Prije predavanja pripremimo set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremimo se da na njih odgovorimo

Q23 – Biste li još nešto dodali studentskom bontonu

Q24 – Kako vidite budućnost studija?

Q25 – Moja očekivanja za studiranje sljedeće godine su

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
 4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
 7 U potpunosti se slažem

- Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama
- Predavanja treba izvoditi u učionicama i laboratorijama
- Vježbe treba izvoditi u laboratorijama
- Želim više multimedijskog sadržaja koje bih mogao/la gledati kada mi to vrijeme dozvoli
- Želim više interaktivnih vježbi koje bih mogao/la napraviti kada mi to vrijeme dozvoli.
- Želim više timskog rada izvan vremena posvećenog predavanjima i vježbama.

Q26 – Molimo vas za sljedeće osobne podatke

Q27 – Iz kojeg znanstvenog područja je vaš program stjecanja obrazovanja?
 Moguće je više odgovora.

- Humanističke znanosti
- Inženjerske i tehničke znanosti
- Medicinske i zdravstvene znanosti
- Poljoprivredne znanosti
- Društvene znanosti
- Prirodne znanosti

- Umjetnost
- Ostalo:

Q28 – Razina studija

- Studijski program visokog obrazovanja
- Viši stručni studijski program
- Sveučilišni studijski program
- Master studijski program
- Objedinjeni diplomski studijski program
- Doktorski studijski program

Q29 – U akademskoj godini 2020./2021. upisan/a sam u:

- Upisan/a u 1. godinu u akademskoj 2020./2021.
- Upisan/a u 2. – 5. godinu u akademskoj 2020./2021.
- Apsolvent

Q30 – Koji je Vaš trenutni radni status (odaberite onaj koji najbolje opisuje Vaš status.)

- Samo student
- Zaposlen djelomično kroz studentske poslove
- Zaposlen na puno radno vrijeme preko studentskog servisa.
- Nezaposlen
- Zaposlen na pola radnog vremena
- Zaposlen na puno radno vrijeme (na određeno ili neodređeno).
- Samostalni poduzetnik
- Ostalo:

XSPOL – Spol:

- Muški
- Ženski

XSTAR2a4 – Kojoj starosnoj grupi pripadate?

- do 25 godina
- 26 – 40 godina
- 41 – 60 godina
- 61 godina ili više

Prilog 4: Upitnik za nastavnike

COVID i studije: s kojim izazovima se suočilo nastavno osoblje u svom radu?

Dragi predavači, uz pomoć istraživanja želimo prikupiti podatke o razvijenim kompetencijama i vještinama koje ste stekli ili ćete steći tijekom provođenja pedagoškog procesa putem e-učenja.

Želimo istražiti kako pandemija i učenje na daljinu utječu na pedagoški proces. Anketa je anonimna i traje do 12 minuta.

Nakon uspješnog popunjavanja ankete, svi ispitanici dobiti će nagradu u znak zahvalnosti (e-knjiga). Pozvani ste na suradnju!

Molimo vas da popunite anketni upitnik do 20. ožujka 2022.

Hvala!

P.S.

Istraživanje se provodi u svim zemljama zapadnog Balkana. Slovenskim dijelom istraživanja koordinira dr. Andrej Raspor. Ako želite više informacija: andrej.raspor@t-2.si.

Hrvatskim dijelom istraživanja koordinira Barbara Franić, univ. spec. oec. Ako želite više informacija: barbara.franic@gmail.com

Q1 – Vaše iskustvo s e-predavanjima

Q2 – Kako biste generalno opisali svoje iskustvo prije početka e-predavanja – prije pojave pandemije COVID-19 (odnosno prije 1. ožujka 2020.)? Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači NISAM IMAO PRETHODNO ISKUSTVO; 7 znači IMAO SAM DOBRO PRETHODNO ISKUSTVO).

- Iskustvo s upotrebom interneta
- Iskustvo s e-učenjem (izvođenje e-predavanja)
- Računalna pismenost
- (alati: Word, Excel, PowerPoint)
- Iskustvo s prezentacijama/javnim nastupima na daljinu
- Iskustvo u izradi video materijala
- Iskustvo u korištenju videokonferencija
- Iskustvo korištenja daljinskog pristupa

Q3 – S kojim dvosmjernim kanalima za e-učenje ste imali iskustva prije pojave pandemije COVID-19 (odnosno prije 15. ožujka 2020.)? Moguće je više odgovora.

- Nisam imao/la iskustva
- Skype
- Viber
- Facebook
- Moodle
- Arnes
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Drugo:

Q4 – S kojim dvosmjernim kanalima e-učenja ste održavali predavanja tijekom pandemije COVID-19? (To znači poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020.)? Moguće je više odgovora.

- Skype
- Viber
- Facebook
- Moodle
- Arnes
- Zoom
- Blackboard
- Microsoft Teams
- BigBlueButton
- MiTeam
- GoToMeeting
- Cisco WebEx
- Slack
- Drugo:

Q5 – Ocijenite svoju učinkovitost u korištenju dvosmjernih kanala za e-učenje. Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Osjećam se sigurno u pripremi materijala
- Osjećam se sigurno koristeći funkcije e-učenja (prijava, forumi, postovi, testovi, zadaci)
- Osjećam se sigurno u ocjenjivanju studentskih radova

Q6 – Slijedi nekoliko pitanja o online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad učenika i predavača).

Q7 – Zadovoljstvo e-učionicom

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Zadovoljan/na sam što koristim alate za e-učenje kao alate za pomoć u učenju
- Zadovoljan/na sam upotrebom funkcija koje pruža e-učenje
- Zadovoljan/na sam e-sadržajem (materijalima)
- Zadovoljan/na sam uputama za rad u e-učionici

Q8 – Prednosti e-učionice

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se 7 U potpunosti se slažem

- Vjerujem da sadržaj uključuje kvalitetne informacije.
- Vjerujem da je alat za e-učenje koristan za učenje
- Vjerujem da je sadržaj koristan

Q9 – Svrha e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- U budućće ću koristiti e-učenje
- Nastavit ću koristiti e-sadržaje tijekom učenja
- Nastavit ću koristiti e-učenje kao jedini oblik učenja za prijenos novih znanja

Q10 – Kvaliteta e-učenja

Ocijenite ocjene na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Zadovoljan/na sam upotrebom funkcija koje pruža e-učenje
- Zadovoljan/na sam zbog brzine interneta
- Zadovoljan/na sam e-sadržajem (materijalima)
- Zadovoljan/na sam uputama za e-učenje

Q11 – Interaktivne aktivnosti učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Želio/la bih podijeliti svoje iskustvo s e-učenjem
- Vjerujem da e-učenje može pomoći u interakciji nastavnika i studenata
- Vjerujem da e-učenje može pomoći u interakciji između studenata

Q12 – Učinkovitost e-učenja

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Mislim da e-učenje može pomoći učinkovitosti učenja
- Mislim da e-učenje može doprinijeti uspješnosti učenja
- Mislim da mi e-učenje može pomoći u motiviranju za učenje

Q13 – Multimedijske upute (sažeci poglavlja, konzultacije)

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Volim koristiti zvučna upute
- Volim koristiti video vodiče
- Volim koristiti multimedijske upute

Q14 – Korisnost stečenih znanja u online okruženju za učenje (e-učionica i alati za grupni rad studenata i predavača).

Q15 – Vaše kompetencije i vještine PRIJE (lijevi dio skale) i NAKON (desni dio skale) prezentacije.

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

Prije COVID 19 (odnosno prije 15. ožujka 2020) Poslije COVID 19 (odnosno poslije 15. ožujka 2020. i od 12. listopada 2020. nadalje)

- Pravim dobre PowerPoint prezentacije (kratke, jezgrovite, ne previše teksta, vizualno privlačne, animacije).
- Koristim osnovne čimbenike dobre prezentacije (obujam, jasnoća, samopouzdanje, konciznost).
- Uspijevam završiti prezentaciju u predviđenom vremenu.
- Potičem slušatelje da razgovaraju o predstavljenoj temi.
- Uvjeren/a sam u prezentaciju.
- Prije prezentacije pripremam set mogućih pitanja profesora i studenata i pripremim odgovor na njih.
- Negativna kritika potiče me poboljšati svoj rad.
- Uključujem sve sudionike u raspravu.
- Kada dajem povratne informacije kolegama, činim to s namjerom da im pomognem napredovati.
- Dajem pozitivne povratne informacije i potičem kolege studente da se još više poboljšaju.
- Mogu ocijeniti prezentacije svojih kolega.

Q16 – Gdje koristite vještine stečene e-učenjem i e-komunikacijom? Moguće je više odgovora.

- Tijekom učenja
- Na poslu
- Pri komunikaciji s prijateljima
- U svakodnevnom životu
- Negdje drugdje? Navedite:

Q17 – Incidencija stresa uslijed učenja na daljinu

Q18 – Predavanja i stres

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Predavanja koja držim mogu se opisati kao stresna i prije pojave pandemije COVID-19
- Stres se dodatno povećao s početkom učenja na daljinu zbog pandemije COVID-19

Q19 – Ocijenite sljedeće čimbenike tijekom pandemije COVID-19

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Učenje na daljinu izazvalo mi je stres
- Korištenje tehničke opreme izazvalo mi je stres
- Smetnje iz okoline izazvale su mi stres
- Sukobi između mene i moje obitelji povećali su se zbog rada od kuće (zajedničko domaćinstvo)
- Teško mi je organizirati i rasporediti posao kod kuće.
- Osjećao/la sam se usamljeno/a, izolirano/a jer nisam imao/la direktan kontakt sa studentima
- Zatvoreni prostor stvarao mi je tjeskobu
- Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentima
- Nedostajao mi je direktan kontakt sa studentskom službom

Q20 – Bonton u *online* okruženju

Q21 - U ovom dijelu željeli bismo provjeriti kako predavači zamišljaju rad u online okruženju

Ocijenite izjave na skali od 1 do 7 (1 znači uopće se ne slažem; 7 u potpunosti se slažem)

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Djelomično se ne slažem
4 Niti se slažem niti ne slažem 5 Djelomično se slažem 6 Slažem se
7 U potpunosti se slažem

- Predavanjima se moramo priključiti najmanje 15 minuta prije službenog početka
- Prije početka predavanja testiramo opremu (internet, kameru, mikrofoni)
- Pobrinemo se da se nalazimo u okruženju u kojem neće biti ometanja
- Predavanja i/ili vježbe započinjemo na vrijeme
- Dosljedno se pridržavamo objavljenog rasporeda
- Dosljedno slijedimo upute i pravila bontona
- Kamera je stalno uključena i dijelimo ekran

- Pazimo da ne stvaramo smetnje (dok drugi studenti razgovaraju imamo isključen mikrofoni) i uključimo ga kada želimo nešto reći ili nastaviti prezentaciju
- Fokusiramo se na predavanje/vježbe i ne radimo druge stvari između
- Aktivno uključujemo sve studente u raspravu
- Ne jedemo tijekom predavanja/vježbi, za tu aktivnost je namijenjena pauza ili vrijeme prije i poslije predavanja/vježbi
- Prije prezentacije pripremamo set mogućih pitanja od studenata i pripremamo se da na njih odgovorimo.

Q22 – Biste li još nešto dodali za bonton predavača?

Q23 – Kako vidite budućnost studija?

Q24 – Moja očekivanja za studije sljedeće godine su:

Ocijenite izjave na skali od 1 do 5 (1 znači uopće se ne slažem; 5 u potpunosti se slažem).

1 Uopće se ne slažem 2 Ne slažem se 3 Niti se slažem niti ne slažem

4 Slažem se 5 U potpunosti se slažem

- Predavanja i vježbe treba izvoditi u učionicama i laboratorijama
- Predavanja treba održavati u učionicama
- Vježbe treba izvoditi u laboratorijama
- Studentima treba pružiti više multimedijskog sadržaja koji mogu pogledati kad im vrijeme to dozvoli
- Treba uvesti nekoliko interaktivnih vježbi koje bi studenti mogli uraditi kad im vrijeme to dozvoli
- Potrebno je uvesti samostalniji timski rad van vremena koji je namijenjen predavanjima i vježbama

● Q25 – Molimo vas za sljedeće osobne podatke

Q26 – Vrsta pedagoškog rada.

- Predavanja
- Vježbe
- Predavanja i vježbe

Q27 – Institucija u kojoj obavljate pedagoški posao.

- Fakulteti u sastavu Sveučilišta
- Nezavisna visokoškolska ustanova

Q28 – U koliko ste institucija angažirani?

- Samo u jednoj
- U nekoliko različitih (u ovom slučaju, čak i ako dobijete više pozivnica, anketu popunite samo jednom)

Q29 – Način izvođenja pedagoškog rada.

- Zaposlen
- Samozaposleni (pedagoški rad je moj glavni izvor prihoda)
- Dopunski posao (posao po ugovoru, pored redovnog zaposlenja ili mirovine)

Q30 – Koliko imate godina iskustva u pedagoškom radu?

- Do 3 godine
- Više od 3 i manje od 10 godina
- 10 godina i više

Q31 – Koje je vaše akademsko zvanje?

- Redoviti profesor
- Izvanredni profesor
- Docent.
- Viši predavač
- Predavač
- Lektor
- Asistent
- Drugo:

Q32 - U kojim znanstvenim područjima predajete studentima? Moguće je više odgovora

- Humanističke znanosti
- Inženjerske i tehničke znanosti
- Medicinske i zdravstvene znanosti
- Poljoprivredne znanosti
- Društvene znanosti
- Prirodne znanosti
- Teološke znanosti
- Umjetnost
- Drugo:

XSPOL – Spol:

- Muški
- Ženski

XSTAR2a4 – Kojoj starosnoj grupi pripadate?

- do 25 godina
- 26 – 40 godina
- 41 – 60 godina
- 61 godinu ili više

Prilog 5: Dopis (dekanat)

Perfectusova online anketa: Pandemija COVID-19 i studiranje u državama zapadnog Balkana

Pandemija COVID-19 i dalje daleko seže u svom utjecaju na kvalitetu života i rada ljudi, iako je cjepivo već uvelike dostupno. Nisu pošteđeni ni studenti, pedagoško i drugo osoblje obrazovnih ustanova. Kao rezultat toga, zajedno s partnerima sa zapadnog Balkana, odlučili smo provesti detaljnu studiju koja će obuhvatiti tri ciljne skupine:

1. Nastavno osoblje (COVID i studiranje: s kojim izazovima se suočavalo nastavno osoblje u svom radu?) <https://www.1ka.si/a/354350>
2. Studenti (COVID i studiranje: s kojim izazovima su se studenti suočili tijekom studiranja?) <https://www.1ka.si/a/354352?language=13>
3. Zaposleni u studentskim službama i ostalim referatima (COVID i studije: s kojim izazovima su se službe suočile u svom radu?) <https://www.1ka.si/a/355901>

Anketa je testirana prošle godine, neposredno nakon izbijanja pandemije, a završena je u prosincu 2020. Uzeli smo u obzir najnovija događanja te su u ovoj etapi istraživanja uključena nova pitanja. Anketa je namijenjena osobama starijim od 18 godina. Sudjelovanje je potpuno dobrovoljno, a odgovori se prikupljaju anonimno.

Molimo vas da podijelite anketu odvojeno za sve tri ciljne grupe širom vaše obrazovne ustanove. Svaki dokument ima zasebno pismo obraćanja ispitanicima i poveznicu na anketu.

Ako iz bilo kojeg razloga ne želite da sudjelovati u anketi, obavijestite nas kako bismo vas mogli izbrisati iz registra sudionika. U suprotnom ćemo shvatiti da želite sudjelovati u anketnom istraživanju i da će vaša institucija biti navedena u sažetku istraživanja.

Unaprijed hvala za pomoć.

Prilog 6: Dopis (stručne službe)

Poštovani zaposleni u stručnim službama!

Uz pomoć istraživanja želimo prikupiti podatke o izazovima s kojima su se suočili zaposleni u studentskoj službi, dekanatu i rektoratu tijekom pandemije COVID-19. Želimo istražiti kako pandemija i učenje na daljinu utječu na vaš rad. Anketa je anonimna i traje do 8 minuta.

Pozivamo vas na sudjelovanje!

Molimo vas da popunite anketni upitnik do 30. ožujka. 2022.

Hvala!

Prilog 7: Dopis (studenti)

Dragi studenti,

provodimo međunarodno istraživanje **Pandemija COVID-19 i studiranje u zemljama zapadnog Balkana**. Uz vašu pomoć želimo saznati kakav je utjecaj imala pandemija na nastavu, učenje i pružanje stručne pomoći na daljinu, a samim tim i na cijeli pedagoški proces.

Želimo prikupiti podatke o tome kako su se vaše kompetencije i vještine razvile ili će se razviti tijekom učenja na daljinu.

Uz pomoć dobivenih rezultata usporedit ćemo vaš rad prije i tijekom pandemije i pokušati iskoristiti ove podatke za oblikovanje prijedloga za poboljšanje rada u trenutnoj postojećoj situaciji, kao i za rad u budućnosti.

Molimo vas da odgovorite na sva pitanja. Ako ne znate odgovor na svoje pitanje ili ne želite odgovoriti na njega, kliknite na „Ne znam/Ne želim odgovoriti“ kako biste prešli na sljedeće pitanje. Anketa je namijenjena osobama starijim od 18 godina. Na početku ankete potvrdite da imate 18 ili više godina. Sudjelovanje je potpuno dobrovoljno.

Anketa je anonimna i traje 15 minuta.

Hvala vam na vremenu koje ste posvetili u korist svih nas, koji smo angažirani na provođenju pedagoškog procesa i vas, koji ste korisnici naših usluga.

Poveznica na online anketu: <https://www.1ka.si/a/354352?language=13>

Molimo vas da ispunite anketu do 20. studenog. 2021.

Pozivamo vas!

Prilog 8: Dopis (nastavnici)

Poštovani nastavnici,

provodimo međunarodno istraživanje **Pandemija COVID-19 i studiranje u zemljama zapadnog Balkana**. Uz vašu pomoć želimo saznati kakav je utjecaj imala pandemija na nastavu, učenje i pružanje stručne pomoći na daljinu, a samim tim i na cijeli pedagoški proces.

Želimo prikupiti podatke o tome kako su se vaše kompetencije i vještine razvile ili će se razviti u pedagoškom radu na daljinu.

Uz pomoć dobivenih rezultata, usporediti ćemo naš rad prije i tijekom pandemije i pokušati iskoristiti ove podatke za oblikovanje prijedloga za poboljšanje rada u trenutnoj postojećoj situaciji, kao i za rad u budućnosti.

Molimo vas da odgovorite na sva pitanja. Ako ne znate odgovor na neko pitanje ili ne želite odgovoriti na njega, kliknite na „Ne znam/Ne želim odgovoriti“ da biste prešli na sljedeće pitanje. Anketa je namijenjena osobama starijim od 18 godina. Na početku ankete potvrdite da imate 18 ili više godina. Sudjelovanje je potpuno dobrovoljno.

Anketa je anonimna i traje do 12 minuta.

Hvala vam na vremenu koje ste posvetili u korist svih nas koji smo uključeni u provođenje pedagoškog procesa na daljinu.

Poveznica na online anketu: <https://www.1ka.si/a/354350>

Molimo vas da ispunite anketu do 20. studenog 2021.

ISBN 978-953-8037-28-3

